

Vilniaus universiteto
Komunikacijos fakulteto
Žurnalistikos mokslų institutas

RAMUNĖ ŽVIRBLYTĖ,
Žurnalistikos studijų programos studentė

Kultūra ir televizija. Raiškos formų kaita

Magistro mokslo tiriamasis darbas

Mokslinis vadovas: prof. Ž. Pečiulis

Vilnius, 2009

Ramunė Žvirblytė

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

Kultūra ir televizija. Raiškos formų kaita.

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

Culture and television. Changes in forms of expression.

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)

Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas kitose aukštosiose mokyklose.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Pildo magistro baigiamojo darbo vadovas

Magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

(data)

(magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja

Magistro baigiamasis darbas įregistruotas

(instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

(data)

(instituto/ katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas

Recenzentu skiriu

(recenzento vardas, pavardė)

(data)	(instituto/ katedros vadovo parašas)
<i>Pildo recenzentas</i>	
Darbą recenzuoti gavau.	_____
	(data)

	(recenzento parašas)

Ramunė, Žvirblytė

Žv 15 Kultūra ir televizija: bakalauro darbas/ Ramunė Žvirblytė; mokslinis vadovas prof. Ž. Pečiulis; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Žurnalistikos mokslų institutas. – Vilnius, 2009. – 109 lap.: -Mašindr.- Santr. Angl.- Bibliogr.: p. 66 (84 pavad.).

UDK 097:008(474.5)

Reikšminiai žodžiai: *televizija, kultūros laidos, sovietinis ir posovietinis laikotarpiai, laidų žanrai, eterio laikas, reitingai.*

Darbo tikslas – teoriniu, istoriniu ir praktiniu požiūriu išnagrinėti Lietuvos televizijoje transliuotas ir šiuo metu rodomas kultūros laidas, nustatyti kultūrinių laidų kokybinę ir kiekybinę formų kaitą, remiantis giluminiu pusiau struktūriniu interviu su laidų autoriais, režisieriais, prodiuseriais ir vedėjais bei kiekybiniu statistiniu tyrimu. Pagrindiniai *darbo uždaviniai*: nustatyti kultūrinių laidų ypatumus ir vietą visuomenėje nuo televizijos atsiradimo Lietuvoje iki 2006 m., nagrinėjant atskirais laikotarpiais sovietinį laikotarpį ir laikotarpį po nepriklausomybės atgavimo; nustatyti kultūros laidų žanrinį pasiskirstymą 2002 – 2006 metais kiekybiniais ir kokybiniais aspektais; nustatyti laiką, kuriuo buvo dažniausiai transliuojamos kultūros laidos; pasiūlyti sprendimus tobulinti kultūros laidas.

Magistro mokslo tiriamajame darbe tema „Kultūra ir televizija. Raiškos formų kaita“ kiekybiniu statistinės analizės ir kokybiniu pusiau struktūrinio giluminio interviu metodais nagrinėta kultūros laidų kaita 2002-2006 m. Nustatyta kultūros laidų kaitos priežastys nuo televizijos atsiradimo iki šių dienų. Prieta prie išvados, kad kultūros laidos televizijoje nėra populiarios dėl televizijos laidų rengėjų ir televizijos vadovybės požiūrio. Nustatyta, kad daugiausiai kultūros laidų rodoma šeštadieniais. Prieta prie išvados, kad populiariosios kultūros laidoms skiriamas geresnis eterio laikas. Nustatyta, kad televizija kultūros laidų kontekste daugiausiai rodo populiariosios ir rimtosios kultūros laidų. Prieta prie išvados, kad didelės įtakos kultūros pakilimui sovietmečiu turėjo vyravęs televizijos modelis – visuomeninių televizijų koncepcija. Nustatyta, kad 1957-1987 m. laikotarpiu šeštadieniais daugiausiai rodoma muzikinių laidų ir spektaklių įvairiu eterio laiku.

Magistro mokslo tiriamasis darbas gali būti naudingas komunikacijos specialistams, tyrėjams, studentams ir kitiems visuomenės nariams, besidomintiems kultūra ir televizija.

TURINYS

IVADAS	6
1. TELEVIZIJOS RAIDOS BRUOŽAI: ĮTAKA KULTŪROS LAIDOMS	9
1.1. Išradimai, turėję įtakos televizijos atsiradimui	9
1.2. Pokyčiai po televizijos atsiradimo	11
1.3. Šiuolaikinė kultūros samprata ir televizija	13
1.4. JAV ir Europos televizijų modelių raidos bruožai	16
1.5. Visuomeninio transliuotojo eros pabaiga. Komercinių televizijų skverbtis.....	19
1.6. Kultūrinių laidų rengimo ypatumai	23
2. KULTŪROS LAIDŲ DINAMIKA LIETUVOS TELEVIZIJOJE	27
2.1. Sovietinės valdžios įtaka televizijai.....	27
2.2. Kultūrinių laidų bruožai sovietmečiu	30
2.2.1 Kultūrinių laidų pasiskirstymas žanrų ir laiko atžvilgiu.....	30
2.2.2. Kultūrinių muzikinių programų ypatumai	32
2.2.3 Televizijos spektaklių transliacijų bruožai	35
2.2.4. Literatūros atspindžiai kultūros laidose.....	36
2.2.5. Kultūros atspindėjimas filmuose	37
2.3. Kultūros laidos: nuo postkomunistinio laikotarpio iki dabar	38
3. LIETUVOS TELEVIZIJOS KULTŪROS LAIDŲ KIEKYBINIO IR KOKYBINIO VERTINIMO TYRIMAS	46
3.1. Tyrimo metodologija ir uždaviniai	46
3.2. Kultūrinių laidų 2002-2006 m. kaita	47
3.2.1. Kultūrinių laidų (ne)populiarumo priežastys.....	47
3.2.2. Kultūrinių laidų formų kaita	51
3.2.3. Kultūrinių laidų pasiskirstymas laiko atžvilgiu	55
3.3. Pasiūlymai dėl laidų tobulinimo.....	58
3.4. Tyrimo išvados	59
IŠVADOS.....	62
Culture and television. Changes in Forms of Expression	65
Bibliografinių nuorodų sąrašas	66
1 Priedas. Interviu klausimynas.....	71
2 priedas. Interviu su žurnalistu Žilvinu Pekarsku.	73
3 priedas. Interviu su kultūros laidų prodiuseriu Viktoru Snarskiu.....	82
4 priedas. Interviu su režisieriumi Juozu Javaičiu.....	92
5 priedas. Interviu su žurnaliste Liudvika Pociūniene.....	100
6 priedas. Televizijos kultūros laidos 1957-1987 m.....	107

IVADAS

Etimologinė *kultūros* termino reikšmė kildinama iš lotyniško žodžio *colere*, reiškiančio *įdirbti dirvą*, o lotyniškas žodis *cultura* reiškia *žemės dirbimą*, purenimą. Žmogaus lavinimo prasme *cultura* terminą pirmą kartą pavartojo Ciceronas. Manoma, kad, versdamas graikišką žodį *paideia* (lavinimas) į lotynų kalbą, jis pasiūlė terminą *cultura animi* (sielos lavinimas) [23]. Iš esmės kultūra apima žmonių veiklą: skirtingos teorijos pateikiančios kultūros apibrėžimus, kurių yra gerokai virš šimto, paprastai nurodo į skirtingus tokios veiklos rinkinius. Kultūra yra sudėtinė visuma apimanti žinias, tikėjimus, menus, moralę, teisę, papročius ir kitus gebėjimus, kuriuos žmogus įgyja kaip visuomenės narys. Pastoviais laikais kultūra tampa arba tradicija arba „sveiku protu“, t.y. tuo, kas yra nekvestionuojama, natūralu [3].

Kultūra ir menas atlieka svarbų vaidmenį siekiant aukštesnių vertybių, išlaikant kultūrinį visuomenės identitetą švietimo bei jaunosios kartos ugdyme. LTV televizijoje dirbantys kultūros laidų specialistai teigia, kad kultūra turi eiti vertikaliai šalies ekonomikos.

Magistrinio mokslo tiriamojo darbo „*Kultūra ir televizija. Raiškos formų kaita*“ **problemos aktualumas:** Lietuvoje televizijos kritikai ir žurnalistai skiria nedidelį dėmesį kultūros laidoms. Dėmesys skiriamas bulvarinėms laidoms, realybės šou, Holivudinei produkcijai. Kultūros laidų aktualijas ir jų keliamas problemas užgožia politikos ir sporto naujienos. Vykstant sporto rungtyneis kultūrinių laidų metu, televizija pasirenka sporto laidų transliaciją, neieškodama kito laiko kultūrinėms laidoms. Patys kūrėjai pripažįsta, kad kuriamoms laidoms svarbu nekeičiamas ir pastovus laikas, tačiau kultūrinių laidų laikas paskutiniaisiais metais keičiamas, kultūros laidoms transliuoti nėra skiriamas geriausias eterio laikas. Kultūros laidų rengėjai taip susiduria ir su finansiniais sunkumais. Nepaisant to, kad televizija yra svarbiausia ir labiausiai pasiekama medija Lietuvoje, kurios privalumas vaizdas, dažnai kūrėjai tai pamiršta ir akcentuoja tik garsą ir tekstą, vaizdui skirdami tik minimalią reikšmę. Kultūros laidų reitingas žemas. Dėl aukščiau išvardintų priežasčių būtina nagrinėti kultūros laidas, analizuoti problemas, iškelti kultūros laidų stipriąsias ir silpnąsias puses, išanalizavus paskutinių metų kultūros laidas, pasiūlyti galimybes jų tobulinimui. Darbo „*Kultūra ir televizija. Raiškos formų kaita*“ keliami Lietuvos televizijos kultūros laidų kiekybės ir kokybės **problema**.

Mokslo tiriamojo darbo **tyrimo objektas** – Lietuvos televizijos kultūros laidos nuo televizijos atsiradimo. Apžvelgiamos sovietmečiu kurtos ir nagrinėjamos 2002-2006 metais. Šio laikotarpio pasirinkimas siejamas su televizijos vadovybės pasikeitimu bei galimybe apklausti

laidų rengėjus. Kultūros laidos darbe skirstomos pagal žanrą į rimtosios, edukacinės, pokalbių, populiariosios, muzikines ir vaikų kultūros laidas. Nagrinėjamos ir masinės kultūros sąvoką atitinkančios laida.

Šio **darbo tikslas** – teoriniu, istoriniu ir praktiniu požiūriu išnagrinėti Lietuvos televizijoje transliuotas kultūros laidas, nustatyti kultūrinių laidų kokybinę ir kiekybinę formų kaitą, remiantis giluminiu pusiau struktūriniu interviu su laidų autoriais, režisieriais, prodiuseriais ir vedėjais bei kiekybiniu statistiniu tyrimu.

Darbo uždaviniai:

1. Nagrinėti televizijos raidos bruožus.
2. Išnagrinėti kultūros laidų padėtį televizijoje JAV ir Europoje.
3. Nustatyti kultūrinių laidų ypatumus ir vietą visuomenėje nuo televizijos atsiradimo Lietuvoje iki 2006 m., nagrinėjant atskirais laikotarpiais sovietinį ir laikotarpį po nepriklausomybės atgavimo.
4. Nustatyti kultūros laidų formų kaitą 2002 – 2006 metais kiekybiniais ir kokybiniais aspektais.
5. Nagrinėti kultūros laidų populiarumo/nepopuliarumo priežastis.
6. Nustatyti laiką, kuriuo buvo dažniausiai transliuojamos kultūros laidos.
7. Kiekybiniu ir kokybiniu aspektais apžvelgti 1957-1997 m. transliuotas kultūrinės laidas.
8. Pasiūlyti sprendimus tobulinti kultūros laidas.

Tyrimo naujumas: žiniasklaidoje ir moksliniuose veikaluose trūksta analitinių kultūros laidų nagrinėjančių straipsnių, nėra susistemintos informacijos apie laidų būklę paskutiniaisiais metais ir statistinio jų palyginimo. Statistinis palyginimas padėtų atskleisti kultūros laidų populiarumo/nepopuliarumo priežastis. Šiuo metu internete ir žiniasklaidoje pasirodantys pavieniai straipsniai yra orientuoti tik į esamąjį laiką, trūksta platesnio istorinio konteksto.

Rašant mokslo tiriamąjį darbą tema „*Kultūra ir televizija. Raiškos formų kaita*“ buvo parengtas klausimynas, į kurį atsakė Lietuvos televizijoje dirbantys kultūros laidų rengėjai. Buvo atliktas tyrimas pusiau struktūrinio giluminio interviu **metodu**. Taip pat naudotas statistinės analizės **metodas**, analizuojant kultūros laidas Lietuvos televizijoje 2002-2006 metais. Nagrinėjant televizijos ir kultūros laidų raidą, buvo atkilta įvairių dokumentų šaltinių **analizė**.

Keliamos kelios **hipotezės**: manoma, kad kultūros laidos yra nepopuliarios; kultūros laidos rodomos nepalankiu metu; daugiausia kultūros laidų parodoma savaitgaliais.

Magistro mokslo tiriamąjį darbą sudaro trys **daly**s. *Pirmoje dalyje* nagrinėjama televizijos programų raidos bruožai Europoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose, svarstoma visuomeninio transliuotojo ir komercinių televizijų įtaka kultūrai. *Antroje dalyje* nagrinėjama kultūros laidų

padėtis Lietuvoje nuo Lietuvos televizijos įkūrimo 1957 metais. Apžvelgiamos laidos, kurti kino filmai, nustatoma laikotarpio kultūros laidų bruožai. Apibrėžiami veiksniai, formavę sovietinio ir Nepriklausomos Lietuvos kultūros laidas. Antroje dalyje taip pat nagrinėjama laikraščio „Kalba Vilnius“ trisdešimties metų numeriai, siekiant geriau susipažinti su nagrinėjamu laikotarpiu. *Trečia dalis* skirta nagrinėti kultūros laidų problematikai kokybiniu ir kiekybiniais aspektais. Tyrime statistiniu metodu apžvelgiamos 2002-2006 m. laikotarpiu transliuotos kultūros laidos, skirstant pagal žanrą ir rodymo laiką. Apklausti televizijos kultūros laidų tyrėjai Ž. Pekarsakas, V. Snarskis, L. Pociūnienė ir J. Javaitis pateikia kultūrinių laidų vertinimus.

Darbui tema „*Kultūra ir televizija. Raiškos formų kaita*“ nagrinėta savaitraščio „Kalba Vilnius“ ir „Lietuvos ryto“ priedo „TV antena“ numeriai. Nagrinėtos televizijos programos, peržvelgti straipsniai apie kultūros laidas.

Nagrinėti užsienio žiniasklaidos kritikų ir teoretikų J. Fiske, M. McLuhan, B. Shook, D. Bianculli knygos ir straipsniai. Lietuvos televizijų kritiko ir eksperto Ž. Pečiulio, menotyrininko V. Kinčėnaičio knygos ir straipsniai. Taip pat nagrinėta buvusio Lietuvos radijo ir televizijos komiteto pirmininko J. Januičio knygos, buvusių Lietuvos televizijos darbuotojų Sauliaus Štikelio ir Kazimiero Šiaulio straipsniai.

Darbe naudotasi Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos veiklos ataskaitomis, informacija iš LRT svetainės, internetiniais puslapiais www.bernardinai.lt, www.delfi.lt, internetine enciklopedija www.wikipedia.lt, sociologinių tyrimų bendrovės www.tns-gallup.lt duomenimis.

„Kultūros“ sąvoka darbe nagrinėjama plačiąja prasme, darbe tiriamos ir masinės, populiariosios kultūros laidos.

Darbo apimtis: 70 lapų be priedų, 109 lapai su priedais.

1. TELEVIZIJOS RAIDOS BRUOŽAI: ĮTAKA KULTŪROS LAIDOMS

1.1. Išradimai, turėję įtakos televizijos atsiradimui

Pasak televizijos kritiko Ž. Pečiulio, televizijos pradžios reikėtų ieškoti nuo seniausių laikų. Ankstyvuose šaltiniuose minimi tolimos komunikacijos būdai – magiškieji šaltiniai, gaubliai, stebuklingi vamzdžiai, veidrodžiai. Vėliau atsiranda nauji terminai – telefonoskopas, telechronofotas, megagrafas, stenografas [51].

Žvelgiant į senesnius laikus, galima matyti įvairiuose simboliuose išpranašautą televizijos atėjimą, tačiau tikresni dalykai prasidėjo su technologijų pažanga. Pradžią televizijai davė fotografijos atsiradimas. Nicephorui Niepce'ui apie 1823 metus pavyksta šviesos atspindėtas figūras perkelti ant litografinio akmens, 1855 metais sukuriamas pirmasis fotoreportažas iš Krymo karo, o 1882 metais pasirodo pirmosios nuotraukos laikraščiuose [51].

Pirmieji mėginimai išjudinti vaizdą siejami su vaikiškomis knygelėmis (mutoskopais), o judesio iliuziją sukeldavo stroboskopai – du į priešingas puses besisukantys diskai. Ant apatinio būdavo tvirtinami piešiniai (vėliau fotografijos), kuriuos buvo galima matyti pro viršutinio disko įpjovas <...>. Amerikietis Tomas Edisonas 1877 metais jau buvo patentavęs garso įrašymo technologiją – fonografą <...>. Vis dėlto kinematografas atsiranda Europoje. Jo išradėjams, didžiausio Liono fotojuostelių fabriko savininkams broliams Louji ir Auguste'ui Lumiere'ams, padeda fotografijos patirtis. Panaudoję laikrodžio inkarą, jie sukuria aparatą su labai dideliu tikslu mechanizmu, sinchronizuojančiu juostelės slinkimą ir objektyvo atidarymą [51].

1844 metais, gavęs 30 000 dolerių iš kongreso, Samuelis Morse įrengė telegrafo liniją tarp Vašingtono ir Baltimorės. Jokia kita nauja technologija, neplito taip greitai, kaip telegrafas. 1858 metais telegrafo laidai išraižė Ameriką skersai išilgai [40]. Telegrapho atsiradimas paskatino žinių perdavimo greitį ir tapo tiltu į tolesnių technologijų pasaulį, atnešantį vis didesnes permainas žmonijai.

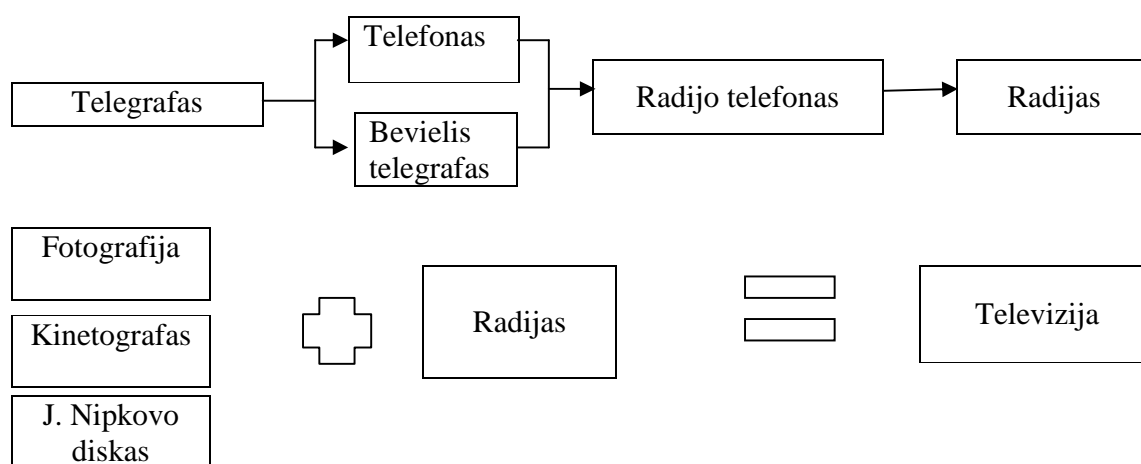
Televizijos atsiradimui įtaką turėjos ir 1876 metais išrastas Grehamo Bello telefonas. Kaip teigia Ž. Pečiulis: „Telefonas įnešė keletą revoliucingų pokyčių: tiesiogiai transliuojamas balsas, prasideda simultaniškos tarpasmeninės komunikacijos era. Telefono ryšys realizavo seną svajonę tiesiai į namus transportuoti informaciją ir meno kūrinį“ [51].

Svarbus 1844 metais išrastas P. Nipkovo diskas, kuris buvo pirmasis vaizdo perdavimo sistemos išradimas. Taip pat reikėtų paminėti ir kito garsaus veikėjo T. Edisono išrastą kinetoskopą, judančių vaizdų fiksavimo sistemą [41].

Norint geriau suprasti televizijos atsiradimo technines prielaidas, trūksta dar vieno išradimo. Italas Guljemas Markonis 1895 metais pagamino pirmąją radijo sistemą, o 1901 metais pasiuntė radijo signalus per Atlantą [18].

Televizijos atsiradimui jau turime išrastas pagrindines priemones, perduoti vaizdai ir garsui, tačiau dar keletą metų niekas nesujungė jų į vieną visumą ir televizijos idėja tarsi sklandė ore. Galima tiksliai įvardinti radijo kūrėją Guljemą Markonį, tačiau rasti televizijos „tėvą“ žymiai sunkiau. Prie televizijos išradėjų minimos Dž. L. Berdo, V Zvorykino pavardės [18].

1 lentelė. Televizijos atsiradimas

Galimybė sujungti tekstą, vaizdą ir garsą į vieną sistemą, paremtą skirtingų globaliai tinklaveikiai priklausančių taškų tarpusavio sąveika ir veikiančių pasirenkamuoju laiku (realiu arba atidėtu) bei atviros prieigos sąlygomis, iš pagrindų keičia komunikavimo pobūdį. O komunikavimas daro lemiamą įtaką kultūros formavimuisi, nes, kaip rašo Postmanas, „mes matome realybę ne tokią, kokia ji yra, o tokią, kokios mūsų kalbos. O mūsų kalbos – ta mūsų komunikavimo priemonės. Mūsų komunikavimo priemonės sudaro mūsų metaforos. Mūsų metaforos sudaro mūsų kultūros turinį“ [8].

Televizijai atsiradus, ji buvo dažnai lyginama su radiju, tačiau tam buvo svarių priežasčių. Radijas buvo tarsi žmonių populiarumą išbandanti priemonė. Į televizijos eterį patekdavo tik tie aktoriai, rašytojai, kurie sulaukdavo pasisekimo radijo laidose [42]. M. McLuhan teigimu, „vienas iš daugelio televizijos padarinių, turėjusių įtakos radijui, yra tai, kad radijas iš pramogų medijos virto savotiška nervinga informacijos sistema“ [40]. Televizijos kritiko David Bianculli pateikiamais duomenimis, 1947 metais vidutinė šeima radijo klausėsi 4,32 valandos per dieną, 1951 metais (kai televizija tapo labiau pasiekiamą), radijo klausymasis nukrito iki 3,39 valandos per dieną, o tuo tarpu

televiziją žiūrėdavo 1,43 valandos per dieną. Situacija dar labiau pasikeitė 1954 metais, kai televizija pradėjo pirmauti prieš radiją. Tais metais televiziją žiūrėjo 3 valandas per dieną, o radijo klausėsi jau tikrai apie 2,5 valandos [5].

Fred Allen, kuris metė darbą vadevilyje¹ ir perėjo dirbti į radiją, vėliau iš radijo į televiziją, apie pastarąją pasisakė savo 1954 metų atsiminimuose: „radijo klausytojas nieko nematė: jis turėjo naudoti vaizduotę. Kiekvienam žmogui buvo galima mėgautis ta pačia programa, suprantant pagal savo intelekto lygį. Radijuje rašytojas galėjo sukurti sceną, kurią kiekvienas įsivaizduodavo pagal save. Televizijoje rašytojui padėdavo daug žmonių, kurie tiesiog sukurdavo sceną nepalikdami vargšui žiūrovui vietos vaizduote“ [5]. Anot Ž. Pečiulio, Europoje nemažas susidomėjimo TV stimulus buvo Elizabethos II karūnavimo transliavimas 1953 metais. Pirmą kartą TV auditorija buvo didesnė už radijo. Apie 1954 m. penktadalis britų šeimų jau turėjo TV imtuvus. Tai gerokai mažiau, lyginant su JAV, tačiau pirmaujama Europoje [53].

Pirmieji televizijos analitikai teigė, kad televizija yra tinkama medija teatrui, kinui, klasikinei muzikai, operai, baletui. Taigi jau pačios televizijos gyvavimo pradžioje buvo keliama prielaida apie šios komunikacijos priemonės tinkamumą kultūrai skleisti.

1.2. Pokyčiai po televizijos atsiradimo

Nuo televizijos pasirodymo pasikeitė daugybė dalykų. Ši nauja medija stipriai prislėgė ne tik kiną, bet ir nacionalinius žurnalus. Net komiksų knygelės nustojo savo populiarumo. *Žmogžudystės anatomijos* ir kitų populiarių kino filmų režisierius Otto Premingeris teigia, kad jau nuo pirmųjų televizijos programų visuotinio paplitimo metų kino kūrimo ir žiūrėjimo principai labai pasikeitė ir Amerikos kinas pradėjo bręsti dėl televizijos įtakos [40].

Televizijos išpopuliarėjimas per tris pokario dešimtmečius (įvairiose šalyse skirtingu laiku ir intensyvumu) sukūrė, vartojant McLuhano terminiją, naują komunikacijos galaktiką. <...> Radijas prarado svarbiausios medijos statusą, tačiau dėl lankstumo ir gebėjimo pritaikyti savo režimus ir temas prie kasdieninio gyvenimo jis tebėra populiarus. Siekiant pritaikyti filmus televizijos auditorijai, jie buvo pradėti kurti kitaip. Išimtį sudarė tik vyriausybės lėšomis rengiamo kino (meno) projektai bei specialiųjų efektų šou dideliuose ekranuose. Laikraščiai ir žurnalai apgalvotai orientavo savo turinį arba savo skaitytoją, o kartu stengėsi teikti strateginę komunikaciją vyraujančiai medijai – televizijai. Knygos liko knygomis, tačiau daugelis jų autorių puoselėjo nesąmoningą troškimą, kad jų kūriniai taptų televizijos filmų scenarijais. Netrukus perkamiausių knygų sąrašus užtvindė

¹ Vienskiemenė komedija su dainelėmis ir šokiais

pavadinimai, kuriuose buvo minimi televizijos herojų vardai ar televizijos išpopuliarintos temos [7]. Siųstuvo skleidžiami signalai pasklido, ieškodami atsitiktinio adresato – masinės anonimiškos, heterogeniškos ir palyginti pasyvios auditorijos. Masinė komunikacija sukelia dviprasmišką efektą: transliuojama milžiniškai auditorijai, tačiau žiūrima ir klausoma individualiai. Todėl televizija užmezga su auditorija ypatingą ryšį, leidžiantį kalbėti apie komunikacijos technologijų grįžimą į žodžio dominavimo, arba ausies kultūros laikus [40].

Žiūrovo ar klausytojo namai tapo mainų rinkos, auditorijos ir jai siūlomo produkto susitikimo vieta. Žiūrovų laikas, išreikštas žiūrimumu (reitingais), parduodamas reklamos davėjams. Tokiu būdu, televizijos kanalai tampa savotiškais socialinių ryšių operatoriais, susiejančius individus į bendrijas, tam tikro kanalo ar laidos žiūrovų auditorijas [51].

Kuo iš esmės nauja buvo televizija? Jos naujumą sudarė ne centralizavimo galia ar galimybė virsti propagandos įrankiu. Juk dar Hitleris pademonstravo, kaip radijas gali tapti galingu vienakrypčiu, vienašakio pranešimų rezonanso įrankiu. Televizijos atsiradimas pirmiausiai reiškė Gutenbergo galaktikos – komunikacijos sistemos, kuri iš esmės buvo paremta tipografiniu mentalitetu bei fonetine alfabetine tvarka, - pabaigą. Nepaisant visų savo kritikų (kuriuos paprastai atbaidydavo jo miglota mozaikinė kalba), Marshallas McLuhanas paskelbęs, jog „medija tampa pranešimu“ (medium is the message), sulaukė visuotinio pritarimo [7].

Televizija gali transliuoti garsą kaip radijas. Ekране ji gali pateikti rašytinį žodį ir nuotraukas kaip laikraštis. Bet tai yra vienintelė žiniasklaidos priemonė, kuri (kaip ir kinas) gali pasakoti apie įvykius rodydama gyvą vaizdą. Pagrindinė televizijos stiprybė yra jos galimybė padėti žiūrovui netiesiogiai patirti, vadinsi ir suprasti rodomus įvykius. Todėl žodžiai yra tik pagalbinė priemonė suprasti vaizdus ir garsą. Jei televizijos žurnalistas įsivaizduoja, kad reportažo rengimas baigiasi į mikrofoną perskaičius tekstą, tada vaizdai tebus fonas, kad žiūrovas turėtų į ką žiūrėti klausydamas kalbėjimo [61].

M. McLuhanas tvirtino, kad dėl prasto televizijos vaizdo ryškumo žiūrovai patys turi užpildyti vaizdo spragas. Taip jie dar labiau emociškai įsitraukia į stebėjimo procesą. Toks žiūrovų įsitraukimas neprieštarauja mažiausių pastangų hipotezei, nes televizija apeliuoja į asociatyvią (lyriškąją) mąstyseną, nereikalaujančią psichologinių informacijos perpratimo ir analizės pastangų, apie kurias kalbama Herberto Simono teorijoje. Todėl ir žymusis tyrėjas Neilas Postmanas mano, jog televizija žymi istorinį ryšį su tipografiniu mąstymu nutraukimą. Spaudai skaityti reikia sutelkti dėmesį, o televizija geriausiai tinka lengvo šnekučiavimosi fonui. Akcentuodamas šį skirtumą, jis sako: „Tipografija labiau nei bet kas kitas yra linkusi į ekspoziciją, siejamą su išlavintu gebėjimu konceptualiai, deduktyviai bei nuosekliai mąstyti, aukštai vertinti mąstymą bei tvarką, nepakęsti

priešpriešos, taip pat su didele nešališkumo ir objektyvumo geba bei gebėjimu toleruoti pavėluotas redakcijas“ [7].

Televizija įžengusi į žmonių gyvenimą, atnešė nemažai naujovių. Stiprioji televizijos savybė – vaizdas, leido ne tik transliuoti operas, vaidinimus, bet ir kurti televizijos laidas. Nuo pat pradžių dėmesys buvo skiriamas kultūrinėms programoms transliuoti, tad svarbu išsiaiškinti kultūros sąvoką teoretikų akimis.

1.3. Šiuolaikinė kultūros samprata ir televizija

Kultūrologas Vytautas Kavolis savo paskaitų ciklo rinkinyje „Kultūros dirbtuvė“ teigia, kad populiariojoje vartosenoje kultūros sąvoka yra tapusi tokia tąsi, kad kone bet ką galima pavadinti kultūra, bent angliškai. Ši tendencija įsitvirtino ir vokiečių kalboje, kiek mažiau prancūzų, dar mažiau lietuvių, bet angliškai darosi įmanoma bet kurį žmogišką reiškinį aptarti kaip kultūrą. Vienos dienos skaitymuose surandi – sporto kultūra, krautuvių kultūra, jaunumo, cirko ir keliavimo kultūra [23].

Manuelis Castelsas trilogijoje „Informacijos amžius“ kultūros netapatina su „tam tikros visuomenės vertybių bei įsitikimu visuma“, o kalba apie globalius procesus vykstančius pasaulyje: „informacinei, globalinei ekonomikai būdinga tai, kad ji atsiranda ir plėtojasi labai skirtinguose kultūriniuose/nacionaliniuose kontekstuose: Šiaurės Amerikoje, Vakarų Europoje, Japonijoje, „Kinijos rate“, Rusijoje, Lotynų Amerikoje bei visoje planetoje, darydama įtaką visoms šalims bei kurdama daugiakultūrinę ataskaitos sistemą“ [7].

Kultūra tampa abstrakčia sąvoka įgyjančia vis daugiau reikšmių ir aprėpiančia visas gyvenimo sritis. Anot Eugenijaus Ališankos²: „Kultūros erdvė, tiksliau ta erdvė, kurią vadiname kultūra, šiandien išsiplėtusi tiek, kad bet koks kalbėjimas apie kultūrą gali būti kalbėjimas beveik apie viską“ [3].

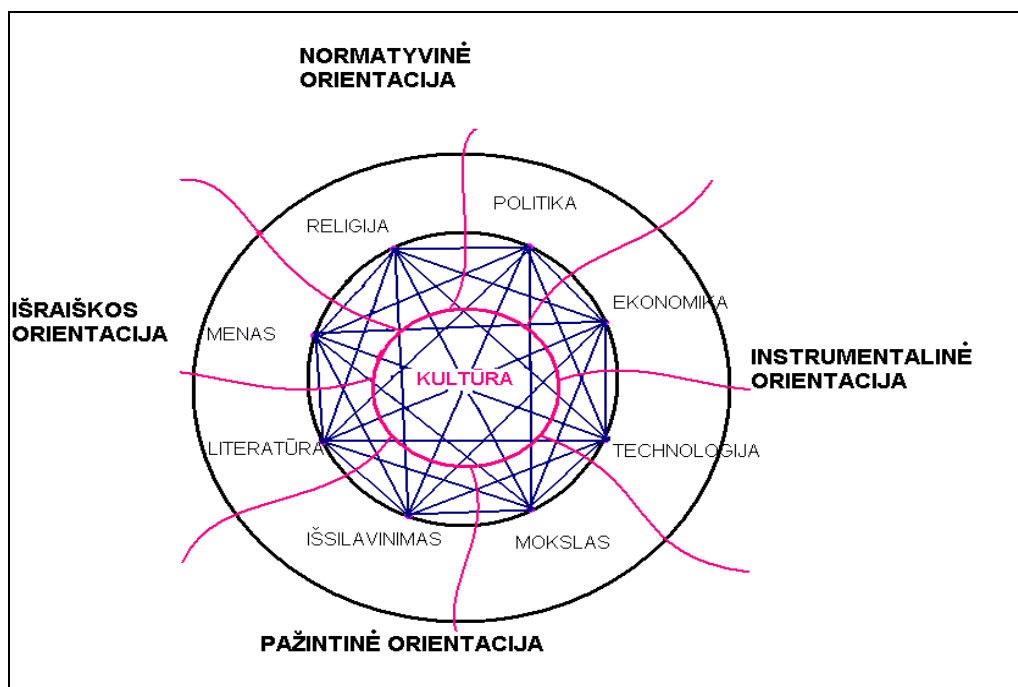
Vakaruose daug kam viskas tampa kultūra. Kaip meno kritikai viską vadina menu, taip kultūra tampa tai, ką kultūra vadina žmonės, save vadiną kultūros tyrinėtojai. Kultūros laukas plečiasi, nebesilaikoma aiškesnių kriterijų, ko jame ieškoti, kaip reikėtų kultūrą tirti ar vertinti. <...> Mokslinėje literatūroje maždaug sutariama, kad kultūra yra tai, kas jiems ką nors reiškia. Tarp šių aptarčių yra šiek tiek prieštaravimų: ne viskas, kas mums ką nors reiškia yra žmonių pagaminta, kai kas gali būti gamtos ar Dievo duota, bet jei mums tai reikšminga, tai jau tampa mūsų kultūros dalimi. Kita vertus ne viskas, ką mes pagaminame, ką nors reiškia: daug kas gali būti paprasčiausias

² Poetas, vertėjas, eseistas

triukšmas, interferencija reikšmių dalijimosi procese. <...> Sociologai kartais kultūrą apibūdina kaip simbolinį, ekspresyvuojį socialinio elgesio aspektą. Kultūros šiuo atveju būtų pilna visur – ir juo daugiau bet kaip elgiamasi, tuo daugiau būtų gaminama kultūros. <...> Kalbant ne apie kultūrą apskritai, bet apie kurią nors kultūrą, patraukli atrodytų prancūzų mentalitetų mokyklai artima kultūros sąvoka, kuri būtų maždaug tokia: ilgiausiai istorijoje išliekanti reikšmių, elgesio ir jausenos konsteliacija. Kartais mentalitetų mokykloje kultūra skiriama nuo mentaliteto: kultūra tada reiškia kognityvinius modelius, kurie išvedami iš didžiųjų meno ir mokslo kūrinų, iš elitinės kultūros, o mentalitetas būtų populiaroji jausena, kurios žymių ieškoma neprivilegijuotoje literatūroje: testamentuose, laiškuose, dienoraščiuose, kuriais kalba daugelio žmonių, ne vien kūrybinio elito, vaizduotė [23].

Kultūra gali būti suprantama labai įvairiai: tai ir elitinio meno kūriniai, paliekami ateities kartoms ir įrašomi į istoriją amžiams. Tačiau kultūrai galima priskirti ir populiarios, vienadienės kultūros apraiškas. Netolygu būtų kalbėti ir bandyti vertinti populiariąją ir elitinę kultūrą ieškant jos plusų ir minusų. Akivaizdu, kad šiuolaikinėje, besikeičiančioje visuomenėje yra būtinos visos kultūros apraiškos.

2 lentelė. Kultūros ir visuomenės sąveikos rutulys [38]

2 lentelėje pavaizduota figūra parodo glaudžius kultūros ir visuomenės gyvenimo sferų ryšius. Tai keturios pagrindines sistemas, veiksmai ir žmogaus darbo produktai, kurių vyksmui įtaką

dar kultūros ratas. Šio rato centre yra kultūra – visuomenės idėjinė sistema ir išraiškos įrankis. Ekonomika, politika, technologija, mokslas, išsilavinimas, literatūra, menas ir religija yra susietos keturiomis posistemėmis (išraiškos, pažintine, normatyvine ir instrumentaline orientacija). Tačiau visko branduolys yra kultūra.

2 lentelėje pavaizduotame rutulyje yra 28 tarpusavyje priklausomi ryšiai jungia visuomenės nustatytus posistemius vieną su kitu: religija ir politika, politiką ir mokslą, mokslą ir technologiją, technologiją ir religiją ir t.t. , niekada nesibaigianti grandininė abipusė sąveika [38].

Kalbant apie kultūros ir menininko ryšius ir atėjimą į televiziją, menotyrininkas Virginijus Kinčinitis knygoje „Audiovizualinės kultūros kon/tekstai“ teigia, kad „pirmieji videomeninkai televiziją suvokė ne tik kaip savo mirtiną priešą, bet kaip ir bendradarbiavimo, savo idėjų skleidimo galimybę“ [25]. Bostono televizija 1967 m. surengė pirmas televizines menininkų dirbtuves. Jose videomeno ir televizijos sintezės eksperimentų ėmėsi John Cage, Peter Campus, Wiliam Wegman. Po dvejų metų Bostono televizija išleisto pirmą videomeno rinkinį ir jį parodė per visuomeninio transliavimo tarnybą. Nauja meno rūšis plačiai auditorijoje sukėlė nemažai diskusijų bei daug nuožmios kritikos ir taip išpopuliarėjo visuomenėje, meno pasaulyje [25].

John Fiske pirmame knygos „Television culture“ skyriuje susiduria su knygos objekto apibrėžtumu. Jis teigia, kad „televizija yra pramogų ir reikšmių provokatorė, o kultūra yra pramogų ir reikšmių tesėja žmonijos viduje“ [10].

Teoretiko teigimu, kultūriniai procesai metaforizuojami ir prilyginami ekonominiams. Bourdieu‘s metafora, apibūdinanti kultūros sostinę, yra pati tipiškiausia. Jis teigia, kad visuomenei kultūra yra suprantama kaip materialinė gerovė, padedanti atskirti socialinius sluoksnius. Kultūros formos, kurios visuomenėje suprantamos kaip „aukštosios“ kultūros, pavyzdžiui klasikinė muzika, dailė, literatūra, baletas [10].

Magistro darbe „Kultūra ir televizija. Raiškos formų kaita“ nagrinėjamos ir populiariosios kultūros laidos, tad derėtų apžvelgti ir šios kultūros bruožus. Industrinės visuomenės populiarioji kultūra – iš esmės prieštaringas reiškiny. Viena vertus, ji industrializuota: jos prekes gamina ir platina pelno siekianti pramonė, kuri vadovaujasi tik savo pačios ekonominiais interesais. Antra vertus, tai – žmonių kultūra, o žmonių interesai nesutampa su pramonės interesais nesutampa su pramonės interesais, kaip liudija daugybės filmų, įrašų kitų prekių brangiai kainavusios nesėkmės. <...> Kultūra – gyvas ir aktyvus procesas: ją galima kurti tik iš vidaus, bet neįmanoma iš išorės arba viršaus. Masinės kultūros teoretikų baimės praktiškai nepasitvirtina, nes masinė kultūra, kaip prieštaringų sąvokų derinys, negali egzistuoti. <...> Populiariąją kultūrą kuria žmonės, o ne gamina

kultūros pramonė. Kultūros pramonė gamina tik tekstų arba kultūros išteklių repertuarą, kurį įvairios žmonių formacijos naudoja arba atmeta nuolat kurdamos savo populiariąją kultūrą [11].

Kultūra apima visas gyvenimo sritis sujungdama tampriais ryšiais. Pati kultūros sąvoka plati, turinti daug apibrėžimų. Kultūra yra puiki terpė pasireikšti menininkams audiovizualinės produkcijos kontekste.

1.4. JAV ir Europos televizijų modelių raidos bruožai

JAV ir Europoje istoriškai susiklostė skirtingi TV modeliai. Amerika iš karto įstūmė televiziją į rinką, paversdama ją verslo siekiančia įmone, o Europoje po karo nusilpusiems verslininkams buvo sunku imtis brangių realinių TV linijų tiesimo, valstybė norėjo savo rankose išlaikyti strateginę nuosavybę – radijo dažnius. Tokiu būdu Vakarų Europoje susiformavo visuomeninių transliuotojų sektorius [52].

JAV televizijos sistema decentralizuota, orientuota į rinką. Skirtingai nuo kitų pasaulio šalių, Amerika neturi susiklosčiusios nacionalinių programų transliavimo tradicijos. Amerikoje televizija plačiai buvo pristatyta ir pradėjo veikti 1939 metais, tačiau ji nebuvo populiari iki 1950 metų pradžios. Tam buvo kelios svarios priežastys. Viena š svarbiausių - Antrasis Pasaulinis karas. Televizija tuo metu buvo naudojama kaip propagavimo priemonė ir karinis ginklas. Tačiau po Antrojo Pasaulinio karo televizijos plėtra buvo užlaikyta dėl „šešių mėnesių moratoriumo“, kurį vykdė Federalinė Komunikacijos Komisija. Šešių mėnesių laikotarpis pavirto į keturių metų Federalinės Komunikacijos Komisijos diskusiją dėl televizijos krypties ir veiklos apibrėžtumo. Šie keturi metai vadinami „Didžiojo sąstingio“ laikotarpiu [42]. Jei 1947 m. šioje šalyje iš viso tebebuvo 9 televizijos stotys ir mažiau kaip 12 tūkst. televizorių, tai 1950 m. jau veikė 107 stotys ir buvo 10 mln. televizorių, o 1960 m. – apie 500 stočių ir per 48 mln. Televizorių“ [76].

1948 m. JAV veikė 41 televizijos stotis, tačiau tikrasis televizijų šuolis prasidėjo tik 1952 m [51]. JAV programų transliavimo iniciatyvos ėmėsi imtuvų gamintojai, o valstybė skatino stotis jungtis į tinklus. Šitaip susikūrė didieji radijo tinklai NBC, CBS, ABC, vėliau pradėję transliuoti ir televizijos programas [52].

Daugelis pirmųjų Amerikos televizijos programų buvo iš dalies pakeistos nusistovėjusių radijo šou redakcijos.

Alternatyva komercinėms JAV televizijos stotims atsirado praėjusio amžiaus septintame dešimtmetyje įkūrus visuomeninio transliavimo tarnybą (Public Broadcasting Service (PBS), ėmusią platinti savo nekomercines programas [51]. 1967 m. JAV prezidento Lyndon B. Johnson pasirašytas

Visuomeninio transliavimo aktas (Public Broadcasting Act) davė pradžią Visuomeninio transliavimo korporacijai ir specialiai tarnybai visuomeninių stočių tinklui kurti. Beveik pusės visuomeninės RTV stočių savininkė buvo vyriausybė, kitų – universitetai, įvairios ne pelno organizacijos, mokyklos ir municipalinės agentūros [56].

Jungtinėse Valstijose – šalyje, kurioje televizija yra daugiausiai žiūrima – devintojo dešimtmečio pabaigoje per vieną televizijos kanalą buvo parodoma maždaug 3600 vaizdų. JAV tyrimo bendrovės „Nielsen“ parengtos ataskaitos duomenimis, amerikiečių namuose televizorius vidutiniškai būdavo įjungtas maždaug septynias valandas per dieną, o realiai vienas suaugęs žmogus televizorių žiūrėdavo 4,5 valandas per dieną [7]. Tyrimas, kuris buvo atliktas JAV, atskleidė, kad tik viena iš 57 geriausio laiko (prime time) valandų nacionalinėje komercinėje televizijoje skiriama kultūroms laidoms, o JAV visuomeninėje televizijoje – apie 2,6 geriausio laiko valandų. Kultūros laidos nebuvo populiarios, jas žiūrėdavo mažai žiūrovų. Verslo kompanijos, kurių tikslinis segmentas išsilavinę ir pasiturintys žmonės, imasi remti kultūrinės laidas. Tokiu būdu norima pasiekti tikslingą auditoriją per reklamą. Nors televizijai tokios laidos atsiperka ir net yra finansiškai naudingos, jos sumažina kitų laidų reitingus, o trijų didžiųjų JAV televizijos tinklų (CBS, ABC, NBC) tikslas – pakelti televizijos reitingus ir uždirbti kuo daugiau pinigų pataikaujant žiūrovui, kuriant lengvo turinio laidas [13].

Europoje susiklostė kitoks televizijos modelis nei JAV. Europoje televizija beveik keturis dešimtmečius veikė kaip monopolistinė struktūra. Vakarų Europoje susiklostė visuomeninis, o Rytų bloke – valstybinis (socialistinis) modeliai [51]. Visuomeninėms TV buvo suteikta monopolinė teisė rengti ir transliuoti programas. Kitaip tariant, po Antrojo pasaulinio karo Europoje, išskyrus Didžiąją Britaniją ir dar keletą mažesnių šalių, nebuvo komercinių televizijų. Visuomeniniai kanalai gyveno šiltnamio sąlygomis, diktuodami žiūrovams, ką ir kada jie turi matyti. Ir Vakarų šalių elitas tuos keturis dešimtmečius prisimena su nostalgija, kaip kokybiškos televizijos metą, tačiau ši kokybė ir kultūringumas buvo palaikomi švelnia prievarta. Deja, elitinė kultūra dažnai tampa tinkama priedanga paslėpti kur kas pavojingesnes politinės įtakos užmačias. Pasinaudojusios pokario situacija, net ir demokratinės valstybės stengėsi išlaikyti savo rankose naują galingą ginklą – radiją ir televiziją [73].

Tiek demokratinėse Vakarų Europos, tiek autoritarinėse Rytų Europos šalyse privatus kapitalas negalėjo investuoti į radijo bei televizijos programų kūrimą ir transliavimą. <...> Televizija buvo laikoma socialine kultūrine visuomenės lavinimo ir telkimo institucija, o ne nepriklausomos spaudos tradiciją tęsiančia masinės komunikacijos priemone. Televizijos institutas buvo tokia pat socialinė struktūra, kaip švietimo, socialinės saugos ar sveikatos priežiūros sistemos [51].

Vakarų valstybių visuomeninių transliuotojų tarybos ir piliečių mokamas abonentinis mokestis turėjo užtikrinti politinę ir ekonominę nepriklausomybę. Rytų Europos valstybinės televizijos buvo valstybės informacijos ir propagandos institucija, drauge atliekanti kultūros ir švietimo misiją. Valstybinių televizijų programos buvo cenzūruojamos, visuomeniniams transliuotojams įtaka buvo daroma subtilesniais bruožais (keičiant visuomeninių tarybų sudarymo tvarką). Nepaisant valdymo ir ideologinių skirstymų, Vakarų ir Rytų Europos televizijas siejo monopolinė padėtis rinkoje, leidusi nepaisyti auditorijos poreikių [51].

Visuomeninių televizijų koncepcija iš esmės rėmėsi dviem postulatais:

1. Politiniu: radijas ir televizija turi informuoti piliečius apie valstybės veiklą, aiškinti įstatymus, formuoti nacionalinį identitetą, įtvirtinti moralės vertybes ir skatinti demokratijos raidą;
2. Kultūriniu: suteikti tribūną kūrėjams, supažinti su menais, kultūros vertybėmis. TV buvo laikoma ne žiniasklaidos priemone, o kultūros namais: teatru, muziejumi, orkestru, universitetu [52].

Šie visuomeniniams televizijos transliuotojams nustatyti reikalavimai atspindi viešą supratimą, kad visuomeninis transliuotojas nėra vien tarpininkas, perduodantis informaciją: jis turėtų atlikti daug platesnį socialinį vaidmenį. Vietinės kultūros, tradicijų bei vertybių propagavimas yra svarbi visuomeninių transliuotojų misijos dalis, kurią kai kuriuose šalyse pabrėžia ir įstatymai [52].

Ir valstybinės Rytų, ir visuomeninės Vakarų televizijos iš esmės taikė panašų kultūrinės TV modelį. Komunistiniame bloke buvo siekiama liaudies paklusnumo, Vakaruose – visuomeninės konsolidacijos, stabilumo, demokratijos plėtros.

Visuomeninio (galėtume jį vadinti ir kultūros) modelio esmė – politikos ir kultūros elitas turi šviesti ir auklėti neišprususią liaudį. Monopolio sąlygomis gyvavusios televizijos prieštaravo rinkos logikai, teigiančiai, kad žmogus turi teisę laisvai veikti ir rinktis ir niekas negali reikalauti iš jo teisingo pasirinkimo. Pagal rinkos koncepciją ir kultūra turi prisitaikyti prie šių sąlygų [52].

Tuo metu kultūra televizijoje laikyta žinių visuma, leidžiančia žmogui augti, tobulėti. Todėl jos negalima paversti preke. Nors šiuo atveju tam tikra informacijos rūšis proteguojama kitų sąskaita, ribojama privataus verslo galimybė dalyvauti TV rinkoje, vadinasi, kilniais tikslais ribojama demokratija. Jei kultūra yra demokratijos dalis, tai meno stūmimas į laukinę rinką mažina jo prieinamumo galimybes. Šitaip nukenčia svarbūs išsilavinimo, meno, politinės informacijos poreikiai [73].

Monopolio metu buvo mėginama sukurti savotišką kultūros getą, apginti ją nuo rinkos ir populiariosios kultūros spaudimo. Elitinės kultūros protegavimas atrodė logiškas laikant televiziją visaliaudininiais kultūros namais. Tačiau konkurencijos sąlygomis iškilo nemažai prieštarų [51].

Įtampą tarp ekonomikos ir kultūros galima laikyti struktūrinio kapitalizmo ir demokratijos konflikto išraiška. Televizija vienu metu yra ir ekonomikos kultūros dalis, tačiau šios sferos yra pakankamai skirtingos. Pagal masinės komunikacijos požiūrį į kultūrą analitikai išskiria rinkos ir kritikos mokyklas. Rinkos filosofija grindžiama vartotojų laisve pasirinkti ir gamintojų pelno siekimu. Laisvojoje rinkoje jie susiranda vienas kitą. Vadinasi, ir masinės komunikacijos sektoriuje reikėtų laikytis fundamentalaus laisvosios rinkos dėsnio – vartotojo pasirinkimo laisvės. Kokia nors visuomenės grupė neturėtų už kitą individą ar grupę nuspręsti, ko kam reikia. Kritikos mokykla mėgina audiovizualinį sektorių apsaugoti nuo rinkos spaudimo, nes publika nori to, ko reikia prekes siūlantiesiems komunikatoriams [51].

Kultūros protekcionizmo politika išsilaikė iki visuomeninių TV monopolio griūties praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio viduryje [73].

1.5. Visuomeninio transliuotojo eros pabaiga. Komercinių televizijų skverbtis

Lemiamas veiksnys, paskatinęs visuomeninio transliuotojo eros pabaigą, buvo televizijos kanalų skaičiaus didėjimas, skatinęs jų diversifikaciją. <...> Netrukus susikūrė nauji tinklai, kurie metė iššūkį seniesiems, o Europos vyriausybės prarado daugelio televizijos stočių kontrolę. Devintąjį dešimtmetį JAV nepriklausomų televizijos stočių skaičius padidėjo nuo 62 iki 330. Didžiųjų metropolijų zonų kabelinės sistemos rodė apie 60 kanalų, kuriuos siūlė tinklinės televizijos stotys, nepriklausomos stotys, kabeliniai tinklai (dauguma jų yra specializuoti) ir mokamos televizijos stotys. Europos Sąjungos šalyse televizijos tinklų skaičius padidėjo nuo 40-ies 1980 metais Europos Sąjungos šalyse iki 150-ies dešimtojo dešimtmečio viduryje; trečdalis jų transliavo per palydovus [7].

Televizijos pasiūlos didėjimo poveikis auditorijoms buvo milžiniškas visuose kontekstuose. Nors 1980 metais JAV trys pagrindiniai tinklai valdė 90 procentų patogiausiu laiku televizijos laidas stebinčios žiūrovų auditorijos, tačiau jau 1990 metais šis skaičius sumažėjo iki 65 procentų ir toliau po truputį mažėjo: 1995 metais jis sudarė 60 procentų, o 1999 metais – apie 55 procentus [7]. Nors vidutinė televizijos žiūrėjimo trukmė nuolat ilgėjo, televizijos tinklų liberalizacija suskaidė šalių auditorijas, o buvę valstybiniai transliuotojai prarado daug žiūrovų. Apibendrinant galima pasakyti, kad privačios televizijos jau turi didžiausias žiūrovų auditorijas [73].

Taigi Europos televizijos istorija skyla į du labai skirtingus etapus – visuomeninių ir valstybinių kanalų monopolio (iki praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio vidurio) ir konkurencinio modelio. Šmaikštusis U. Eco, pabrėždamas radikalų skirtumą tarp šių modelių, pasirinko istorijos terminus – paleo ir neo televizija [51]. Transliuojamų valandų skaičius išaugo nuo 200 000 1987 m. iki 500 000 1995 m [5].

Prof. Žygintas Pečiulis naudoja dvi sąvokas, kalbėdamas apie šiuos skirtingus etapus. Paleotelevizijos sąvoka apima Europos televizijų raidą nuo reguliarių transliacijų pradžios šeštame praėjusio amžiaus dešimtmetyje iki devintojo dešimtmečio pradžios. Neotelevizijos procesų pradžia siejama su visuomeninių televizijų monopolio griūtimi ir komercinių transliuotojų atsiradimu. <...> Paleotelevizija aiškiai atskirdavo dokumentinius ir vaidybinius žanrus, su auditorija transliuotoją siejo vertikalūs hierarchiniai ryšiai. Televizija sprendė, ko reikia auditorijai, jautė pareigą informuoti, auklėti, šviesti. Neotelevizija pakeitė laidų stilių ir santykį su auditorija. Atsirado fragmentiškumo, išnyko ribos tarp tikrovės iš išmonės žanrų. Neotelevizija šokiravo dinamišku fragmentišku programų srautu, nenutrūkstamų vaizdų ir balsų kakofonija. Buvęs pasyvus žiūrovas turėjo pats atpažinti, surūšiuoti šį srautą. Vertikalius transliuotojo ir auditorijos ryšius pakeitė lygiateisiai horizontalūs. Anksčiau žiūrovas tapatinosi su ekrano herojumi (ekspertu, politiku, meno ar sporto įžymybe) ir norėjo būti į jį panašus. Neotelevizijoje žiūrovas ėmė tapatintis su laidos dalyviu lyg su artimu, tikėdamasis atsidurti jo vietoje. <...> Paleotelevizijai būdingas gyvenimo pagražinimas, neotelevizija, priešingai, iškelia socialines negandas, nelaimės paverčia nauja pramogos forma. Anksčiau televizija skirstė auditoriją į vartotojus (pramoga) ir piliečius (informacija, švietimas), dabar deklaruojamas įvairių visuomenės sluoksnių suartėjimas. A. Ehrenbergas šį procesą sieja su šiuolaikiniais visuomenei būdingu egalitarizmo troškimu. Neotelevizija išryškino biurokratinės ir intelektualiosios kalbos krizę, atotrūkį nuo paprasto žiūrovo. Nuolat abejojama specialistų kompetencija, svarbi tampa paprasto piliečio nuomonė. Oficialumas ir akademiškumas televizijos ekrane susiduria su kasdieniniu patyrimu. Taigi televizija tampa paprastų piliečių ir elito, vartotojų ir gamintojų, politikų ir piliečių mediatoriumi. Dialogo televizijoje kaitą rodo klasikinių debatų nykimas, populiarėjantys teatralizuoti pokalbių ir realybės šou [51].

Visuomeniniai transliuotojai paprastai yra įpareigoti transliuoti tam tikras laidas, retai pasirodančias komercinių kanalų programų tinklelyje, ypač kultūros bei mokslo populiarinimo laidas, laidas mažumoms bei regionines žinias [53]. Komercinės TV tikrasis produktas yra ne programa, o auditorija, TV parduoda ne laidas, bet reklaminių laiką. Todėl svarbiausias tokio kanalo tikslas – patikti kuo didesnei auditorijai [51].

Televizija yra viešoji tarnyba, visuomenei skirta teikti paslauga, kurios misija pasiekia socialinę svajonę apie kultūrinį demokratizavimą. Kaip pavyzdį galima pateikti Prancūzijos televiziją, kuriai buvo keliamas tikslas, Jean Vilar³ nustatytas teatrui - „siūlyti geriausius darbus didžiausiam skaičiui“ [9]. Šis įsipareigojimas nėra finansiškai naudingas dėl turimų kultūros laidų reitingų, kurie nebuvo aukšti.

Savotišką kultūros getą mėginama sukurti ir specializuotais kultūriniais kanalais. Kultūrinių kanalų paplitimas po visą pasaulį atskleidžia televizijos santykius su kultūra. Regine Chaniac⁴ ir Jean-Pierre Jezequel teigia, kad yra dvi kultūrinių kanalų kartos ir pabrėžia skirtumą tarp jų. Pirma karta, ypač Europoje, yra priskiriama visuomeninėms televizijoms, kurių nacionalinė monopolija įpareigojo skleisti kultūrą. Steigiami kanalai, kuriuose nemaža dalis eterio laiko skiriama kultūrai. Jie buvo daugiausia regioniniai: BBC2 Didžiojoje Britanijoje, TVE 2 Ispanijoje, ARD 3 Vokietijoje, RAI 3 Italijoje, FR3 Prancūzijoje ir PBS (Vieša Transliavimo Paslauga) Jungtinėse Valstijose. Channel 4 (Jungtinė Karalystė) taip pat yra priskiriamas šiai pirmai kartai. Trys savybės žymi šio pirmo periodo pabaigą:

- 1) tam tikro socialinio politinio sutarimo dėl socio-auklėjamojo ir socio-kultūrinio vaidmens televizijos pabaiga,
- 2) valstybinių monopolijų pabaiga ir padidėjusios valdžios privačių kanalų, kurių pasirodo, ekonominė logika yra nesuderinama su viešosios tarnybos misijomis atsiradimas
- 3) atsiradimas kabelinės televizijos ir palydovo, dėl kurių televizijos kanalų skaičius smarkiai padidėjo [9].

Pasikeitus situacijai rinkoje, visuomeniniai kanalai prarado dalį žiūrovų. Prasidėjo mobilizacija prieš naujus priešus - didelius, ekonomiškai stipresnius privačius kanalus. Visuomeniniai transliuotojai jau nebegalėjo leisti prabangos „informuoti, auklėti ir linksminti“. Pagrindinis reikalavimas ir naujas iššūkis – aukšti žiūrovų reitingai. Būtent šiame kontekste atsirado antra kultūrinių kanalų karta, galima identifikuoti du modelius: Arte Vokietijoje ir Prancūzijoje bei Kunstkanaal Nyderlanduose [9].

Arte kanalas yra bendras Vokietijos ir Prancūzijos projektas, pradėjęs savo darbą 1992 m [1]. Šio kanalo kritikai teigia, kad tematinis kultūrinis kanalas neišgelbėjo kultūros televizijoje, tačiau yra ir teigiama pusė. Kultūra televizijoje taps aukštesnės kokybės. Taip pat kritikai teigia, kad Arte blogai apibrėžia kultūrą, nes seniau buvo galima išskirti dvi kultūras (elitinę ir masinę). Šiuo metu dėl

³ Teatro veikėjas, 1947 m. sukūręs Avinjono teatro festivalį.

⁴ Sociologė, mokslinių tyrimų vadovė Nacionaliniame audiovizualiniame ir specializuotos televizijos institute; tiria programų raidą, programavimą.

demokratijos ir išsimokslinimo išsivystė vidurinė kultūros rūšis tarp elitinės ir masinės, kurią mes dabar visi ir naudojame. Prancūzijoje šį kanalą reguliariai žiūri 14 milijonų žmonių arba 32 % visų žiūrovų [9]. Vokietijoje Arte kanalą žiūri 4 milijonai žmonių arba 6,4 % visų Vokietijos gyventojų. Šis procentas mažesnis dėl Vokietijoje dviejų didelių visuomeninių kanalų ir dviejų papildomų kultūros kanalų. Europoje 1995 metais šį kanalą žiūrėjo apie 100 milijonų žmonių [9].

Kunstkanaal rodomas Amsterdame, Roterdame ir Utrechte. Šis kanalas transliuoja apie 12 valandų ir daugiau skirtas šiuolaikiniam menui. Tai taip pat ir kultūros duomenų bankas, kuriame patalpinta daugiau nei 6000 kūrinių pavadinimų [9].

Lietuvoje taip pat yra kanalas, skirtas kultūrai. LTV2 (*Antrasis nacionalinės televizijos kanalas*) - lietuviška televizija, transliuojama nuo 2003 metų vasario 16 d. Kanalas matomas Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje ir Tauragėje [36]. LTV 2 transliacijų teritorija plečiama palaipsniui, pagal LRT finansines galimybes ir ateityje turėtų aprėpti beveik visą šalies teritoriją. LTV 2 kanalo misija – transliuoti kultūros, švietimo, auklėjimo, informacines ir regionines programas, kurios prie televizorių ekranų suburia regionų žiūrovus. Kultūros laidos LTV 2 televizijoje sudaro 28,6% [36]. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad LTV 2 transliacijų teritorija plečiama palaipsniui, tačiau neaprepia visos šalies teritorijos, o LTV matoma visoje teritorijoje. J. Javaitis labai neigiamai atsiliepią apie kultūrinio kanalo sukūrimą, kurį turi galimybę matyti tik didžiųjų miestų gyventojai [4 priedas].

LTV2 kanalo prodiuseris Martynas Kėvišas teigia, kad: „kultūra yra ta kryptis, kuria einama, bet tai yra ir Lietuvos televizijos antrasis kanalas, į kurį dažnai papuola geri filmai ar renginiai, kurie dėl savo specifikos negali sutraukti didelės auditorijos pirmajame kanale. Taip pat yra kartojamos kai kurios LTV laidos. Viena vertus, taip yra todėl, kad neturi visiškai originalaus tinklelio, kita vertus, tai tos laidos, kurios čia parodomos geresniu laiku nei LTV kanale. <...> Jau pats apibrėžimas - kultūros kanalas - rodo, kad jis nesiekia ir niekada nebus populiariausias. Tai yra natūralu. skirtas tik tam tikram auditorijos segmentui [37]“.

Kartu su visuomeninio transliuotojo pabaiga, atsirado kitas svarbus dalykas televizijoje – globalizacija. John Naisbit ir Patricia Aburdence knygoje „Megatrends 2000 m.“ praneša, kad 75 procentai programų pasaulį pasiekia iš Jungtinių Amerikos Valstijų. Tokie vardai kaip Mickey Mouse arba Ančiukas Donaldas tampa žinomi ir populiarūs visame pasaulyje [13]. Televizijos ekspertas Ch. Baker taip pat pastebi televizijos globalizacijos procesus, tačiau juos sieja su „kapitalizmo logika“. Teoretiko teigimu, kol „bus įmanoma uždirbti pinigų kuriant ir parduodant televizijos laidas, o reklamos laiko pirkėjus „suvesti“ su milžiniška žiūrovų auditorija, televizija bus komercinės veiklos

ir vartotojiško kapitalizmo centras. Televizija yra pati geriausia priemonė parduoti ir reklamuoti vartotojiškas gėrybes“ [4].

Europos Taryba ir kitos tarptautinės organizacijos giria visuomenines televizijas už jų indėlį į demokratijos raidą bei kultūrinį Europos paveldą. Tačiau taip pat pastebima, kokią didelę įtaką šiems visuomeniniams transliuotojams daro įvairūs politiniai bei ekonominiai interesai, naujos žiniasklaidos priemonės, didėjanti konkurencija iš komercinių transliuotojų pusės ir kiti veiksniai. Tai lemia gilia visuomeninių televizijų identiteto krizę [73].

Iš vienos pusės Europos politikai visuomeninius transliuotojus vis dar laiko kultūrine vertybe, kurią verta išsaugoti. Tačiau iš kitos – tarptautinių bei tarpvyriausybinių organizacijų, tokių kaip PPO ir potencialiai Europos komisijos pareigūnai kritikuoja privilegijuotų visuomeninių transliuotojų padėtį, kai šie gauna valstybinį finansavimą bei (daugeliu atvejų) dar ir varžosi su komerciniais transliuotojais dėl galimų pinigų iš reklamos [73].

1.6. Kultūrinių laidų rengimo ypatumai

Televizija – raiškos priemonė. Pagrindinė televizijos stiprybė yra jos galimybė yra padėti žiūrovui netiesiogiai patirti, vadinasi, ir suprasti rodomus įvykius. Sėkmingos televizijos garantas – televizinės kalbos specifikos suvokimas. Žodžiai – ne pagrindinis televizinės kalbos elementas. Iš esmės ją sudaro vaizdai. Nuo pirmųjų dešimtmečių po atsiradimo, televizija nuo kitų žiniasklaidos priemonių skiriasi tuo, kad didžiausią dėmesį skiria vaizdiniam pateikimui [61].

Televizijoje kasdien rengiami įvairūs reportažai. Jie tapo neatsiejama televizijos dalimi. Kultūros laidos taip pat sunkiai išivaizduojamos be reportažų. Kaip teigia prof. Ž. Pečiulis, reportažo tikslas yra įvykio perkėlimas arba perteikimas. Reportažas parodo įvykius, reporteris išgyvena situaciją ir ją papasakoja žiūrovams. Reportažas leidžia pamatyti ir pajusti. Kai kurie autoriai pabrėžia, kad reportažas formuoja savitą kanalo veidą. Reportažu informacija pagyvinama ir pajavaininama, ne sausai ir objektyviai perskaitoma, bet sušildoma įvyki stebėjusių žmonių požiūriu. Reportažu kiekvienai temai suteikiama netikėtumo, ji pasukama tam tikru kampu [52].

Kultūros įvykiai pranešami naujienų reportažais, įvairios temos ir problemos nagrinėjamos analitiniuose reportažuose. Televizijoje dažnai reportažu vadinama visa tai, kas parengiama už studijos ribų. Vienas reportažo tikslų – informuoti apie kasdieninius įvykius ne tik pateikiant faktus, bet ir emocijas, įvykio peripetijas, nuomones. Tokio reportažo objektas gali būti didelis gaisras arba avarija, mitingas, piketas, paminklo atidengimas, įžymybės atvykimas, parodos atidarymas.

Reportažą, kuris akcentuoja naują faktą, įvykį, išsakytą nuomonę, galėtume vadinti *naujienos* (įvykio) reportažu [53].

Naujienu reportażai komponuojami naujienu piramidės principu – pradedant nuo svarbiausio, baigiant mažiau svarbiu. Pirminę, iš naujienu agentūru gautą, informaciją papildo vietoje sužinotos detalės, organizatorių, dalyvių komentarai. Šiuo atveju labai svarbus dalyvavimo efektas – žurnalistas įvykio vietoje. Naujienu reportażas – tai kasdieninė informacija, galimybė žiūrovui pamatyti įvykio vietą, išgirsti nuomonių, komentarų, emocijų [51].

Kalbant apie kultūros įvykius, vaizdai ir garsai yra svarbiausi reportażo komponentai. Įsimintiniausi reportażai gimsta tuomet, kai žurnalistas pirmiausiai pasižymi vaizdus, o ne rašo tekstą. Įvykio filmavime žurnalistas turi ieškoti vaizdų, kurie padėtų papasakoti istoriją, taip pat garsų, kurie darytų poveikį, išreikštų emocijas, reportażui pridėtų prasmės. Reportażo tekstas turėtų interpretuoti ir paaiškinti tai, ko neįmanoma išreikšti vaizdais [61].

Norint, kad reportażas skirtųsi nuo naujienu agentūros pranešimo, jis turi pateikti ne tik platesnę informaciją ar vertinimus, išpūdžius. Ypač svarbu, kokiu „kampu“ bus parodytas įvykis ar tema, nagrinėjama problema. Ž. Pečiulio teigimu, geriausia idėja reportażui yra tai, kas toje temoje aktualiausia, svarbiausia, įdomiausia. Idėjai tarnauti turėtų viskas: interviu, vaizdai, užkadrinis tekstas. Ieškant idėjos atkreipiamas dėmesys į naujumą (to dar nėra buvę, apie tai dar nekalbėta), žiūrovo interesas (ar jam tai svarbus, būtina žinoti) [53].

Kalbant apie kultūros laidų rengimo ypatybes, reikėtų nepamiršti ir montažo. Montuojant sujungiami atskiri planai. Prof. Ž. Pečiulio teigimu, galimi techninis ir meninis montažai. Meninis montažas sukuria vis ką nors naujo, ko nebuvo nė viename iš dviejų kadru. Sukuriamas ypatingas ekrano laikas, kurį lemia rodymo trukmė, įvairių vaizdo komponentų kiekis. Laiko ir erdvės vienybę kuria tam tikrų elementų ryšys (veiksmo tąsa, ritmas, kadro kompozicija, šviesa, spalva). Montažui taip pat būtinas *planų nuoseklumas* (pamažu montuojami stambėjantys ar bendrėjantys kadrai), *trukmės proporcijos* (jungiant skirtingos trukmės planus sukuriamas nervingumo, kapotumo išpūdis), *psichologinės įtampos palaikymas* (kiekvienas kadras turi turėti tam tikrą elementą (susirūpinimas, įtampa, švelnumas), keliantį smalsumą ir psichologiškai paruošiantį kitam kadrai), *dramatinio veiksmo plėtojimas* (kiekvienas kadras turėtų rodyti naujus įvykius) [53].

TV gali perduoti kalbą, muziką, triukšmus. TV, net palyginus su radiju, perduoda kalba natūraliau, nes žiūrovas ne tik girdi, bet ir mato mimiką, gestus. Todėl kalba nėra atsieta nuo ekrano konteksto. Žodis perduoda ir socialinę, estetinę bei stilistinę informaciją. Tačiau mus informuoja ir vaizdas (semantinė, socialinė, estetinė bei stilistinė informacija) [53].

Vadinasi, žiūrėdami TV, esame veikiami trijų faktorių, kuriančių ekrano kontekstą: *vaizdo* (kadro turinys, kompozicija, montažas), *garsų* (muzika, triukšmai, balsai), *kalbos* (dialogai, pranešimai) [53].

TV tekstai nebūtinai turi kartoti tai, kas rodoma vaizdu, jais galima pranešti naują informaciją, net priešingą rodomam tekstui. Ji neturėtų būti sudaryta vien iš meistriškų knyginių frazių, nes tai bus rašytinės kalbos stilius [53].

Muzika gali būti motyvuojama šaltiniu (dainuojantis žmogus, grojantis orkestras, radijas). Šią muziką personažai girdi ir į ją reaguoja. Už kadro skambanti muzika nebūtinai motyvuojama garso šaltiniu. Tai gali būti autorių muzikiniai apmąstymai, emocinio veikėjų išgyvenimo raiška. Dažnai kadre ir už kadro skambanti muzika susipina. Muzika gali iliustruoti, apibendrinti, pabrėžti potekstę, komentuoti, tapti leitmotyvu. TV muzikinis motyvas tampa garsiniu programos pradžios ženklų, skirtuku, studijinio veiksmo fonu [53].

Kultūrinėms laidoms rengti svarbu ir interviu. Tai vienas iš seniausių žurnalistikos žanrų, susiformavusių XIX šimtmetyje [53].

TV interviu – tai pokalbis, tačiau specifinis pokalbis neįprastomis sąlygomis. Jo metu žurnalistas atstovauja savo žiūrovui, klausia to, kas turėtų labiausiai dominti auditoriją. Vienas galimų apibrėžimų: kai geras žurnalistas tinkamu metu pateikia gerus klausimus [53].

Interviu pobūdį lemia ne tik pokalbio tikslas, bet ir interviu formatas.

Žurnalistikos vadovėlyje, skirtam žurnalistams dirbantiems Baltijos bei kitose besivystančiose demokratinėse valstybėse, patariama atlikti namų darbus ir gerai pasiruošti interviu, apsimesti išmanančiu net ir tada, jei tenka kalbėtis apie mažai žinomus dalykus, pradėti nuo bendrų klausimų ir baigti konkrečiais, pradėti nuo lengvų klausimų ir baigti sunkiais [84]. V. Urbono teigimu „pokalbio metu reikia atidžiai, nepertraukiant išklaudyti visą pašnekovo atsakymą ir tik paskui pereiti prie kito klausimo arba kai kurių paminėtų bet neatskleistų momentų patikslinimo [75].

Kultūrinės laidas galima skirstyti pagal žanrų sistemą. Televizijos programos paprastai skirstomos pagal adresatą (vaikams, jaunimui, moterims), tematiką (sportas, kultūra), stilistiką (varjetė, humoras), tikrovės ir išmonės santykį (informacija, fokcija), komunikacines ypatybes (serialas, laida, tiesioginė transliacija) [51].

Pagal perdavimo tipus TV programos gali būti grupuojamos į naujienas (aktualios informacijos skaitymas ir reportažai), dokumentika (įvykių, kuriais domisi visuomenė analizė), vaidyba (visi originalūs ir adaptuoti išmonės kūriniai), mokymas ir patarimai (demonstravimas ir aiškinimas), pramogos (viskas, kas skirta poilsiui ir pasilinksminimui), interpretacijos (muzika,

baletas, lyrinis teatras), atkūrimas (visi kūriniai, paremti realybe, kad ir koks būtų jų turinys ar forma), veiksmai (visos svarbios akcijos ir manifestacijos – sportas, parlamento debatai, viršūnių susitikimai, spaudos konferencijos), kultūrinė informacija (visa, kas teikia žinių ir formuoja visuomenės skonį – menas, literatūra, mokslas ir technika, geografija, gamta, socialiniai, humanitariniai dalykai), asmenybės (tai, kas žmogui įdomu, asmeniniai, intymūs dalykai), informacijos mišinys (įvairenybės, lengvo, linksmo ir patrauklaus tono aiškinimai ir komentarai ne itin aktualiais klausimais), mokomasis pranešimas (mokomosios programos, panašios į pamoką ar paskaitą), visuomenės tarnyba (nekomerciniai pranešimai – vyriausybės, socialinių agentūrų, renginių organizacijų skelbimai), kasdieninio vartojimo pranešimai (oro, laiko, kelių tarnybos, ekologinės būklės, biržų kursų informacija), reklama (mokami skelbimai, reklaminiai konkursai), mišinys (įvairūs žanrai ir stiliai) [53].

2. KULTŪROS LAIDŲ DINAMIKA LIETUVOS TELEVIZIJOJE

2.1. Sovietinės valdžios įtaka televizijai

Lietuvoje televizija buvo kuriama Lietuvai esant jėga inkorporuotai į SSRS sudėtį, todėl diegiamas visoms respublikoms vienodas TV modelis [53]. Per visą sovietinį laikotarpį radijas ir televizija buvo ypač kontroliuojama ir cenzūruojama masinė informacijos priemonė [29].

Totalitarinis sovietų režimas siekė visiškai pakeisti žmogaus sąmonę ir kurti naują, „socialistinę“ kultūrą. Remdamasis marksizmo teze, kad kultūra yra tik socialinių – ekonominių santykių pamatas, sovietų režimas kultūrai irgi skyrė naujos socialinės ir politinės sistemos legitimavimo funkciją. Tuo jis grindė savo siekį visiškai kontroliuoti kultūrinį gyvenimą [28]. Daugelyje partinių ir valstybės dokumentų – nutarimų ir nurodymų - vis buvo raginama aktyviau ir įtaigiau diegti komunistinę ideologiją, didinti poveikį ekonomikos pažangai, socialistinės kultūros plėtotei [6].

Gintautas Mažeika išskiria reiškinį, pavadintą „Baletą – kaimui“. Jis teigimu, sovietiniu laikotarpiu buvo organizuotos kaimo žmonių, kolūkiečių kelionės į Vilnių, Operos ir baleto teatrą, šiandien jau nėra vien pašaipos objektas. Istorija apie melžėjas, žiūrinčias P. Čaikovskio „Spragtuką“, šiandien nėra tik anekdotas. Tai nusako sovietinės kultūros vykdytą politiką. <...> Kita sovietinės kultūros politikos kryptis buvo nuolatinis aukštųjų ir plačiosios auditorijos sąveikos užtikrinimas, remiamas tuo metu naudojamomis propagandos ir diskursyvos disciplinos priemonėmis. Būtent šiam režimui priklauso šūkis „Baletą – kaimui“. Diskursyvi disciplina buvo tiesiogiai susijusi su reikalaujama rašymo ir skaitymo, rodymo ir matymo tvarka, kultūros produktų vartojimo režimu. <...> Tačiau kad ir tokia šlubuojanti meno vartojimo disciplina ir demonstratyvi ritmika užtikrino meninių, filosofinių, ideologinių formų transliaciją visoje šalies teritorijoje. Tai leido kurti apibrėžtą, sovietinį gyvenimo būdą, kontroliuojamą kultūrinį stilių, ganėtinai aukšto tuo laikotarpiu skonio, įpročių ir pasaulėžiūros buvimą. Šūkis „Baletą – kaimui“ išreiškė reikalavimus, keliamus aukštajai kultūrai: būti ne tik atviriems auditorijai ir atitikti transliacijų tvarką, o kartu ir visuomeninio meninio proceso buvimą. Kitas dalykas, šios transliacijos nebuvo savaiminės, o griežtai programinės, susijusios su propaganda, politiniu konformizmu ir griežta cenzūra. Aukštojo meno vartojimas buvo tiek pat privalomas, kaip ir jo pateikimas plačiajai auditorijai. Tai buvo bendrojo meninio skonio, sovietinio gyvenimo stiliaus

formų kūrimas ir koregavimo, socialinės mobilizacijos laikas, aprėpęs visus be išimties Lietuvos kampelius [39].

Kultūros laidos, prieš patekdamos į eterį, praeidavo griežtą cenzūrą. Jei laida neatitikdavo reikalavimų, ji galėjo eteryje išvis nepasirodyti. Savo atsiminimuose Saulius Štikelis teigia, kad įvairių draudimų bei reglamentavimų patyrė ir televizijos meninės programos. Tai muzika „neatitinka tarybinio žmogaus poreikių“, tai dailės kūrinys ne „socialistinio realizmo principais sukurtas arba pjesės autorius „neaiškios praeities“. Ir vis tiek meno laidos buvo mažiau politizuotos nei kitos, išskyrus atvejus, kai reikėdavo kurti jubiliejines, suvažiavimų bei kitų progų laidas [6].

Anot S. Štikelio, nuo pat įsteigimo dienos Lietuvos televizija tarnavo ideologiniams stiklams. Retame LK CAK nutarime televizija nebuvo įpareigojama „nušviesti“, „propaguoti“, ir dar ne bet kaip, o „išsamiai“, „įtaigiai“, išradingai“. Daugiau kaip tris dešimtmečius Lietuvos televizija, pylė vandenį ant kompartijos ideologinio malūno braškančio rato. Iš televizijos istorijos neišmesti daugybės sovietiniams jubiliejams, kompartijos suvažiavimams skirtų laidų ciklą, specialių filmų, triukšmingų renginių transliacijų. Po kiekvieno suvažiavimo ar plenumo būdavo rengiami laidų ciklai jų nutarimams propaguoti [68].

Nepaisant suvaržyto ir reglamentuoto kultūros skleidimo, jai buvo skiriamas didelis dėmesys ir lėšos. Televizijos kritikas Ž. Pečiulis teigia: „prisiminkime kultūros televizijoje aukso amžių, kuris sutapo su reguliarių transliacijų pradžia (daugelyje Europos šalių – tai šeštasis praėjusio amžiaus dešimtmetis) ir truko beveik iki devintojo dešimtmečio pabaigos. Nors ir tada televizijai buvo priekaištaujama dėl kultūros programų, o TV teatras ir TV kinas laikyti žemesniais nei klasikinis scenos menas ar didžiojo ekrano kinematografas, vis dėlto tai iš tikrųjų buvo auksiniai TV ir kultūros bendradarbiavimo dešimtmečiai. Nežinia, ar kada nors jie sugrįš“ [52].

Pateikiamoje lentelėje matome, kad visą sovietinį laikotarpį daugiausia buvo rodoma meninių laidų. Jų procentas per visą sovietinį laikotarpį buvo pastovus – virš 50 %, tad skiriama daugiau nei pusė viso eterio laiko. S. Štikelis lentelėje nepateikia 1957 metų duomenų, tačiau žinoma, kad jau pirmosiomis televizijos transliavimo dienomis buvo rodomos kultūrinės programos. Apžvelgus laikraštyje „Kalba Vilnius“ skelbimas televizijos programas, daryta išvada, kad kultūrinių laidų buvo transliuojam ir 1957 m. [6 priedas].

3 lentelė. Televizijos programų struktūra 1957-1982 m. (procentais) [67]

Metai	Laidų skaičius	Žinios	Visuomenė, politika	Sportinės	Mokomosios	Meninės
1957	341	
1963	1752	...	31,2	57,7
1970	2176	13,4	23,4	4,4	2,1	51,4
1975	2943	14,0	20,3	4,4	3,5	55,1
1977	3486	12,6	19,6	4,5	2,5	57,5
1980	3683	16,0	19,4	5,0	2,6	53,8
1982	3,592	16,9	21,5	6,5	2,6	49,9

Sovietmečiu vykdomi įvairūs laisvalaikio praleidimo tyrimai, kurių vienas iš pagrindinių tikslų yra ne tik nustatyti populiariausią laisvalaikio praleidimo formą, tačiau ir iširti, kokią dalį poilsio skiria kultūrai. Teigiama, kad iš kultūrinės veiklos formų namuose labiausiai paplitęs televizijos laidų žiūrėjimas, radijo, magnetofono įrašų, plokštelių klausymas. <...> Laidų žiūrėjimas aplenkia grožinės literatūros, periodikos skaitymą, radijo klausymą. Antai 1988 m. Šiaulių gyventojai televizijos laidoms skyrė 38% savo laisvalaikio per savaitę. Tyrimo autoriai bandė nustatyti populiariausias televizijos laidas. Daug miesto gyventojų žiūri meninius filmus, spektaklius (44% vyrų ir 64% moterų), klausosi koncertų (36% vyrų ir 49% moterų). Tarp kaimo žiūrovų taip pat populiariausi filmai ir spektakliai. Tyrimo autoriai reiškia susirūpinimą, kad tiek miesto, tiek kaimo gyventojai mažai domisi simfonine ir kamerine muzika [72]. 1980 m. „Kalba Vilnius“ taip pat spausdina sociologinio tyrimo duomenis apie laisvalaikio praleidimo būdus. Televizijos žiūrėjimas pirmauja ir žurnalistas džiaugiasi, kad „kultūrinės vertybės tampa svarbiausia laisvalaikio dalimi“ [70].

Aptariamuoju laikotarpiu didelis dėmesys skiriamas kultūrai. Nepaisant to, kad ji tarnauja kaip sovietinės ideologijos instrumentas, kultūrinių programų gausa (daugiau nei 50% eterio laiko) užpildo visas kultūrinio gyvenimo sritis. Tokioje programų įvairovėje žiūrovui ne tik lengva surasti jį dominančias sritis, tačiau įmanoma ir priešinga reakcija. Galima lengvai pasiklysti tarp laidų, reportažų ir transliacijų gausos. Be to, per prievartą brukama kultūra ne visada pateisina savo tikslą – formuoti, auklėti ir šviesti visuomenę. Kultūra gali tapti neįdomia.

2.2. Kultūrinių laidų bruožai sovietmečiu

2.2.1 Kultūrinių laidų pasiskirstymas žanrų ir laiko atžvilgiu

Norint geriau nustatyti nagrinėjamų kultūros laidų bruožus sovietiniu laikotarpiu, peržvelgta trisdešimties metų televizijos (1957 m. iki 1987 m.) programos. Laikraštyje „Kalba Vilnius“ pasirinktas 48 numeris, gruodžio pradžios programa. Peržvelgiama šeštadienio dienos programa. Tokį pasirinkimą iš dalies lėmė televizijos gyvavimo pradžia – 1957 balandžio mėnesio 30 diena. Vėlesniais mėnesiais padidėjo ne tik kultūrinių, bet ir paprastų laidų skaičius.

Analizuojama kultūrinių laidų trukmė, kreipiamas dėmesys į laiką, kuriuo buvo rodoma. Išskiriamas laidų pobūdis pagal kriterijus: muzikinės laidos, spektakliai, istorinės laidos, pažintinės laidos, laidos apie kiną ir diskusijų. Į muzikinių laidų kriterijų įtraukiami koncertai, meno saviveiklininkų pasirodymai, muzikinės laidos, dainų vakarai, šokių ir dainų dešimtukai. Į spektaklius įtraukiami pjesės ir spektakliai, transliuojami tiesiogiai bei rodomi įrašai. Į istorinių laidų kategoriją įtraukiama ne tik istorinės laidos, bet ir dokumentiniai filmai apie Lietuvos ir kitų šalių istoriją. Pažintinė kategorija yra pati plačiausia: joje laidos apie dailę, menininkus bei įžymias vietas. Kategorijoje apie kiną įtraukiamos laidos apie kiną, kino apžvalgos ir kino kūrėjus. Diskusijų laidose kalbama apie kultūrą.

Analizuojant kultūros laidų skaičių procentais bendrame televizijos laidų kontekste pastebima tendencija, kad kultūros laidų daugiau buvo pirmoje televizijos gyvavimo pusėje. Tokį kultūrinių laidų skaičių lėmė politinė situacija Lietuvoje. Sovietmečiu kultūra išgyveno „aukso amžių“, nors ir buvo naudojama propagandiniams tikslams.

Peržvelgiant laidas, jos suskirstytos į dešimtmečius. Pagal pobūdį pačios populiariausios laidos nagrinėjamu laikotarpiu yra muzikinės. 1957 - 1967 m. be muzikinių laidų rodoma daug spektaklių. Tai sietina su gyvojo teatro atsiradimu ir klestėjimu televizijoje [žr. 6 priedą]. Tarybų Sąjungos ideologijai skatinti transliuojamos pažintinės laidos, skatinančios tautų bendradarbiavimą („Tautų ir kultūrų draugystė“). Tokioje apybraižoje pateikiama lietuvių ansamblio kelionė po Vengriją. Transliuojamos pažintinės laidos apie dailininkus („Iš lietuvių dailės palikimo“), rodyta laida apie M.K. Čiurlionį, apie dainininkus („Atidarysiu dainų skrynelę“) [17]. Populiarus televizijos žurnalas „Literatūra ir menas“, mėgstami įvairūs literatūros skaitymai (bulgarų rašytojo H. Trojanskio poemą „Lietuvos kronika“ skaitė aktorius E. Kunavičius) [81].

Maskvoje leistas laikraštis „Koministas“ kritiškai atsiliepė apie 1960 metų televiziją. Transliuojamose programose trūko įvairovės, laidų vedėjai ir komentatoriai buvo mechaniški,

televizijos žinios atkartodavo tai, kas jau buvo parašyta laikraščiuose. Tais pačiais metais televizijos kritikas laikraštyje „Sovietskaya Kultura” rašė, kad išanalizavus televizijos programas ir atlikus matematinius veiksmus rasta, kad pramogoms televizijoje skiriam nuo 6 proc. iki 7 proc. Kaip pavyzdys pateikiamas 1962 m. Maskvoje esančios Centrinės televizijos programų pasiskirstymas pagal transliuojamų laidų pobūdį (per savaitę transliavo 64,5 h.): 22 % skirta filmams, 19 % - literatūrai ir dramai, 18 % muzikai, 17% naujienoms, 14% jaunimui, 8% socialinei ir politinei informacijai, 2% įvairioms kitoms programoms. Maskvos televizija paprastai transliaciją pradėdavo 17:00 h. ir baigdavo po vidurnakčio. Peržvelgus dienos programą, ji atrodė taip: transliacija pradama 17:00 h. programa vaikams, tada sporto apžvalga, koncertas iš Odesos ir ledo ritulio varžybos. Programa pasibaigdavo vidurnaktį žiniomis ir muzikine programa [16].

1968 – 1977 metais išlieka populiariausios muzikinės, mažiau rodoma spektaklių, tačiau atsiranda istorinių laidų [žr. 6 priedas]. Įvairėja muzikinės programos, transliuojami teminiai koncertai („Dainom apjuosim žemę“, „Lietuviškų melodijų pynė“, „Tai skraidžiojo raiba paukštelė“, „Armonikos“ ansamblio koncertas). Atsiranda rubrika „Dainos, romansai, arijos“, kurioje dėmesys skiriamas vienam solistui; kuriami muzikiniai filmai („Subatos vakarėli“), transliuojama lietuvių kompozitorių kamerinė muzika, rengiami simfoniniai koncertai, parodyta Lietuvos TV operetė V. Telksnio „Girnų muziejus“. Valstybinis radijo ir televizijos choras parengė du stambius kūrinis, skirtus Vladimiro Lenino šimtosioms metinėms: V. Paltanavičiaus oratoriją „Neužgesint revoliucijos gaisro sparnuoto“ ir V. Jurgučio kantatą „Žemės jaunystė“ [26].

1979-1987 m. muzikinės laidos išliko pačios populiariausios, rodoma dar mažiau spektaklių, tačiau atsiranda diskusijų laidų apie kultūrą. Pairodęs žurnalas „Versmės“ pakeitė keletą iki tol gyvavusių laidų – dailės, teatro, „Kino meno“ žurnalus. Šiame dešimtmetyje išsiskiria muzikinių laidų įvairovė: kuriami muzikiniai filmai, apybraižos, laidos vaikams, skirtingų instrumentų ir įvairių tautų koncertai.

Peržvelgiant laikraščius, laidos išskirtos laidos pagal pasiskirstymą pagal laiką, grupuojant dešimtmečiais. Laikas suskirstytas į keturias kategorijas: 08:00 – 12:00 h., 12:00-16:00 h., 16:00 – 20:00 h., 20:00 – 24:00 h. Didžiausias kiekis kultūrinių laidų tuometinėje Vilniaus televizijoje *1957-1967 m.* buvo rodomas nuo 16:00 h. iki 20:00 h. Šiam laikui įtakos turėjo pirmojo televizijos dešimtmečio transliavimo laikas. Paprastai transliacija prasidėdavo nuo 19:00 h. arba nuo 20:00 h. Šeštadienį ji prasidėdavo nuo ryto, tada dienos metu buvo daroma pertrauka. Televizorių žmonės dažniausiai žiūrėdavo tik vakare, televizija buvo ne kaip informacinė priemonė, o kaip pramoga. Įtakos turėjo ir televizorių skaičius. 1962 metais „televizorių skaičius respublikoje viršijo 40

tūkstančių“. Vilniaus televizijos pastatyta spektaklį vienu metu žiūri daugiau žiūrovų negu galėtų jį pamatyti bet kuriame respublikos teatre per kelerius metus“ [83].

Populiariausias kultūrinių laidų transliavimo laikas 1968 -1977 m. buvo dienos metas nuo 12:00 h. iki 16:00 h. mano, kad tokiam laikui įtakos galėjo turėti ir gyvenimo įpročiai. Televizorius dėl gausaus muzikinio repertuaro buvo paliekamas kaip fonas.

1978-1987 metais daugiausiai laidų transliuojama 16:00-20:00 h, mažiausiai 20:00-24:00h.

Nagrinėjant trisdešimties metų šeštadienio laikotarpio kultūros laidas, daroma išvada, kad jos buvo transliuotos įvairiu laiku. Tai lėmė sovietinio žmogaus gyvenimo įpročiai ir platus nagrinėjamas laikotarpis.

Analizuojant kultūros laidų pasiskirstymą žanriniu atžvilgiu, daroma išvada, kad daugiausiai per visą transliuojamą trisdešimties metų laikotarpį, daugiausiai parodyta muzikinių laidų. Sovietmečio televizijoje, kurioje žiūrovo pramogai buvo skiriamas minimalus dėmesys, muzikinės laidos atliko ne tik šviečiamąją – kultūrinę funkciją, bet ir pramoginę.

Spektakliai taip pat užėmė didelę dalį eterio laiko. Televizijai buvo keliami tikslai sukurti ir transliuoti didelį autorinės produkcijos kiekį. Spektaklį buvo brangiau sukurti nei laidą, tačiau pigiau nei meninį filmą. Be to, spektakliai auditorijos byvo mėgiami.

2.2.2. Kultūrinių muzikinių programų ypatumai

Sovietinėje televizijoje didelis dėmesys skiriamas muzikai. Kiekvieną dieną programoje daugiau kaip valandą skamba muzika, o poilsio dienomis – muzikinės laidos sudaro apie pusę programos [67]. Pradėjusi savo gyvavimo pradžią 1957 metų balandžio 30 dieną, 1957 m. gegužės 1 d. – antrąją Lietuvos TV gyvavimo dieną – transliuota pirmoji muzikinė laida – meno meistrų koncertas [6].

Muzikinės programos sovietmečiu gyveno savo „aukso amžių“. Buvo skiriama didelė eterio laiko dalis ir finansai. Išskirtiniai šio laikotarpio muzikinių programų bruožai: transliuojama išskirtinai *TSRS sąjungos produkcija*, rengiami reguliarūs *studijiniai koncertai*, statomi *muzikiniai vaidinimai*. Pastatyta keletas *TV operų ir baletų*. Atsirado *muzikiniai žurnalai*, kuriuose diskutuojama apie muziką, vykstama į kitas šalis, kalbinami kompozitoriai, dainininkai ir kiti atlikėjai. Vyksta *meno saviveiklininkų* pasirodymai.

Skambanti muzika televizijoje skyrėsi nuo šiandien matomos ir girdimos. KGB savo priemonėmis mėgino išnaikinti pirmuosius susidomėjimo Vakarų muzika židinius, baudama jaunuolius klausančius Vakarų muziką, o džiazą vadindami „ultramodernia muzikos pakraipa“

[28]. Lietuvos televizijoje buvo transliuojami koncertai iš „broliškų valstybių“ bei savos šalies atlikėjų koncertai. K. Šaulys 1989 metų interviu „Kalba Vilnius“ vienu išimintiniausių įvykių pavadino 1983 CK plenumą: „Buvo įsakyta išmagnetinti daug mūsų, užsienio estrados ir roko muzikos įrašų. Uolūs kultūros saugotojai pasisakydavo prieš visą estradą ir roką ir netgi – prieš šių terminų vartojimą“ [63]. Nepaisant įvairių draudimų, muzika buvo pati populiariausia televizijos produkcija. Tyrimo, įvykdyto 1982 metais duomenimis, 80,7% jaunimo tarpe (16-30 metų amžiaus grupėje) „koncertus, muzikines laidas, estradas“ įvardino kaip mėgiamiausias ir skyrė pirmą vietą tarp 19 televizijos laidų temų [72].

Kitas muzikinis televizijos laidų bruožas – studijose kuriami koncertai. Per savaitę televizijos ir radijo, respublikos meno kolektyvai bei atlikėjai įrašydavo apytiksliai po 60 minučių trukmės naujų muzikinių kūrinių, kurie transliuojami specialiose laidose [6].

Televizija ir radijas turėjo net keletą savo meno kolektyvų, kurie taip pat paruošdavo po keliolika valandų koncertinių programų per metus: Valstybinis choras, Lengvosios muzikos orkestras ir saviveiklininkai [6]. Reguliariai rengiamos transliacijos iš koncertų salių, įrašomi valstybinio akademinio operos ir baletu teatro ir Kauno muzikinio teatro spektakliai [64].

Rodomi ir estradiniai koncertai, televizija padėjo populiarinti lietuvišką estradinę muziką. Buvo rengiami estrados žvaigždžių koncertai dažniausiai su TVR lengvosios muzikos orkestru. Muzikos redakcijos režisierius Vytenis Pauliukaitis 1978 m. teigimu: „pastarojo meto geriausius televizijos muzikos parengtus estradinius koncertus išskiria šie bruožai: vaisingas režisieriaus darbas su dainininkais, muzikinės medžiagos ir laidos apipavidalinimo stilistinis vieningumas, raiški ir daugiaplanė dainų bei šokių pateikimo forma“ [65].

Kitas išskirtinis bruožas – meno saviveiklininkų pasirodymai. Kaip pasakoja televizijos muzikos redakcijos senbuviai (redaktorė B. Bražinskaitė, režisierė G. Aleksandravičiūtė ir kt.), tuometinė televizijos valdžia reikalavdavo pramoginių elementų, kurie vyrautų saviveiklininkų koncertuose. Tai pasakytina apie anuomet buvusią laidą „Užeikit, sveteliai“. Ji buvo kuriama pabrėžiant saviveiklininkų pramogiškumą, dažnai dirbtinį linksmumą. Repertuare vyravo prastas skonis, dirbtinis publikos juokinimas. Laida buvo pakankamai populiari tarp kolūkiečių, nes žmonės pamatydavo savo kaimo, miestelio žmones, labai dažnai kalbą tose laidose pasakydavo atsakingi rajono asmenys [77]. Transliuotas žurnalas „Meno saviveikla“. Daug dėmesio skiriama saviveiklininkų gyvenimo įvykiams: apžiūrai devizu „Į darbą su daina“, vyrų chorų sąskrydžiu, rajoninėms ir miesto dainų šventėms [77].

Televizija ne tik transliavo atlikėjų pasirodymus, bet ir kūrė operas bei baletą. 1981 m. lapkričio 8 d. pristatyta pirmoji TV opera – A. Spadavekijos „Mirandolina“. Pirmieji TV baletu

bandymai buvo dar 1970 m. liepos 5 d. – B. Kelbausko „Žvejo nuotyčiai“. 1972 m. pastatyti M. Ravelio „Bodlero“ ir K.M. Vėberio „Kvietimas šokiui“. Tai buvo tam tikri etapai iki TV baletu „Nepaprasta diena“, parodyto 1981 m. gruodžio 31 d [6].

Po šių bandymų režisierė J. Janulevičiūtė ir operatorius J. Marcinkevičius nufilmavo „Eglė“ (pagal liaudies pasaką), B. Bartoko operą „Hercogo Mėlynbarzdžio pilis“ ir B. Dvariono operą „Dalia“. Buvo sukurti muzikiniai dokumentiniai filmai ir koncertinės programos [6].

Televizijoje buvo kuriamas ir muzikinis žurnalas „Tonika“ rengiamas nuo 1966 m. vasario 16 d. Jį sukūrė ir daugiau nei 10 metų vedė muzikė Irena Mikšytė. Šis muzikinis žurnalas transliuojamas tris kartus per mėnesį kartus po 45 minutes. Pateikiama respublikos muzikinio gyvenimo panorama: muzikinių spektaklių premjeros, renginiai, supažindinama su naujais kūriniais ir kūrėjais bei atlikėjais. Daug vietos skiriama geriausių kūrinių propagavimui, klausytojų skonio ugdymui [68]. „Tonika“ iškart atkreipė visuomenės dėmesį, nes iš kitų laidų išsiskyrė ne tik plačia tematika, informatyvumu, bet ir patrauklia ir įdomia vedėja [21].

Žurnalas „Muzika“ apžvelgiama muzikos aktualijos, tradicinė žurnalo rubrika - „Chorinės muzikos baruose“, kurioje pristatomas pasirinktas choras, atliekami kūriniai. Laidą vedė E. Kaniava [83].

Populiari jaunimo tarpe buvo pažintinio pobūdžio laida „Kontropunktas“, kurią rengti ir vesti buvo pakviestas kompozitorius Giedrius Kuprevičius [6]. Anot J. Janučio kompozitorius ją sugalvojo ir pasiūlė televizijai, turėdamas altruistinių siekių ir norėdamas nors iš dalies užstoti kelią plintantiems muzikiniams masinės kultūros surogatams [21]. „Kontopunkto“ laidoje kalbama apie įvairių žanrų muzikos suvokimą. Laidos redaktorius Rimantas Astrauskas teigia, kad „geriau suvokti muziką galima gerai žinant, kaip kūrinys ateina nuo kūrėjo iki klausytojo. Šis kelias ir pasirinktas laidoje“ [2].

Sovietiniu laikotarpiu būta transliacijų ir laidų, skirtų lietuvių liaudies menui, tačiau jose neakcentuotas tautinis savitumas ir tapatumas. Tuomet sąvoka „etninė kultūra“ buvo vartojama negatyvia prasme. O saviveiklininkų, kaip darbo žmonių pasiuntinių, veikla turėjo būti atspindėta pagal tuometinius reikalavimus. Buvo skatinami ir toleruojami dainų ir šokių ansambliai, kurie į programas privalėjo įtraukti kūrinių, šlovinančių Tarybų Lietuvą, tuometinio tarybinio jaunimo siekius ir lūkesčius [24]. Po 1978 m. surengto ir žiūrovų gerai įvertinto lietuvių liaudies dainų atlikėjų TV festivalio į televiziją buvo pradėta kviesti daugiau etnografinių ansamblių, populiarinti liaudies kūrybą. Tačiau po pusantrų metų šios programos buvo pavadintos „nepakankamo idėjinio – meninio lygio“ [77].

Nagrinėjama laikotarpiu muzikinės laidos bendrame kultūros kontekste išsiskyrė savo gausa ir įvairumu. Tam įtakos turėjo ir skiriamas finansavimas, nes muzikinės laidos galėjo aprėpti visus muzikinio gyvenimo aspektus – tiek aktualijas kultūros žurnaluose, tiek aukštąją elitinę kultūrą pačios televizijos režisuotuose ir kurtuose baletu, operos pastatymuose. Vertėtų paminėti ir pramoginę muzikinių laidų funkciją.

2.2.3 Televizijos spektaklių transliacijų bruožai

Išskirtinis sovietmečio kultūrinių laidų bruožas - *didelis autorinės produkcijos skaičius*. Buvo kuriamos ne tik laidos, bet ir statomi televizijos *spektakliai*. LTV kultūros prodiuserio V. Snarskio teigimu, sukurti ir nufilmuoti spektakli televizijai kainuodavo didelius pinigus, bet tai tuo metu televizija nesusidurdavo su finansiniais sunkumais [3 priedas]. Anot S. Štikelio : „1958 m. jau buvo parengta 6,9 val. pastatymų, 1959 m. – 8 val., 1960 – 13 val. Po to kasmet būdavo parengiama po 22-26 val. pastatymų ir jų apimtis apskaitoje kiek sumažėjo, nes šion kategorijon įskaitomi tik originalūs draminių kūrinių pastatymai ir ekranizacijos“ [66].

Televizijai keliami dideli reikalavimai dėl televizijos spektaklių kiekybės. Priekaištaujama, kad parodoma mažai naujų televizijos spektaklių. Per metus į ekraną išleidžiama 12 televizijos pastatymų. Bet kuris kitas teatras už tokį skaičių būtų pagirtas. Bet teatre spektaklis išsilaiko daug metų, suvaidinimas šimtus kartų. Televizijoje spektaklis parodomas 2-3 kartus [6]. Viktoras Snarskis išvelgia ir kitą televizijos funkciją – kultūrinės atminties užfiksavimą [3 priedas].

Pirmasis Lietuvos televizijoje V. Gruodžio režisuotas spektaklis „O vis dėlto ji sukasi...“ parodytas 1957 m. spalio 13 d. (apie Galileo Galilėjū) [5]. Spektakliai buvo transliuojami „ekstremaliomis“ sąlygomis. Tuo metu studijos dydis buvo 50 kv., m. Svarbu pažymėti, kad pirmąją televizijos gyvavimo dešimtmetį (iki 1967 m.), televizijos programos, tame tarpe ir spektakliai buvo transliuojami „gyvai“. Televizijos kritikas Ž. Pečiulis šį laikotarpį apibūdino kaip „sudėtingą procesą, lydimą atsiktinumu, improvizacijos, gedimų, suklydimų ir sėkmės akimirku. Toks gyvasis teatras“ [55].

Tarp televizijos spektaklių buvo reikšmingos lietuvių literatūros kūrinių ekranizacijos. Pirmoji stambesnė iš jų, I. Simonaitytės „Urtė“ (inscenizavo A. Kratulis, režisierius B. Talačka), parodyta 1977 m. kovo 7 d. Beje, šis spektaklis buvo pirmasis, pastatytas naujoje spalvotosios televizijos studijoje [68]. Šis spektaklis sulaukė didelio populiarumo: „prie „dėžučių kambario

kampe“ virte virė aistros, o aktoriai V. Rumšas, R. Knizekivičiūtė iš karto pasidarė žinomais žmonėmis Lietuvoje“ [80].

Galima teigti, kad sovietinė televizija ir šiandieninė turėjo ir panašumų. Tiek sovietmečiu, tiek dabar teatro aktorius pasirodęs televizijos ekrane tampa populiarus ir žinomas.

Labiausiai įsimintinas spektaklių ciklas „Petraičių šeima“, kurio pradžia buvo 1965 gruodžio 25 d. TV žurnale „Kultūra ir buitis“ parodyta vaidybinė miniatiūra [6]. Pirmosiose laidose vaidybinės situacijos buvo siejamos su pasirinkta žurnalistinės analizės tema. Po vaidybinės scenelės studijos svečiai, tam tikros srities specialistai, išdėstydavo savo nuomonę, apibūdindavo problemą. Tad vaidybinis intarpas tarnavo bendram publicistinės laidos tikslui – pamokyti, patarti, pademonstruoti, informuoti. Žiūrovui toks pajvairinimas atrodė patrauklus. Formuojant „Petraičių šeimos“ personažų charakterius, didžiausias dėmesys buvo kreipiamas į asmenines aktorių savybes, jų temperamentą, kalbos manierą. Tekstuose dažnai būdavo pačių šeimynykščių mintys, o dialogai rašomi paisant įprasto vaidinančių žodyno. S. Štikelio teigimu, kelerius metus šis vaidinimas buvo populiariausias ir žiūrovų laukiamas. Jo scenaristas K. Bagdonavičius ir režisierė G. Dauguvietytė buvo net apdovanoti. Tačiau po kurio laiko „įtakingi žiūrovai“ pradėjo pastebėti, jog tematika „išsisėmusi“, atlikimo lygis „nepakankamai profesionalus“. Manoma, kad šių priekaištų priežastys glūdėjo per daug aukštai nukreiptose kritikos strėlėse [6].

Pirmųjų televizijos spektaklių nepavyko išsaugoti dėl techninių priežasčių, tačiau išlikę yra svarbus reliktas ateinančioms kartoms. Mažai tikėtina, kad ateityje bus kuriami televizijos spektakliai dėl didelių sąnaudų ir mažėjančios autorinės produkcijos televizijoje.

2.2.4. Literatūros atspindžiai kultūros laidose

Nagrinėjamu laikotarpiu kultūros programos pasižymi savo gausa. Kiekviena sritis televizijoje turi savo nišą. Išskirtinis sovietinės televizijos kultūrinių laidų bruožas – laidos, skirtos literatūrai, literatūrinio teatro atsiradimas.

N. Buzano teigimu, nuo pat savo veiklos pradžios Lietuvos televizija supažindindavo žiūrovus su lietuvių literatūra ir jos kūrėjais. Buvo transliuojami rašytojų kūrybos vakarai (ypač „Poezijos pavasariai“). Daug dėmesio literatūrai būdavo skiriama nuo 1957 m. rugsėjo 29 d. transliuotame TV žurnale „Kūryba“ [6].

Šeštojo dešimtmečio pabaigoje atsirado *literatūrinis teatras*. Svarbiausias literatūrinio teatro komponentas tapo autorinis teksto skaitymas, pasakojimo primatas, taip pat specifiniai vaidybos

bruožai – atviras aktoriaus perėjimas iš pasakojimo į vaidmenį, „atsiribojimo efektas“. Televizijoje būta įvairių literatūrinio teatro pakraipų. Vienose būdavo interpretuojama poezija, kitose – proza. Formavosi literatūrinis – publicistinis ar literatūrinis – tiriamasis spektaklis. Lietuvos TV literatūrinio teatro objektu tapdavo gana stambūs kūriniai – romanai, apysakos [54].

Vėliau buvo atskiros literatūros laidos, tarp kurių ir „Literatūros herojų klubas“ su vaidybiniais elementais [6]. Cikle žiūrovui buvo pasiūlytas žaidybinis – pažintinis bendravimo variantas. Žurnalistinė prasme – tai laida (tiesioginis ryšys su žiūrovu, žaidybinės užduotys, pažintiniai ir pramoginiai tikslai) [55]. Ž. Pečiulio teigimu: „tokio pobūdžio laidos – sudėtingas ir prieštaringas reiškiny. Pagal inscenizacijos kriterijus tai nėra kūrinio perskaitymas ar adaptavimas. Greičiau – nagrinėjimas, vertinimas, populiarinimas. Vaidybos linija „Literatūrinių herojų klube“ gana schematiška, ryškinanti svarbiausių, tipišką personažo bruožą“ [55]. „Literatūrinių herojų klubas“, būdamas literatūrinio teatro ir pažintinės laidos hibridas, galėtų tapti mums ir originaliosios televizijos dramaturgijos mėginimų pavyzdžiu. Literatūros kūrinių siužetai, personažai būdavo naujų santykių, naujų siužetų ir dramaturginių ryšių kūrimo pagrindas.

Nuo 1977 m. rugsėjo 24 d. literatūra buvo nagrinėjama V. Paukštelytės rengiamame TV žurnale „Versmės“ (panašus į „Ženklus“). Jame pateikiami publicistiniai menininkų pasisakymai, paminimos literatūrinės-meninės sukaktys, rengiamos transliacijos iš parodų, supažindinama su naujomis knygomis, teatrų pastatymais, kino filmų premjeromis ir kt. Laidos trukmė – 45 minutės. N. Baužytė kelerius metus rengė laidų ciklą „Įžymūs kultūros ir meno veikėjai“ [67]. „Versmių“ atsiradimas aiškinamas noru sistemingiau supažindinti su menu ir kultūros gyvenimu [79].

2.2.5. Kultūros atspindėjimas filmuose

Televizijos kino raidą labai sąlygojo bendra visuomeninė ir kultūrinė televizijos vieta nelaisvoje valstybėje, nuolatinis vadovavimas iš Maskvos.

Sovietiniu laikotarpiu buvo kuriami dokumentiniai ir meniniai filmai, netgi pasirodė pirmasis istorinis serialas. Dažnai ekranizuojami lietuvių autorių kūriniai. Mėgstami rimti siužetai, filmai kartais šiek tiek užtęsti.

Meninėse programose nemažą vietą (gal ne tiek kiekybiškai, kiek reikšmingumo požiūriu) užima televizijos filmai. Be abejonės, dalis jų buvo duoklė laikmečiui, tačiau daugelyje jų kūrėjai siekė atskleisti kultūros ir meno vertybes [6]. 1961 m. atsiradęs lietuvių televizijos dokumentinis kinas ilgai buvo kino šešėlyje, nors Lietuvoje sukurta apie 400 įvairiausių žanrų dokumentinių filmų. Tais metais žiūrovai pamatė ir pirmuosius LTV dokumentinius filmus: „Grožio paslaptys“

(satyrinė juosta apie „turgaus meną“; autoriai J. Kirkilienė ir V. Ruzgas) ir kino pasakojimą apie sanitarinę aviaciją „Ūkanotas rytas“ (autoriai A. Marcinkus ir P. Abukevičius) [6].

Pagal A. Pociaus apsakymą buvo sukurtas pirmas meninis filmas „Dviese mažame miestelyje“. 1972 metais sukurtas pirmas daugiaserijinis TV meninis filmas „Tadas Blinda“ (scenaristas R. Šavelis, režisierius B. Bratkauskas, operatorius R. Juodvalkis), pirmas spalvotas savarankiškas telefilmą „Milijonas talentų“ (1974 m. režisierė J. Janulevičiūtė, operatorius R. Oškiniš), pirmas miuziklas (1980 m., scenaristas V. Šimkus, režisierius B. Bratkauskas, kompozitorius R. Racevičius, operatorius A. Juknevičius), daugiaserijinis meninis videofilmą „Raudonmedžio rojus“ pagal V. Sirijos – Giros romaną (1980 m., inscenizavo A. Kratulis, režisierius B. Talačka, kompozitorius A. Apanavičius, operatorius D. Buklys, dailininkas S. Sruogis) [6].

Sovietiniu laikotarpiu rodomos kultūros laidos pasižymi pramoginių elementų stoka, tačiau gausia autorinės produkcijos dalimi.

2.3. Kultūros laidos: nuo postkomunistinio laikotarpio iki dabar

1988 m. LTSR radijo ir televizijos komitete buvo juntamas pagyvėjimas. Neseniai pirmininką Joną Januitį, vadovavusį komitetui daugiau nei trisdešimt metų, buvo pakeitęs Juozas Kuolelis. Į televiziją (TV) sugrįžo kažkada iš čia dėl nesutarimų išėjusių žmonių, pakviesta kūrybingų darbuotojų. Vyko padalinių restruktūrizavimas, keitėsi jų vadovai. Meno ir Muzikos redakcijos buvo sujungtos į Meno laidų redakciją (kai kas tokias reorganizacijas lygino su tuomet Tarybų Sąjungoje pagarsėjusio „Agropromo“ kūrimu). Atsirado laidos „Veidai“, „Literatūros galerija“, „Vernisažas“, „Kultūros metraščiai“, teatralizuota pramoga „Dvikova labirinte“, „Zodiako švytėjimas“, buvo bandoma atgavinti literatūrinę viktoriną „Ar pažįstate mane“? (septintojo dešimtmečio pradžioje TV rodė panašią pažintinę laidą „Literatūrinių herojų klubas“). Imtasi naujoviškai pertvarkyti muzikines laidas - norima kiekvieną savaitės dieną paskirti tam tikro pobūdžio kūriniams [56].

1990 m. prasidėjo pusvalandžiu padidėjusia programų apimtimi. Ypač padaugėjo visuomeninių politinių ir informacinių laidų. Keitėsi programavimo strategija. Laidos jungiamos į blokus. Vis dar buvo rodomos anksčiau populiarios laidos, tačiau jų vertinimai prastėjo. Žiūrovai vis labiau pageidavo pramogos, muzikinių laidų, humoro, spektaklių, pasakojimų apie užsienį. Daugiausia buvo nusiteikusių prieš klasikinės muzikos koncertus, operų transliacijas, pasenusius filmus [56].

Iki 1990 metų Lietuvos ir radijo televizijos programose vyravo komunistinė propaganda ir agitacija. Daug vietos užėmė vadinamojo proletarinio internacionalizmo, tautų draugystės, ateizmo laidos, dominavo plačiai komentuojama ir aiškinama komunistų partijos politika, tariami laimėjimai ekonomikoje ir kultūroje. <...> Praradusi laidų rengimo ir transliavimo monopolį, pradėjusi konkuruoti su kitomis TV, LTV stengėsi mažinti politinių laidų skaičių, geriausiu laiku ėmė rodyti filmus, populiarias programas, pradėjo transliuoti reklamą [54].

Tačiau į Vakarų filmų ir programų atėjimą į Lietuvos rinką kai kurie televizijos darbuotojai ir kritikai žvelgia su baime. K. Šiaulys straipsnyje „Menas tarp politikos“ dalinasi savo įspūdžiais: „rugpjūčio 21 dieną žiūrint JAV filmą „Kraujo priesaika“ pasidarė neramu: nejučia į Lietuvos žmonių namus ateina kaubojų, gangsterių būdo ekranizacijos?“ [6]. Nepriklausomos Lietuvos televizijos muzikos redakcijos vyriausiasis redaktorius Viktoras Gerulaitis mano, kad televizijos ir muzikos redakcijos tikslas – ugdyti kultūrą ir šviesti tautą. Redaktoriaus teigimu: „...galima prisigalvoti visokiausių laidų ir dar daryti ką tik nori, bet jei visa tai šiaip sau, tai ir visa kita – šiaip sau. Blogiau, kad netrunka ateiti toks laikas, kai ir vertinimo kriterijumi tampa tas „šiaip sau“ ir jis patenkina“ [82]. Prašoma gelbėti Lietuvą nuo amerikietišku filmų, sekso, siaubo ir žudynių [56]. Tačiau yra ir kitokių nuomonių. „Lietuviškos TV programos įdomumo, matyt gali pasiekti tik papildydamos originalią kūrybą įdomiais, svarbiais užsienio TV meniniais žanrais“ [52].

Lietuvos televizijai įtakos turėjo ir naujai atsirandančios televizijos. 1993 m. gegužę savo darbą pradėjo pirmoji komercinė televizija Lietuvoje – TELE-3. Svarbiausiu vakaro laidų akcentu tapo penkis kartus per savaitę transliuojamas amerikiečių serialas „Santa Barbara“. Jis sutelkdavo daugiausiai žiūrovų. <...> 1993 m. savo veiklą pradėjo „Litpoliinter“. Į šią TV perėjo keletas LTV darbuotojų, taip pat persikėlė kai kurios populiarios per LTV rodytos laidos. Bankrutavus „Litpoliinter“ firmai, buvo paskelbtas naujas tinklo nuomos konkursas, kurį laimėjo buvusios „Litpoliinter“ pagrindu susikūrusi LNK TV (Laisvas Nepriklausomas Kanalas) [53]. Naujoji TV iš karto patraukė dinamika, pramogine programos pakraipa [53].

Visuomeninis kanalas - Lietuvos nacionalinė televizija, - nepaisant daugelio jį tebevarginančių ir iki šiol neišspręstų problemų (profesionalumo, rinkodaros, šviečiamųjų kultūrinių ir pramoginių programų balanso), per visą nepriklausomybės laikotarpį yra kultūros tematikai ištikimiausia ir jautriausia informacijos priemonė. Kita vertus, nors ir nusileidžianti komercinėms stotims žiūrovų skaičiumi, nacionalinė televizija atlieka svarbų vaidmenį formuodama valstybės piliečių viešąją nuomonę ir tenkindama kultūrinius interesus, kurie mažiau

rūpi komercinėms televizijoms. Arba rūpi tiek ir tol, kol jų kultūrinės laidos remiamos valstybinių fondų lėšomis [60].

Analizuojant 4 lentelėje pateikiamus Lietuvos TV programų pokyčius ankstyvuojau postkomunistiniu laikotarpiu 1992-1996 m., akivaizdus visuomeninių – politinių laidų sumažėjimas. Per tuos metus jų apimtis sumažėjo daugiau kaip tris kartus. Žiūrovai, nepaprastai domėjęsi politinėmis laidomis 1989-1990 metais, ėmė nuo jų nusigręžti. Tai turėjo tam tikrų rezultatų. Lietuvos televizijoje gerokai padidėjo kultūrai skirtų laidų, užsienio filmų bei informacinių laidų. Taip kultūros laidų apimtis LTV programoje 1992-1996 m. padidėjo beveik 2 kartus, nuo 7,4% iki 14,1% [30].

4 lentelė. Lietuvos televizijos programų struktūra 1992-1996 m. (%) [30]

Laidų pobūdis	1992	1993	1994	1995	1996
Informacinės	8,0	8,5	11,5	12,0	13,0
Politinės	30,1	12,2	12,0	11,0	9,0
Religinės	1,8	2,0	2,0	1,9	1,5
Sporto	6,0	6,0	6,5	7,3	9,9
Vaikų, jaunimo	7,9	7,9	8,2	8,2	6,0
Muzikinės	12,0	12,0	12,0	12,3	12,0
Kultūros	7,4	8,4	12,0	13,0	14,1
Teležaidimai	2,7	2,7	3,0	2,0	3,0
LTV filmai	3,9	4,1	2,8	4,7	4,0
Mokomosios	-	0,5	1,6	1,0	2,0
Regioninės	2,0	-	1,0	1,4	1,0
Tautinių mažumų	3,3	4,0	3,8	3,7	3,0
Užsienio filmai	10,1	29,0	22,0	21,1	19,5
Kitos	4,8	2,7	1,5	1,4	2,0

Didėjančiam kultūros laidų skaičiui 1994-1996 m. įtakos turėjo LTV vykdoma kultūros politika. Prarandanti pirmaujančias rinkos pozicijas LTV stiprino aukštesnės kokybės programų televizijos įvaizdį. Imtasi kultūros programų reformos, planuojama jų rodyti dešimtdaliu daugiau. Pradėtas rengti naujas savaitinis informacinis kultūros žurnalas „Ženkla“ (Z. Čepaitė, G. Šeputis),

atsirado dvarų kultūrai skirta laida „Vizijos ir tikrovė“. A. Puipa LTV sukūrė dar vieną filmą „Velnio išvaymas iš Mykolų kaimo“ [53].

Tačiau palyginus šią lentelę su anksčiau pateikta (lentele nr. 3), matome, kad kultūrinių laidų skaičius ženkliai sumažėjo. „Aukso amžius“ kultūros laidoms pasibaigė kartu su pasikeitusia politine situacija.

Visos meno ir kultūros sritys turi savo laidas Lietuvos televizijos programose. Vis dėlto kultūros laidos didesnio populiarumo nesulaukė, ir jos užima vietas antroje laidų sąrašo pusėje pagal žiūrovų skaičių. Šio reiškinio priežastis sunku paaiškinti; galima manyti, jog iki šiol nesurasta įtaigių kultūros formų ir, kaip daugelyje šalių, masinis žiūrovas ne itin domisi menui ir kultūrai skirtomis laidomis [30]. B. Savukynas⁵ teigia, kad kultūros laidoms trūksta meistriškumo: „Mūsų bėda, kad neturime mokslo bei meno populiacijos tradicijos. Keista ir tai, kad televizija visai netaupo laiko. Įžanginės vinjetės trunka labai ilgai. Net ir geros kultūros laidose įterpiami muzikiniai, mistifikuoti intarpai – kad ir „Grįžulo ratuose“. Lietuviškas bruožas – pigus beletrizavimas, pseudometaforiškumas žymus ir televizijos laidose“ [49]. V. Paukštelytės manymu, daug kultūros laidų yra pasenusios, nusibodusios [49].

Lietuvos televizija, kaip ir sovietiniu laikotarpiu, išsiskiria savo autorinės produkcijos gausa. LTV pati gamina apie 75% visos savo programos. Iš jų išskirtini visų pirma filmai, spektakliai, serialai, kuriems sukurti reikia gerokai daugiau lėšų, negu perkant panašios apimties užsienio filmų. Lietuvos kino studijai beveik nebekuriant vaidybinių filmų, ypač svarbi ši veikla pasidarė Lietuvos televizijoje. L. Tapinas pažymi, kad videofilmo sukūrimas kainuoja 200-300 tūkst. litų. Tuo tarpu iš užsienio filmas perkamas už kelis tūkstančius litų [49]. Nepaisant brangumo, Lietuvos televizija 1990-1995 m. sukūrė 20 vaidybinių filmų, adaptavo ir parodė nemaža teatro spektaklių. Iš tais metais sukurtų vaidybinių filmų, 14 filmų buvo pastatyti pagal originalius scenarijus arba rašytojų kūrinius. Likusieji filmai – Europos šalių rašytojų romanų ir apsakymų ekranizacijos. Buvo sukurti pirmieji lietuviški TV serialai [30]. Vaidybinių filmų „Procesas“ (pagal F. Kafka) sukūrė A. Puipa, parodytos pirmosios „Giminių“ serijos, pradėtas serialas „Dvynukės“, J. Lapinskaitės dokumentinis filmas „Iš skruzdėlių gyvenimo“ pelnė tarptautinį įvertinimą [54].

Serialas „Giminės“ dienos šviesą išvydo 1993 metais. Tai buvo pirmasis lietuviškas serialas, ilgai kurtas po „Petraičių šeimos“, sulaukęs didelio populiarumo, žiūrimumu pralenkusios netgi „Santą Barbarą“. Scenarijaus autorius Bronius Bušma sako, kad jie mielai būtų

⁵ Kultūrologas, lituanistas, ilgametis „Kultūros barų“ vyriausiasis redaktorius.

ekranizavę literatūros kūrinį, bet nerado tokio, kurio siužetas nebūtų susijęs su tolimesne arba artimesne praeitimi. Jo manymu, būtų puikiai tikęs ir V. Mykolaičio – Putino „Altorių šešėly“, tačiau tam trūko lėšų [19]. „Giminės” – pirmasis nepriklausomos Lietuvos serialas, kurio kūrimas ir transliavimas truko beveik 10 metų. Kartu su nepriklausomybe, anot B. Bušmos, prasidėjo serialų vėjus. Tačiau kiek tik buvo pastangų atgaivinti populiarųjį lietuvišką serialą, - kuris tuomet, aišku nebuvo vadinamas serialu, - „Petraičių šeima”, - viskas baigėsi nesėkme. Tai irgi buvo epochoje reiškinys televizijoje [74]. Buvo sukurta trys serialo ciklai: „Giminės” (40 serijų), „Atžalynas” (15 serijų) bei „Giminės ir..” (5 serijos) Tam prireikė dešimties metų [15]. Šešiasdešimties serijų filmas „Giminės” – tai daugelio menininkų kolektyvinis metraštis, bylojantis ateities kartoms apie pirmojo dešimtmečio atkurtos Lietuvos nepriklausomybės kasdienybę, turintis išliekamąją vertę [22]. „Gimines” pakeitė „Likimo valsas”. Režisierius, nacionalinės premijos laureatas Algimantas Galinis pareiškė, kad „Likimo valsas” nelyginamai prastesnis produktas, bukinantis Lietuvą, kuri jau neaišku, kur dabar eina” [19].

1993 metais LTV pradėjo transliuoti naują kultūros laidų bloką „Nojaus arka“, kalbos žaidimą „Moki žodį – žinai kelią“. 1994 metais LTV sukūrė unikalų dialogą apie istoriją „Būtovės slėpiniai“ (po penkerių metų ciklo autoriai V. Galinis, A. Žostautas, E. Gudavičius, A. Bumblauskas apdovanoti nacionaline premija).

Kultūrologas Almantas Samalavičius teigia, kad pramogos ne tik nepaprastai suklestėjo, bet ir tapo kultu: „ši faktą galima interpretuoti įvairiai. Skurdus sovietmečio pramogų racionas, draudimai ir kontrolė, vaizdžiai tariant, pusės amžiaus bado dieta, bloškė sociumą į kitą kraštutinumą: kaktomuša susidūrus su vartotojų visuomene, skubėta numalšinti masinių pramogų alkį [60].

Iki maždaug 1996 m. LTV buvo žiūrimiausia stotis Lietuvoje. Vis dėlto tarp 1995 ir 1997 m. LTV susidūrė su problemomis, kurios kilo dėl nepakankamo finansavimo ir politikų bandymų kištis į televizijos veiklą. Dėl šių veiksnių ir prastos vadybos visuomeninis transliuotojas pakliuvo į ilgalaikę krizę. LTV 1997 metais prarasdama reitingus daug dėmesio skyrė kultūros laidoms (29%), pramogai buvo numatyta vos 4% laiko. Tais pačiais metais LNK vėlesniu eterio metu skyrė laiko kultūrai (R. Zemkausko „Lankos“, „Snobo kinas“, V. Damaševičiaus, J. Matonio dokumentiką). 1997 metais populiariausia televizija tapo LNK, ji surinkdavo 30,9 % žiūrovų prie ekrano. Antroje vietoje TV3 – 27,6 %, trečioje LTV - 22,5 %, ketvirtoje - BTV 7,4% [56].

Nors LTV išsiskyrė originalia produkcija, autorinėmis laidomis, oficialių renginių transliacija, tačiau vadovų kaita, reformų sunkumai trukdė sukurti šiuolaikiškos visuomeninės TV modelį. Darbuotojų gausa, laidų perteklius neleido sudaryti stabilaus laidų tinklo, todėl LTV

žiūrimumas ir įtaka toliau mažėjo. Vienu metu LTV netgi buvo tapusi mažiausiai žiūrimu kanalu šalyje [56].

Įdomesniu formatu pasižymėjo 1999 m. rodyta LTV laida „Tvvv. plotas“. Menotyrininkas V. Kinčinitis teigia, kad tuometinei Lietuvos televizijai nebūdingu, videomeno estetikai artimu montažu, aktualiomis šiuolaikinio meno scenomis, teoriniu brandumu ir tarptautiniu svarstomų problemų užmoju ši laida tapo vietinės šiuolaikinio meno atstovų bendruomenės vertybių puoselėtoja jai nepalankioje ir nepavydėtinoje televizinėje komercijos ir reguliavimo vartojimo erdvėje. V. Kinčinitis mano, kad ši laida išskirtinė dėl jos kūrėjų pastangų neapsiriboti menine publicistika ar informacijos skleidimu, bet patį kūrimo procesą paversti menine kūryba, todėl šioje laidoje pirmą kartą Lietuvoje ryškiau persipynė televizinė žurnalistika ir videomenas, teorija ir spontaniškumas [25].

Televizijos reitingai atsigavo tikrai 2001-2002 m., kadangi nauja vadovybė sugebėjo restruktūrizuoti skolas, sumažinti kaštus bei skyrė daugiau pinigų programų kūrimui. LTV sugebėjo iškovoti į trečiąją vietą pagal auditorijos dalį, nors ši tesudarė apie pusę TV3 arba LNK rinkos dalies [73].

Pagal LRT įstatymą visuomeninė televizija turi kitaip sudaryti programas lyginant su jos komerciniais kolegomis, atspindėdama visuomenės aptarnavimo sritį. Tačiau praktiškai LRT pasijuto esanti tarp dviejų tikslų – išlaikyti savo reitingus ir teikti aukštos kokybės programas, kurios nėra skirtos masinei auditorijai. LRT programų sudarymas nuo 2002 m. atspindi kompromisą tarp šių dviejų tikslų [5 lentelė]. 2003 metais LTV sukuriama kūrybinė produkcijos dalis palyginus su komerciniais transliuotojais yra pati didžiausia lyginant su komerciniais transliuotojais.

5 lentelė. Europos darbai ir nepriklausoma kūrybinė produkcija kaip visų nacionalinių transliuotojų programos dalis (2003 m., proc) [30]

Stotis	Europos darbai	Kūrybinė produkcija
LTV	64	43
LNK	38	10
TV3	45	18
TV4 (Baltijos TV)	52	32

Nors programų rezultatų skaičiai rodo žymų akcentą informacijai, visuomeniniams reikalams ir švietimo programoms, LRT dažnai sulaukia intelektualų kritikos dėl aukštos kokybės

programų, tokių kaip analitinės pokalbių laidos „Be pykčio“, transliacijų vėlaus laiko, kai geriausiu laiku rodomos pramoginės programos, skirtos masinei auditorijai. Šią kritiką LRT atmeta [73].

Pagal TNS-Gallup tyrimo duomenis 2003 m. išsiskirstymas pagal žanrą LTV buvo toks: naujienos ir informacijos laidos sudarė 9,2 procento, socialinės ir politinės programos – 15,6 procento, sporto programos – 2,2 procento, vaikų programos – 9,8 procento, pramoginės laidos 12,2 procento, kultūros programos – 22,4 procento, filmai 15,5 procento, specialios programos ūkininkams, aviacijos mėgėjams ir kitų specifinių interesų laidos – 5,5 procento, programos mažumoms – 4,3 procento ir religinės programos – 3,3 procento. Pagal TNS-Gallup tyrimą, atliktą 2004 m. liepą, LRT populiariausios programos yra naujienos ir einamieji įvykiai, ypač vėlaus vakaro einamųjų įvykių laida „Spaudos klubas“ (9 procentai auditorijos), naujienų programa „Panorama (8 procentai) ir savaitgalio naujienų suvestinė (97 procentai).

Iki 2002 m. buvo rengiama su etnokultūra susijusių laidų, tame tarpe ypač nemažo visuomenės dėmesio susilaukusios laidos „Duokim garo“ ir „Etnokultūros ratas“. Tačiau 2002 m. „Etnokultūros ratas“ buvo panaikintas. Etnokultūros klausimams kurį laiką nereguliariai buvo skiriama šiek tiek laiko naujojoje laidoje „Kultūros namai“ tačiau palaipsniui šie pažadai tapo užmiršti [78].

2004 metų pabaigoje 26 nacionalinės premijos laureatai pasirašė viešą kreipimąsi Prezidentui, Seimui ir Vyriausybei, kuriame teigiama, esą Lietuvos televizija eidama komercijos keliu, priejo aklavietę - „kultūra nuosekliai baigiama išguiti iš visuomeninio transliuotojo programų“. Teigiama, kad kultūrai skiriamas mažiausiai žiūrimas laikas, neabejotinai pirmenybę teikiant visokiems vienadieniams kultūros paribių reiškiniams, o kultūros pagrindo dalykai visiškai nenagrinėjami ir beveik neatspindimi. Anot kreipimąsi pasirašiusių asmenų, LTV programose galutinai įsitvirtino „banalios, menkavertės ir ciniškos savo turiniu bei visiškai nekūrybingos savo forma“ laidos. LRT generalinis direktorius atsakydamas tikino, kad LTV kultūros laidų nesumažėjo nei „vienu procentu“. LRT vadovas taip pat priminė, kad nacionalinio transliuotojo misija – ne tik rodyti kultūrai skirtas laidas.

LRT teigimu, konkuruoti su komerciniais transliuotojais kasdien vis sunkiau ir sudėtingiau. Kaip rodo Vakarų šalių patirtis, televiziją žmonės vertina daugiau kaip pramogos šaltinį. Kaimyninės Vokietijos televizijos rinkos analizė rodo, kad atsiradus komerciniams transliuotojams, visuomeniniai kanalai prarado turėtas pozicijas ir jų auditorija mažėjo [33].

Paminėtina, kad geriausia 2005 m. kultūros laida pripažinta žurnalistės Nijolės Baužytės „Mūsų miesteliai“. Liudvikos Pociūnienės vedama ir Petro Savickio režisuojama istorinė

publicistinė laida „Laiko ženklai“ susilaukė net kelių apdovanojimų: L. Pociūnienė už kultūros paveldo propagavimą buvo apdovanota Kristoforu, o už žurnalistinę veiklą – Stasio Lozoričiaus vardo premija. Ji Lietuvos radijo ir televizijos komisijos organizuojamame televizijos kultūros laidų konkurse „Laiko ženklai“ tapo laureate [34].

2006 metais kultūrinių laidų skaičius mažėja. Kultūrai LTV savo eterijoje skiria 248 valandas (palyginimui informacinėms programoms 1,098 valandas, pramoginėms 2830 valandų). Kultūrai transliuoti buvo skiriama 4% eterio laiko [35].

3. LIETUVOS TELEVIZIJOS KULTŪROS LAIDŲ KIEKYBINIO IR KOKYBINIO VERTINIMO TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija ir uždaviniai

Magistrinio darbo „Kultūra ir televizija. Raiškos formų kaita“ tyrimo **tikslas** – nustatyti kultūros laidų kitimą kiekybiniais ir kokybiniais aspektais. Kiekybiniam tyrimui pasirinktas statistinės analizės **metodas**, kokybiniam tyrimui – pusiau struktūrinis giluminis interviu **metodas**. Statistinės analizės metodas leidžia nustatyti kiekybinius kultūros laidų parametrus. Pusiau struktūrinis giluminis interviu metodu apklausti kultūros laidų rengėjai pateikia ekspertinius vertinimus apie televizijoje kuriamas kultūros laidas.

Tyrimo **objektas** – kultūros laidos Lietuvos televizijoje.

Tyrimo **uždaviniai**:

1. Nustatyti Lietuvos televizijos kultūros laidų populiarumo/nepopuliarumo priežastis;
2. Ištirti kultūros laidų kaitą 2002-2006 metų laikotarpiu kiekybiniais ir kokybiniais aspektais;
3. Nustatyti eterio laiką, skiriamą kultūros laidoms.
4. Pateikti pasiūlymus kultūros laidų tobulinimui.

Tyrimo dalyvavo Lietuvos televizijoje dirbantys laidų kūrėjai:

1. Žilvinas Pekarskas, laidos „Kultūra“ vedėjas ir autorius;
2. Viktoras Snarskis, LRT prodiuseris;
3. Juozas Javaitis, režisierius, nepriklausomas prodiuseris;
4. Liudvika Pociūnienė, „Laiko ženklų“ vedėja.

Kultūrinių laidų rengėjams buvo užduota 17 orientacinių klausimų, siekiant išsiaiškinti jų požiūrį į kultūros laidų (ne)populiarumo priežastis, geriausią laiką, kuris gali būti skiriamas kultūros laidoms.

Statistinio tyrimo dalis skirta nustatyti kultūrinių laidų pokyčius 2002-2006 m. Laikotarpio parinkimas siejamas su verslininko Valentino Milakniaus vadovavimo pradžia Lietuvos televizijai ir naujomis reformomis. Statistiniame 2002-2006 metų kultūros laidų tyrime kultūros laidos skirstomos į edukacines, pramogines, vaikų, kino, muzikines, istorines, rimtosios kultūros ir pokalbių. Tyrimo nėra įtraukiami dokumentiniai filmai, spektakliai, Lietuvos televizijos sukurti filmai, nes analizuojama autorinės kultūros laidos. Skirstyme į rimtosios kultūros laidų sritį įtraukiami kultūros žurnalai („Kultūros namai“, „Kultūra“, „Be pykčio“).

Keliama **hipotezė**, kad šeštadieniais kultūrinių laidų skaičius turėtų būti didžiausias. Taip pat, kad kultūros laidoms nėra palankus vėlus vakaro laikas.

3.2. Kultūrinių laidų 2002-2006 m. kaita

3.2.1. Kultūrinių laidų (ne)populiarumo priežastys

Vyrauja nuomomė, kad kultūros laidos nėra populiarios Lietuvoje. Magistro darbe „Kultūra ir televizija. Raiškos formų kaita“ siekiama nustatyti kultūros laidų (ne)populiarumo priežastis apklausiant televizijos kultūros laidų prodiuserį, režisierių ir laidų vedėjus.

Kultūros laidų rengėjai mano, kad kultūros laidos yra nepopuliarios Lietuvoje ir pateikia savo vertinimus šiuo klausimu. „Kultūros“ laidos vedėjas ir vienas iš rengėjų Žilvinas Pekarskas mano, kad kultūros laidos nėra populiarios Lietuvoje, nes jos nėra skirtos masinei auditorijai. O ir skirtos masinei auditorijai (pvz. „Triumfo arka“, „Lietuvos balsai“) neužima tokių aukštų reitingų kaip komercinių transliuotojų televizijose rodomos panašaus pobūdžio laidos. Žurnalisto nuomone, LTV vykdomoje politikoje nėra skiriamas pakankamas dėmesys kultūrai. Kultūros laidos kuriamos pigiausiomis priemonėmis dėl lėšų stygiaus skiriamų kultūros laidoms [2 priedas].

LTV kultūros prodiuseris Viktoras Snarskis pateikia dvejopą nuomonę dėl kultūros laidų. Bendrąja prasme kultūros laidos nėra populiarios Lietuvoje, tačiau pastaruoju metu pastebima didėjančių reitingų tendencija. Dėl didėjančių laidų reitingų, kultūros laidos populiarios Lietuvoje [3 priedas]. Nepriklausomas prodiuseris ir režisierius Juozas Javaitis teigia, kad tikrųjų televizijos laidų reitingai yra žemi ir jos nėra populiarios Lietuvoje [4 priedas]. Liudvika Pociūnienė mano, kad kultūros laidos nėra populiarios Lietuvoje dėl kelių priežasčių. Viena iš jų – kultūros laidoms Lietuvoje nėra skiriamas pakankamas dėmesys. Be to, kultūros laidose turi dirbti savo darbui atsidavę žmonės nes sukurti kultūros laidą yra žymiai sudėtingiau nei publicistikos. Kultūros laidų kūrėjams būtinas įdirbis, platus akiratis [5 priedas].

Daroma išvada, kad kultūros laidos nėra populiarios Lietuvoje. Televizijos žiūrovai nori pramogų, o ne rimtų diskusijų kultūros aktualijų temomis. Tokio pobūdžio laidą gali žiūrėti ne masinė auditorija, o specializuotas žmonių sluoksnis, besidominantis kultūra. Atsižvelgdama į tai, LTV televizija kuria populiariosios kultūros laidas su šou elementais. Tokios laidos populiarios LTV bendrame kontekste, tačiau palyginus su komerciniais transliuotojais, tokių laidų reitingai yra žymiai mažesni.

Analizuojant kultūros laidų populiarumo priežastis, svarbu išsiaiškinti elementus, kurie prie ekrano pritraukia didesnę kiekį žiūrovų.

Režisieriaus J.Javaičio nuomone, Lietuvoje televizijos žiūrovai nenori rimtų ir sudėtingų temų. Anot režisieriaus, laidos reitingas krenta jeigu nagrinėjama laidos tema yra kiek sudėtingesnio pobūdžio: „Matyt televizijos žiūrovas netrokšta, kad jam užimtų smegenis“. Prodiuserio manymu,

pats kultūros faktas televizijoje yra, tačiau televizija tik iš dalies gali atlikti aukštosios kultūros ir meno funkcijas [4 priedas].

Rimtos ir sudėtingos temos yra būtinos kultūros aktualijų laidoms, nes kultūra apima įvairias gyvenimo sritis. Kultūros aktualijų laidų tikslas nėra linksminti žiūrovą. Tačiau kultūros laidų rengėjams derėtų ieškoti būdų, kaip temas paversti įdomiomis.

Anot žurnalisto Ž. Pekarsko, laidos populiarumui įtakos turi pašnekovai. Žinomi ir matomi pašnekovai pakelia laidos reitingus. Populiarios laidos buvo dalyvaujant Rostropovičiui, lietuvių aktoriui Regimantui Adomaičiui. Tačiau tos laidos, kuriose kalbinami geri, žinomi dailininkai, tačiau retai pasirodantys televizijos eteryje, nesulaukė tokia populiarumo. Kitas svarbus dalykas, pritraukiantis žiūrovus prie ekrano – laidos transliavimo laikas ir laida rodyta prieš „Kultūra“. Anot Ž. Pekarsko, „Kultūros“ reitingai pakilo keliais procentais, kai laida buvo transliuojama po didelio susidomėjimo sulaukusio E. Mildažytės organizuoto koncerto „Šviesuliai“. Žiūrovas pirmame reportaže pamatęs žinomą žmogų susidomėjo ir kanalo neperjungė [2 priedas].

Populiariosios kultūros laidos turi didesnius reitingus, nes jose dažnai dalyvauja visuomenėje žinomi atlikėjai.

Liudvika Pociūnienė mano, kad laidos populiarumą įtakoja daug komponentų. Laidos vedėja pateikia kuriamo laidų ciklo „Čiurlionio klodai“ pavyzdį. Laidos kūrybinė komanda išsikėlė sau tikslą – kuo mažiau terminų ir specifinės kalbos ir informacijos. Laidos populiarumui įtakos turi suprantamas kalbėjimas ne tik apie žmogaus gyvenimą, bet ir apie meną [5 priedas].

Kultūros laidos turi būti skiriamos įvairiam žiūrovų ratui. Kalbėjimas suprantama kalba pakelia laidos reitingus.

LTV prodiuseris V. Snarskis teigia, kad kultūros laida bus pati populiariausia, jei ji turės labai gerą vedėją, gerą režisierių ir visi dirbantys žmonės bus kūrybingi. Tačiau viskas atsiremia į pinigus. LTV kiekvieną dieną turi pagaminti autorinės produkcijos po 6 valandas, tuo tarpu komerciniai transliuotojai pagamina po 2-3 valandas. Pavyzdžiu V. Snarskis pateikia orientacines kainas. Transliuoti renginį kainuoja nuo 4500 litų, valandą filmuoti studijoje 2500 litų [3 priedas]. Romas Pakalnis pripažįsta, kad kai kurių laidų kokybė galėtų būti geresnė: „tarybos nariai kritikavo ir laidų apiforminimą, LTV kanalo vizualizaciją. Žinoma, būtų galima teisintis lėšų trūkumu. Bet su tomis lėšomis reikia siekti aukščiausio rezultato“ [59].

Pastebima tendencija, kad kultūros laidų rengėjai po nepriklausomybės atgavimo kalba apie mažus finansinius resursus, skiriamus kultūros laidoms.

Juozas Javaitis prisimena 2001 metų V. Milaknio reformas, po kurių televizija pradėjo komercializėti. Buvo numatyta, kad reikia sukurti kultūros laidą, kuri būtų suprantama visiems. Po

režisieriaus kurto „Kūrybos rato“ atsirado laida „Kultūros namai“, vėliau „Kultūra“, reitingai pasikeitė nuo 5% („Kūrybos ratas“) iki 0,2 % („Kultūra“). Anot J. Javaičio labai svarbu laidos vedėjas, jo išvaizda, balsas. Išvaizda yra svarbus kriterijus, padedantis žiūrovui nuspręsti, pasitikėti žmogumi anapus ekrano ar ne. Pavyzdžiu pateikiama žurnalistė Aistė Mažutytė, kuri yra ne žurnalistė, o kultūros žmogus, puikiai dirbanti savo darbą. J. Javaitis neigiamai atsiliepia apie „Kultūros“ vedėją Ž. Pekarską, nes pastarasis yra žurnalistas, pateikiantis klausimus. Kultūros laidai vesti reikalingas kultūros žmogus, o ne žurnalistas. J. Javaičio manymu, dėl pakeisto kultūros laidų formato ir netinkamo vedėjo žmonės, kurie žiūrėjo laidas iki Milaknio reformos, liovėsi jas žiūrėti [4 priedas].

Televizijos praktikoje dažnai įvairioms laidoms vesti kviečiami visuomenėje žinomi žmonės. Specializuotoms laidoms vesti kviečiami savo srities žinovai. Televizijos vedėjas – laidos veidas, tad populiarumui jis pakankamai svarbus. Kultūros laidai vesti reikia parinkti žmogų gerai išmanantį šią sritį.

Buvęs LRT generalinis direktorius Valentino Milaknis teigimu, 2001 metai buvo sunkių išbandymų kelias, tačiau užbaigta skausminga struktūrinė reforma ir organizaciniai pakeitimai sąlygojo gerus finansinius rezultatus. 2002 m. pirmąjį ketvirtį LRT finansinė veikla buvo subalansuota, o 2002 liepos 1 dieną skolų dvigubai mažiau - 12,5 mln. Lt (prieš metus jos siekė 25 mln. Lt). Pasak LRT vadovo, kitiems metams planuojama iš valstybės biudžeto gauti 35,5 mln. Lt [48].

LTV prodiuseris V. Snarkis teigiamai vertina V. Milaknio reformą. Po V. Milaknio reformos televizijoje imta bendradarbiauti su prodiuserinėmis kompanijomis. Dalis kultūrinių laidų buvo perkama iš savarankiškų prodiuserių kompanijų, kita dalis gaminama LTV. Tai lėmė stipraus kultūrinio žurnalo atsiradimą 2002 m. „Kultūros namai“ apėmė kelias pozicijas – kultūros aktualijoms, muzikai, pokalbiams, istorijai. „Kultūros namuose“ pasirodė ir televizijoje įsitvirtino L. Donskis. V. Snarskis apibūdina, valandinės laidos sukūrimas, transliuojamos keturis vakarus per savaitę: „čia buvo toks iššūkis ir televizijos darbuotojams, ir visuomenei, ir kūrėjams patiems“ [3 priedas].

Bendruose televizijos reitinguose kultūros laidos niekada neužima pirmaujančių pozicijų. Išimtis - „Eurovizijos“ konkursai ir kaimo kapelių varžytuvės „Duokim garo“. Pastaroji nepapuoia į „Lietuvos ryto“ skelbiamus reitingų dešimtukus, tačiau dažnai yra tarp populiariausių LRT laidų. Laidos „Kultūra“ reitingas svyruoja nuo 1 % iki 3 % per visą 2002-2006 m. laikotarpį. 2004 metais daugiausiai auditorijos pritraukė pramoginės laidos, realybės šou finalai ir olimpinės krepšinių

rungtynių transliacijos [45]. 2005 ir 2006 metais aukščiausius reitingus turėjo pramoginės laidos ir įvairių realybės šou finalai [34, 35]. Tyrime domėtasi šou elementų reikalingumu kultūros laidose.

V. Snarskio manymu, pramogos būna įvairios, tiek geros, tiek blogos. Tas pats principas galioja ir kultūros laidoms. Galimi geri šou elementai, atsižvelgiant į laidos pobūdį. Kaip pavyzdys pateikiamas seniau transliuotas „Šokių dešimtukas“. Prodiuserio nuomone, toks pramoginių elementų panaudojimas yra tinkamas [3 priedas].

Liudvika Pociūnienė mano, kad kultūros laidai šou elementas nėra būtinas, nes pati kultūra yra labai įdomus dalykas. Kultūros laidos kuriamos pagal tam tikrus profesionalius kultūros dėsnius. Negalima jų visiškai ignoruoti. Svarbu atrasti įdomesnę pateikimo formą: „Jei bandysi knyginę informaciją pateikti tokia pačia forma laidoje, nieko iš to nebus. Reiškia reikia atrasti savo ratą, savo kažkokį priėjimą prie problemos“ [5 priedas].

Režisierius J. Javaitis mano, kad suderinus šou elementus su aukštosios kultūros žanru, galima sukurti įdomią laidą, turinčią nemažus reitingus. Režisierius prisimena tokiu principu rengtą laidą „Kultūra su blondine“. Laida vykdavo dviem lygiais. Studijoje vedėjas analizuodavo aukštosios kultūros dalykus. Kitoje laidos dalyje simpatiška blondinė Tania Gustaitė važinėdavo po įvairias Lietuvos vietas ir kalbėdavo apie subkultūras. Režisierius apgailestauja, kad laida buvo brangi, tad dėl finansinių sunkumų ilgai transliuojama nebuvo. J. Javaičio nuomone, televizija gali užsiimti mokymu, auklėjimu ir švietimu bei daryti tai nenuobodžiai [4 priedas].

Ž. Pekarsko nuomone, kultūros laidoms nėra reikalingi šou elementai, nes kultūros laida yra skirta informuoti apie kultūros įvykius, o ne linksminti: „pavyzdžiui Rusijoje transliuojama laida yra „kalbančių galvų laida“, trunkanti apie valandą, be jokių vaizdų ir pramoginių elementų. Bet negaliu atsitraukti, kai tik įsijungiu“ [2 priedas].

Kultūros laidos LTV nėra populiarios dėl įvairių priežasčių: skiriamas nepankamas finansavimas, rimtosios kultūros laidos siužetus pateikia neįdomiai ir nuobodžiai, netinkami laidos vedėjai, laidų autorių nenoras į kultūrą pažvelgti kitaip.

2004 metų spalio mėnesį LRT užsakymu Rinkos analizės ir tyrimų grupė (RAIT) atliko reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą. Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti, kad Lietuvos radijas ir televizija įsitvirtino kaip rimtas informacijos transliuotojas, o ne pramogų šaltinis. 63,4% Lietuvos gyventojų kaip mėgstamiausią laidą įvardijo informacinės laidas, 17,1% kultūrinės laidas [33]. Skirtumas tarp kultūros ir informacijos laidų populiarumo akivaizdus. Tam gali būti kelios priežastys: informacinės laidos žiūrovams aktualesnės; šio pobūdžio laidų daugiau; interaktyvesnis rodymo būdas.

3.2.2. Kultūrinių laidų formų kaita

Pastebima tendencija, jog sudarydamos programos, televizijos ieško naujų laidų formatų, o šių laidų turinys tampa vis labiau komercinis. Kadangi konkurencija visuomenės informavimo rinkoje vis labiau stiprėja, o dėl auditorijos kovoja vis daugiau žiniasklaidos kompanijų, televizija bando pritraukti žiūrovus moderniomis, dinamiškomis, dažnai sensacijų besivaikančiomis laidomis [73].

Televizijos laidų vedėjai Žilvinas Pekarskas ir Liudvika Pociūnienė mano, kad televizijos programų kaitai didžiausią įtaką daro televizijos vadovai. Viktoras Snarskis taip pat pritaria šiai nuomonei. Prodiuseris pabrėžia, kad svarbus ir finansinis aspektas – televizijos kultūros laidoms skiriamas nepakankamas finansavimas, kuris nesikeičia nuo nepriklausomybės laikų [2-5 priedai].

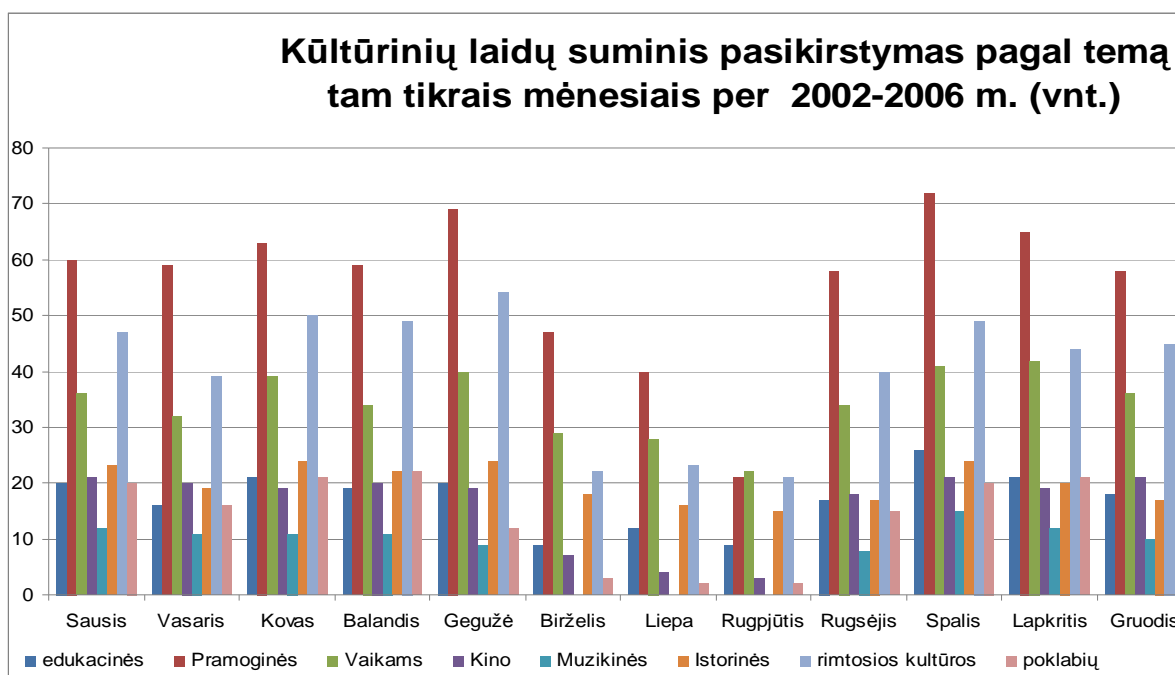
Režisierius Juozas Javaitis mano, kad kultūros laidos kinta dėl televizijos vadovų kaitos. Atėjęs LRT vadovauti R. Petrauskiui, atsirado laida „Gero ūpo“, puikiai parinkta prodiuserio ir parodanti, kokiame kultūros lygmenyje yra kultūra. Tačiau jis pastebi, kad kultūros almanachai nedaug kuo skiriasi per visą 2002-2006 metų laikotarpį. Sezono pradžioje televizija pateikia kaip naujieną, tačiau esminis skirtumas – tik pavadinimas [4 priedas].

Pastebima tendencija, kad 2001-2003 m. vadovaujant V. Milakniui, televizijoje didesnis dėmesys skiriamas rimtosios kultūros laidoms, stengiantis išsamiai aprėpti visas sritis. Be to, „Kultūros namai“ rodyti pastoviu laiku. Pasikeitus valdžiai ir pradėjus vadovauti K. Petrauskiui, didesnis dėmesys skiriamas populiariosios kultūros laidoms.

Kultūrinės laidos tyrime skirstomos į edukacines, muzikines, pramogines, istorines, rimtosios kultūros, kino, pokalbių ir skirtas vaikams. Toks laidų skirstymas pasirinktas pagal laidų turinį ir orientaciją į auditoriją. Tyrime nėra analizuojamos aukštosios kultūros laidos, nagrinėjama tik autorinės laidos, nėra skaičiuojami sukurti dokumentiniai ir meniniai filmai, spektaklių transliacijos. Kalbinti pašnekovai pritarė tokiam laidų skirstymui. V. Snarskis teigia, kad kultūra yra ir elitinis menas, ir mokslas, ir gyvenimo būdas ir populiarioji kultūra. Populiariosios kultūros uždaviniai yra kiti, raiškos priemonės skirtingos nei elitinės kultūros. Tačiau kultūra susideda iš elitinės kultūros, iš mokslo ir populiariosios kultūros. Ž. Pekarskas taip pat mano, kad kultūra yra plati sąvoka, nes siaura prasme būtų įdomi labai nedideliame ratui žmonių [2,3 priedai].

Kultūrinių laidų skaičius sumažėja vasaros mėnesiais – liepos antroje pusėje ir rugpjūtį. Remiantis 2006 m. TNS-Gallup atliktu televizijos metų tyrimo duomenimis, laikas, kurį Lietuvos gyventojai praleidžia prie televizoriaus skirtingais metų laikais skiriasi. Žiemą televizoriaus žiūrėjimui skiriama beveik 1,5 valandos per parą daugiau laiko nei vasarą [46].

6 Lentelė. Kultūrinių laidų suminis pasiskirstymas pagal temą tam tikrais mėnesiais 2002-2006 m.

Pateiktoje lentelėje matome, kad daugiausiai per visą 2002-2006 m. laikotarpį rodoma populiariosios kultūros laidų. Tai lemia visuomenės interesus ir populiariųjų laidų dėka pasiekiami reitingai. Kultūrinės laidos ėmė įgauti daugiau komercinių bruožų, taip patraukdamos didesnę auditoriją. Daugiausiai kultūros laidų rodoma žiemos metu, mažiausiai vasarą.

Prie populiariosios kultūros laidų priskiriama laidos improvizacijų šou „Pagauk kampa“ (2002 m. ši laida televizijos specializacijos leidinių pripažinta naujojo televizijos sezono atradimu ir tinkamos visuomeniniam transliuotojui kokybės pramogine laida), „Lietuvos šokių dešimtukas“, „Lietuvos dainų dešimtukas“, „Duokim garo“, intelektualusis žaidimas „Veto“, žaidimas „Krašto garbė“, „Eurovizijos dainų konkursas“, „Stilius“.

Kalbėdama apie populiariosios kultūros laidas, L. Pociūnienė pažymi, kad laida „Stilius“ yra kultūrinė, nes pasirenka kultūros žmones, jei į kultūrą žiūrėsime kaip į gebėjimą pasirinkti geriausią: „Tai tokiu atveju aš išivaizduoju „Stilius“ yra apie tuos žmones, kurie sugeba pasirinkti, kad jis kabinsis ant sienos toki pavaikslą ir ne kitoki. Ir kad jisai į kulinariją gali žiūrėti kaip į meną“. J. Javaitis mano, kad 80 % žmonių negyvena taip, kaip rodo „Stilius“. Režisierius svarsto: „Ar čia idealas - gyventi skoningoje, estetiškoje aplinkoje, aš nežinau“.

Prie populiarios kultūros priskiriamos laidos „Lietuvos dainų dešimtukas“ ir „Lietuvos šokių dešimtukas“. 2006 m. pateikiamoje LRT ataskaitoje teigiama, kad šiomis laidomis Lietuvos televizija parodė, kad pramoga gali būti itin estetiška, auklėjamoji ir šviečiamoji.

Prie rimtosios kultūros laidų priskiriama analitinės kultūros laidos bei kultūros žurnalai. Tyrime skaičiuojamos „Kūrybos metas“, „Menų faktūra“, „Kultūros namai“, „Be pykčio“, „Kultūros namų naujienos“, „Kultūra“. Atliekant tyrimą nustatyta, kad rimtosios kultūros laidų forma nagrinėjamu laikotarpiu kito nedaug. 2002m, 2003 m. rengiami „Kultūros namai“ vizualine prasme buvo interaktyvesni – daugiau reportažų, pašnekovų, mažiau studijose kalbinamų žmonių. Nuo 2005 m. pradėtoje rodyti laidoje „Kultūra“ trūko lankstumo ir gyvumo. Ž. Pekarskas teigia, kad pirmosioms laidoms trūko gyvumo dėl finansinių išteklių ribotumo. Rodyti gyvas laidas buvo pigiau, tačiau nepasiteisino. Daugelis žmonių tiesioginio eterio metu paskambinusių į televiziją kalbėdavo ne apie kultūros laidoje nagrinėjamus klausimus, o apie politiką ar apie kitas, su laidos tema nesusijusias temas. Dabar laida yra nemontuojama, rodomi visi siužetai nufilmuoti studijoje. Ž. Pekarskas tokį studijinį transliavimo būdą vertina neigiamai, nes negalima provokuoti, išsiplėsti. 2004 m. nauja kultūros rubrika atsirado ir svarbiausioje informacinėje laidoje „Panorama“. Ją vedė Aistė Mažutytė.

Į muzikinių laidų žanrą priskiriamos tokios laidos kaip „Tegyvuoja klasika“, „Melomanija“, „Kultūros namai. Gyvai“. Pažymėtina, kad šios muzikinės laidos buvo transliuojamos 2002-2004 m. Laidoje „Melomanija“, kurią vedė pianistas A. Zubovas, buvo kalbinami muzikos ekspertai, muzikantai, muzikos mėgėjai. Laidos temos įvairios. 2004-01-29 laidos tema režisieriaus, menininko A. Baryso žodžiai: „Muzika yra pasąmonės vaizdai, o kinas yra pasąmonės muzika“. 2004-02-13 laidoje kalbinamas V. Čepinskis, G. Dačinskis. M. Bačkus, K. Uinskus bei G. Sodeika apie tai, kas nulemia jaunų muzikų apsisprendimą po studijų užsienyje grįžti namo. Laidoje „Tegyvuoja klasika“ pristatoma įvairūs rimtosios kamerinės muzikos koncertų fragmentai: simfoninės muzikos fragmentai tėvams ir vaikams, E. Montvido Prudkausko koncerto, vykusio kongresų rūmuose, fragmentai bei interviu su pačiu atlikėju. Pažymėtina, kad muzikinės laidos „Tegyvuoja klasika“ ir „Melomanija“ savo reportažų rengimo principu primena sovietmečiu transliuotą žurnalą „Muzika“. Nuo 2005 m. tokio pobūdžio muzikinių kultūrinių laidų rengiama nėra, televizija orientuojasi į pramogines muzikos laidas.

Vaikų ir jaunimo laidos – specifinės auditorijos (vaikai nuo 2 iki 6 ir nuo 7 iki 11 metų, paaugliai nuo 12 iki 17 ir jaunimas nuo 18 metų) programos, kuriose galima matyti įvairius TV žanrus. Tokioms laidoms priskiriama „Dainų dainelė“, „Jaunieji talentai“, „Gustavo enciklopedija“, „Mažųjų žvaigždžių valanda“.

Liudvika Pociūnienė mano, kad kultūros laidų žiūrovą reikia užsiauginti nuo vaikystės. Labai teigiamai vertina laidą „Gustavo enciklopedija“. Ž. Pekarsakas taip pat teigiamai atsiliepia apie laidą „Gustavo enciklopedija“, teigdamas, kad ši laida yra skirta ne tik vaikams, ją žiūri ir suaugusieji [2, 5 priedai]. „Gustavo enciklopedijos“ reitingai, pagal „TNS Gallup“ rinkos tyrimų bendrovės duomenis, 2005 metais siekė apie 2 procentus: tai 17,7 proc. visos auditorijos, tuo metu žiūrėjusios Lietuvos TV programas [45].

Prie edukacinių laidų priskiriama R. Maskoliūno rengiama laida apie „Negali būti“ apie mokslo naujienas. Laidos formatas nesikeitė per visą 2002-2006 m. laikotarpį. Rolandas Maskoliūnas sukūrė lyg ir išplėstinį LTV laidos „Negali būti“ formatą. Šioje diskusijų laidoje pristatomi santykiai tarp mokslo ir visuomenės, mokslo ir politikų. Laidos tikslas – populiarinti žinių visuomenės idėją ir analizuoti mokslo politiką, mokslo reformą ir su Lietuvos mokslo prioritetais susijusias problemas [34].

Istorinėms laidoms atstovauja „Būtovės slėpiniai“, „Mūsų miesteliai“, „Laiko ženklai“, „Kai aš mažas buvau“. Laidų ciklas „Kai aš mažas buvau“, sukurtas 2001-2002 metais, pasinaudojus Lietuvos televizijos sukauptu archyvu. Laidos vedėjas – žinomas muzikologas Viktoras Gerulaitis. Šio ciklo laidas galime laikyti paprasčiausių istorinių šaltinių demonstracija. Jei ankstesnėse laidose nebuvo griežtai apibrėžto laikotarpio, ciklas „Kai aš mažas buvau“ skirtas Sovietų Sąjungai, žanriniu požiūriu nėra laidų skirstymo pagal temas. Jos išdėstytos chronologiškai pagal metus. Struktūra labai paprasta. Demonstruojama medžiaga iš archyvų, tada analizuojama ir aptariama su studijos svečiu. Pokalbiai moksliniu požiūriu nėra aukštos kokybės, greičiau buitinio pobūdžio aptarimas tam tikro visuomeninio įvykio, kultūros, politikos ir pan. Laidos akcentu tapdavo vedėjas V. Gerulaitis. Jo ironija, humoras suteikdavo ciklui žaismingumo atspalvį [62]. „Laiko ženklai“ skiria didelį dėmesį kultūrai. Laidoje praeitis pateikiama keliais aspektais: asmenybių, grupių, fenomenų požiūriu. Dalis asmenybių, vaizduojamų „Laiko ženkluose“ (Laurynas Gucevičius, Ignotas Masalskis ir kt.) buvo aktualizuotos ir kitose laidose, tačiau čia jos dažnai pateikiamos kaip daugiaplanės, plačios savybių bei emocijų amplitudės personalijos, apipintos prieštariniais vertinimais [62].

Laidų pavadinimai 2002 -2006 m. skiriasi: „Kino pasaulyje“, „Elito kinas“, „25 kadras“. Pažymėtina, kad „Kino pasaulyje“ buvo sudėtinė „Kultūros namų“ dalis. Laidose pristatoma kino naujienos, pateikiama populiarių filmų apžvalga.

Prie pokalbių laidų priskiriama intelektualiai pokalbių laida „Vakaro autografas“ su muzikiniais intarpais. Laidos vedėjais buvo visuomenei gerai žinomi E. Sipavičius, vėliau Sakalauskas.

Nagrinėjamu laikotarpiu pastebima didžiausia kaita tarp rimtosios kultūros laidų. Kaita siejama su laidos „Kultūra“ atsiradimu, sulaukusių prieštarų vertinimų. Šios laidos naujovė – laidą vedantis žurnalistas. Ankščiau rimtosios kultūros laidose dominavo menininkai.

3.2.3. Kultūrinių laidų pasiskirstymas laiko atžvilgiu

Vykdam tyrimą keliami hipotezė, kad kultūrinių laidų skaičius yra didžiausias šeštadieniais. Tyrimo eigoje hipotezė pasitvirtino, buvo nustatyta, kad šeštadieniais daugiausiai rodoma kultūrinių laidų. Taip pat nemažai laidų rodoma ir sekmadieniais. Tai paaiškinti galėtų būti kelios priežastys:

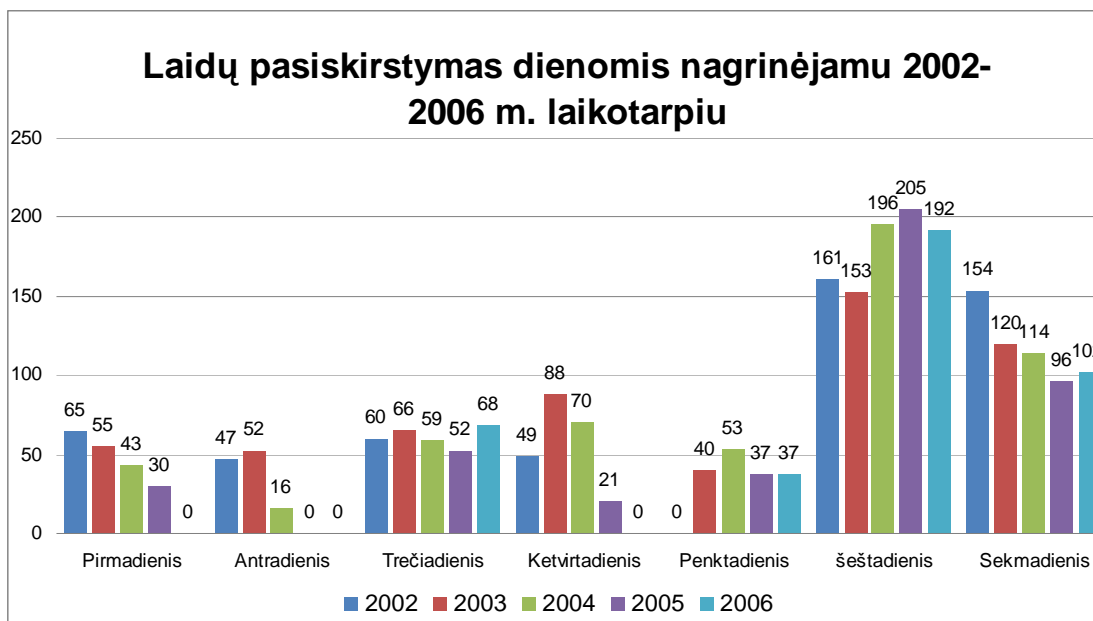
1. Lietuvos televizija sukuria daug autorinės produkcijos. Autorinę produkciją patogiausia rodyti tuo metu, kai yra didžiausia tikimybė pasiekti auditoriją. Savaitgaliais žmonės laiko dalį gali skirti daugiau laiko televizijai nei paprastomis dienomis.
2. Rodomos specializuotos kultūros laidos įvairiai auditorijai. Savaitgalio rytai skiriami vaikams, per pietus rodoma rimtosios kultūros, pokalbių laidos, vakare – pramoginės.

Lentelė nr. parodo, kad 2002-2003 metais savaitės eigoje buvo parodoma nemažai kultūrinių laidų. Tuo metu buvo reguliariai transliuojami „Kultūros namai“. Savaitės pradžioje pirmadieniais ir antradieniais kultūros laidų nerodoma 2006 ir 2005 metais.

TNS-Gallup 2004 ir 2005 metų tyrimo duomenimis, laidų žiūrėjimui didžiausią įtaką turi žiūrovų amžius. Darbingo amžiaus žmonės televizijai skiria mažiau laiko, daugiau laiko praleidžia savaitgaliais, o vyresni nei 60 metų amžiaus gyventojai tiek savaitgaliais, tiek darbo dienomis žiūrėdami televizorių praleidžia daugiau nei 4 valandas per dieną. Aktyviausi LTV žiūrovai yra žiūrovų grupė virš 60 metų [46].

Liudvika Pociūnienė mano, kad kultūros laidai pats geriausias laikas yra šeštadienis. Savaitgalis geriau kultūros laidai nei paprasta diena, nes „darbo dienom tie žmonės labai įtemptai dirba ir vakare susidėję koją ant kojos, jau pageidauja atsipalaiduoti“. Žurnalistė mano, kad idealu turėti tokį biudžetą, kad būtų galima sukurti laidas ne tik padedančias žmonėms atsipalaiduoti, bet ir juos informuoti, suteikiant naudingos informacijos [5 priedas].

7 lentelė. „Laidų pasiskirstymas dienomis nagrinėjamu 2002-2006 m. laikotarpiu”

Juozas Javaitis mano, kad kultūros laidai transliavimo laikas labai svarbus, tačiau kultūra Lietuvos televizijoje vėl patalpinama į bendrą kontekstą ir kultūroms laidoms renkamas laikas, kuris yra pigiausias. Pats geriausias laikas televizijoje, anot J. Javaičio, yra penktadienio vakaras, šeštadienio ir sekmadienio rytai iki dvyliktos valandos. Pats netinkamiausias laikas kultūros laidai yra savaitgalio laikas po pietų [4 priedas].

Viktoras Snarskis mano, kad geriausia būtų ta diena ir laikas, kai kultūros laidą žiūrėtų 160 tūkst. – 200 tūkst. žiūrovų. Šeštadienio pavakare rodoma laida „Kultūra” surinkdavo apie 70-80 tūkst. žiūrovų. Ta pati laida rodyta savaitgaliais 12 valandą dienos surinkdavo apie 15 tūkstančių žiūrovų. Rodoma antradienio vakarais ji surenka apie 40 tūkstančių [3 priedas].

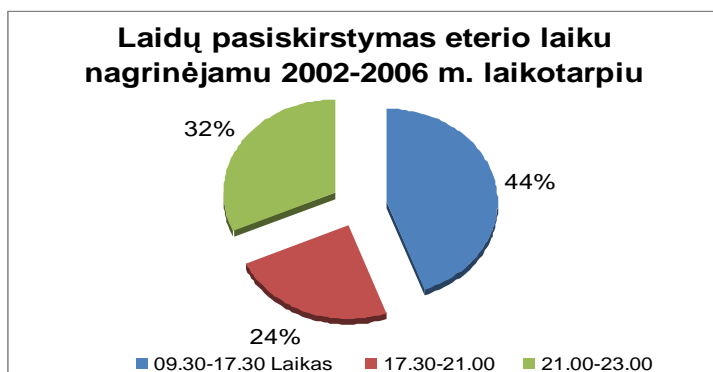
Ž. Pekarsakas mano, kad šeštadieniais rodomų laidų buvo daugiausiai dėl LTV vadovų požiūrio. Žurnalisto nuomone, šeštadienis pati netinkamiausia diena kultūros laidoms: „Juk realiai žiūrėk, kaimo žmonės išeina šieno grėbt, miesto žmonės išvažiuoja“. Su politinėmis laidomis taip niekada nebūna, jos turi pastovų transliacijos laiką. Ž. Pekarskas mano, kad savaitės pradžia yra tinkamiausias laikas kultūros laidoms, taip pat savaitės vidurys – pirmadienis, antradienis, trečiadienis. Pagrindinė tokio vertinimo priežastis – galimybė apžvelgti praėjusios savaitės įvykius ir rekomenduoti būsimus [2 priedas].

Televizijos laidų kūrėjų nuomonė dėl palankiausios dienos kultūrinėms dienoms išsiskiria. Dalis mano, kad kultūros laidoms palankus šeštadienis, tačiau yra manančių, kad ši savaitgalio diena yra pati nepalankiausia. Anot kūrėjų, svarbu ne tik diena, tačiau ir transliacijos laikas.

Keliama hipotezė, kad kultūrinės laidos rodomos nepalankiu metu. Ilgą laiką kas keletą sezonų pasirodydavo vis naujas TV žurnalas, pakeisdavęs ankstesnių, - „Kultūros spąstai“, „Ženkliai“, „Kultūros namai“, rodyti gan patogiu metu (nors ir tada dėl laikos ir kokybės buvo priekaištaujama). Tačiau šiandien apie tokias ir laidos vedėjų kultūrinį išprusimą tik galima pasvajoti, kai nacionalinė televizija sukuria neaiškiai auditorijai adresuotą „Kultūrą“ ir nugrūda ją į visiškai nežiūrimą laiką (šeštadienio pirma valanda dienos) [20]. V. Jauniškio teigiamai vertinamas laikas kultūros laidoms yra 22 h. vakaro.

2004-09-10 Lietuvos visuomenės veikėjai, susipažinę su LRT naujuoju laidų tinkleliu pareiškė atvirą susirūpinimą dėl kultūros laidų šalies vadovams, LRT Tarybai bei LRT generaliniam direktoriui Kęstučiui Petrauskui: „nauja laida „Kultūra“ arba aukšto lygio Leonido Donskio laida „Be pykčio“ yra nukeltos į programų tinklelio pakraščius ir sulaukia tik išvermingiausių žiūrovų dėmesio (pvz., ši antradienį laida „Be pykčio“ prasidėjo tik 23.30 val.; tą vakarą prioritetą buvo suteiktas amerikiečių filmui „Paskutinė tvirtovė“.

8 Lentelė. Laidų pasiskirstymas eterio laiku nagrinėjamu 2002-2006 m. laikotarpiu

Statistiniame tyrime kultūrinės laidos pagal rodymo laiką skirstomos į laidas rodomas dienos metu nuo 09.30 iki 17.30 h., vakaro metu nuo 17.30 iki 21.00 h. ir vėlesnio vakaro metu nuo 21.00 iki 23.00 h.

Daugiausiai laidų rodoma dienos metu nuo 09.30 iki 17.30 h. Bendrame tyrimo kontekste toks laikas užima 44% viso programų laiko. Atsižvelgiant į tai, kad populiariausias laikas kultūros laidoms yra savaitgalis, toks eterio pasiskirstymas yra logiškas ir teisingas.

J. Javaitis mano, kad kultūros laidoms turėtų būti skiriamas geriausias laikas, vadinamasis PRIME TIME, užimantis eterį nuo 19.00 iki 21.00 h. Toks laikas paprastai būna prieš žinias ir sutraukia didžiausią auditoriją. Pavyzdžiu pateikiama LTV2 televizija, kurioje autorinės ir kultūrinės

laidos prasidėdavo 19.15, 19.45. Pats netinkamiausias metas – šeštadienio 13.00 h. Prodiuserio V. Snarskio teigimu, kultūrinių laidų transliavimas prieš „Panoramą“ finansiniu atžvilgiu nėra pelningos. Jo nuomone palankiausias metas kultūros laidoms yra sekmadienio popietė. Liudvikos Pociūnienės nuomone pats optimaliausias laikas kultūros laidoms yra 22.00 h, taip pat šeštadienio popietė, apie 15.00 h. Blogiausias laikas – šeštadieniais po 12.00 h, nes tuo metu žmonės apsipirkinėja ar veikia ką nors kitą, tik nežiūri kultūros laidas. Žilvino Pekarsko nuomonė sutampa su Liudvikos Pociūnienės. Žurnalisto teigimu: „kas tau šeštadienį žiūrės laidą apie tryliką valandą, kai geras oras? Ką kiekvienas normalus žmogus daro šeštadienį apie 13 valandą?“. Tinkamiausias laikas transliuoti kultūros laidas žurnalisto nuomone yra 22.00 h [2-5 priedai].

3.3. Pasiūlymai dėl laidų tobulinimo

Šiandieninėje televizijoje Lietuvos žiūrovų auditorija smarkiai skiriasi nuo sovietinės. Pagrindinis skirtumas – pasirinkimo laisvė, kurios neturėjo sovietinės televizijos žiūrovas. Dabar televizija turi susirasti išlepintą žiūrovą. Tačiau televizijos kultūros laidų rengėjai galvoja kitaip. Ž. Pekarskas mano, kad specialiai kultūros laidų derinti prie žiūrovo nereikia, nes tai jau yra „marketingas“, o pataikavimas nėra savitiksliis dalykas. Vertinamas lojalus kultūros žiūrovas, priimantis laidos koncepciją ir vertinantis laidos vedėjo pasakojimą. Vertinant televizijos laidų vizualinį apipavidalinimą, žurnalistas palygino kelias studijas. Jo manymu patogiausia yra neišvaizdi, tačiau suteikianti laidos pašnekovams intymumo studija [2 priedas].

LTV prodiuseris V. Snarskis taip pat mano, kad kultūros laidas žiūrovas turi pats susirasti: „Tas žiūrovas, kuris nori sužinoti apie kažkokius kultūrinius renginius, tai geriausiai pastovus laikas ir visiškai nesvarbu, ar vidurnaktis, ir gali būti ir ryte, susiras“. Prodiuserio nuomone, gerą kultūros laidą galima sukurti tik turint pakankamai pinigų [3 priedas].

Režisierius Juozas Javaitis neigiamai vertina LTV kuriamas kultūros laidas, orientuotas tik į tą auditoriją, kuri domisi kultūra. J. Javaitis pamini atviros Lietuvos fondo organizuotą tyrimą, kuriame įrodoma, kad visuomenės ekonominė gerovė stipriai susijusi su kultūra. Režisieriaus manymu, derėtų kurti kultūros laidas orientuotas į plačią auditoriją [4 priedas].

Norint sudominti televizijos žiūrovus, televizijos laidų kūrėjai turi moderniau žiūrėti į pačius žiūrovus, keisti savo požiūrį, stengiantis pakeisti kultūros laidų poziciją iš „susiras, kas norės“ į poziciją „įdomi ir prieinama kiekvienam“. Pagal tradicinį šabloną sukurtos laidos nepatraukia televizijos žiūrovų dėmesio. Ž. Pekarskas savo vedamą laidą „Kultūra“ apibūdina taip: „Pradžioj laidos – probleminis pokalbis, tada siužetai, tada laidą tarsi vainikuoja pokalbis, kurios yra tarsi

anonsas į tai, kas bus kitą savaitę“. Pagal žurnalistikos vadovėlius, pokalbių laida joje turėtų lieti aistros, liepsnoti konfliktai. Ž. Pekarskio nuomone, jo vedamoje laidoje sukelti konfliktus sunku yra dėl to, kad laida nemontuojama 2 priedas]. Be to, kultūros žmonės prieš kameras nėra linkę konfliktuoti arba audringai diskutuoti. Tačiau dabar kuriant televizijos laidas nebeužtenka atpasakoti, žiūrovai patys nori matyti, kaip televizijos žurnalistas viską patiria, nori išgirsti atsakymus į nepatogius klausimus ir t.t.

Kultūros laidų rengėjams taip pat reikėtų apsispręsti, kam jie dirba – sau (j. Jabvaičio teigimu, kultūros laidą jis kūrė „savo kraujo grupės žmonėms) ir nedidelei grupei žiūrovų ar nori kultūra sudominti platesnę auditoriją žmonių.

Labiau dinamišką ir patrauklesnę laidos formą galimi sukurti ieškant netradicinių sprendimų. Galima filmuoti ne tik studijoje, bet ir netikėtose erdvėse; pokalbių temas formuluoti taip, kad jos keltų ne nuobodulį, o sukurtų intriga, skatintų susidomėjimą; meno žmones filmuoti neoficialioje aplinkoje.

Pažymėtina, kad populiariosios kultūros laidos televizijoje išimamos ilgam (pvz. improvizacijų šou „Pagauk kampą“). Teigiamai vertinama „Lietuvos dainų dešimtukas“ ir „Lietuvos šokių dešimtukas“, žiūrovui leidžiantis į šokį ir dainą pažvelgti ne tik iš pramoginės, bet ir iš edukacinės pusės.

3.4. Tyrimo išvados

Atlikus tyrimą nustatyta, kad kultūros laidos LTV televizijoje nėra populiarios dėl kelių priežasčių:

1. Skiriamas nepakankamas finansavimas. LTV televizija kaip visuomeninis transliuotojas yra įsipareigojusi rodyti laidas, skirtas įvairiai auditorijai (tautinėms mažumoms, vaikams) ir įvairios programų struktūros (sporto, kultūros, regionines). Kultūros laidos nepritraukia didelės auditorijos, tad jos rengiamos minimaliomis sąlygomis (pvz. laida „Kultūra nėra montuojama, seniai dėl pigumo buvo transliuojama gyvai).
2. Kultūros laidoms trūksta interaktyvumo ir įdomesnės formos. Dauguma kultūros kūrėjų mano, kad kultūra yra pati savaime įdomi, tad nebūtina žiūrovus linksminti.
3. Kultūros laidoms transliuoti skirtas laikas dažnai keičiamas. Vyrauja nuomonė, kad televizijos žiūrovas turi pats domėtis ir susirasti kultūros laidas.

Kultūros laidos 2002-2006 m. keitėsi, įgavo daugiau pramoginių elementų. 2002 pradėti transliuoti „Kultūros namai“ pasižymėjo temų gausa, didele apimtimi. Televizijos žiūrovą buvo

siekiami „pripratinti“ prie kultūros transliuojant laidas kiekvieną dieną nuo pirmadienio iki ketvirtadienio įvairiomis temomis. „Kultūros namus“ pakeitusi „Kultūra“ išsiskyrė vedėju žurnalistu. Iki tol apie kultūrą kalbėdavo menininkai. Televizijos vadovų teigimu, apie kultūrą turėjo būti kalbama suprantama kalba visiems žmonėms įvairiomis temomis, menininkai, anot televizijos vadovų, kalbėjo tik apie juos dominančią kultūros sritį. Tačiau vos tik atsiradusi laida sulaukė prieštarų ir neigiamų vertinimų dėl neaiškios auditorijos orientavimo ir vedėjo.

Muzikinės laidos nagrinėjamu laikotarpiu įgavo daugiau pramoginių elementų. 2004 metais rodyta laida „Tegyvuoja klasika“ didelio populiarumo nesulaukė. Ši laida per visą transliuojamą laikotarpį buvo skirta rimtajai muzikai. Palyginus su sovietiniu laikotarpiu, matome visiškai kitokią situaciją. Sovietmečiu buvo skiriama nedidelė dalis pramogai, žymiai daugiau klasikinei muzikai.

Pastoviausios savo forma išlieka istorinės laidos - „Mūsų miesteliai“, „Laiko ženklai“, „Būtovės slėpiniai“.

Svarbus pramoginių elementų populiarėjimas kultūros laidose. Nuo 2004 m. realybės šou visose televizijose bei įvairūs muzikiniai projektai sulaukia didžiausio pasisekimo. Seniau transliuotus koncertus pakeitė „Lietuvos dainų dešimtukas“, priskiriamas prie populiariosios kultūros laidų. Sumanyta ir transliuota kaimo kapelijų varžytuvės laidoje „Gero ūpo“.

Televizijos kūrėjų nuomone, kultūrinių laidų formų kitimą labiausiai įtakoja televizijos valdžia ir skiriamas biudžetas.

Kiekybiniu atžvilgiu nagrinėjamu 2002-2006 m. laikotarpiu daugiausiai parodyta populiariosios kultūros laidų (27%), rimtosios kultūros (19%), skirtų vaikams (17%), istorinių (10%), edukacinių ir kino (8%), pokalbių (7%), muzikinių (4%).

Tyrimė kelta hipotezė, kad kultūrinių laidų daugiausiai rodoma šeštadieniais, pasitvirtino. Kultūrinių laidų transliaciją šeštadieniais lemia kelios priežastys. TNS-Gallup atlikto TV metrų tyrimo duomenimis, daugiausiai laiko televizijos žiūrėjimui žmonės skiria savaitgaliais. Be to, savaitgalis yra ilgas laiko tarpas, palyginus su darbo dienomis. Yra įmanoma parodyti kultūros laidas skirtas įvairiai auditorijai.

Geriausias laikas kultūros laidoms yra 22.00 h. ir savaitgalio popietė apie 15.00 h. Pats netinkamiausias – savaitgaliais apie 13.00 h. Pažymėtina, kad šiuo laiku nemažą laiko tarpą buvo transliuojama laida „Kultūra“.

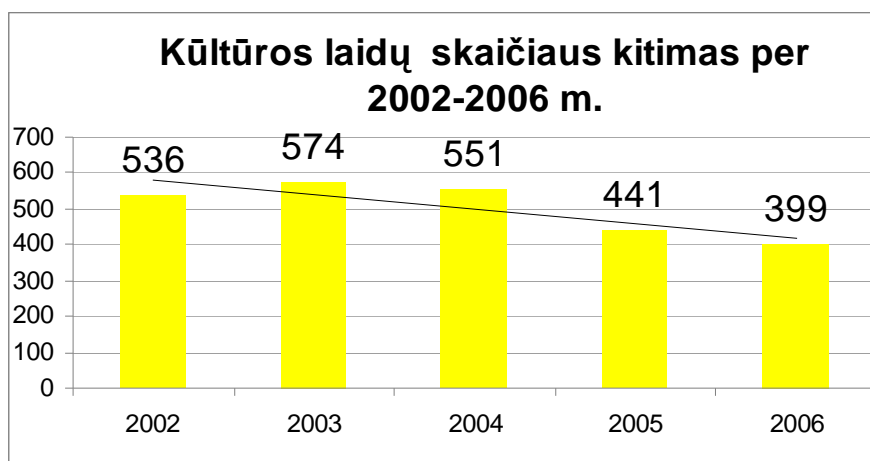
Laidų pasiskirstymas eterio laiku, pats populiariausias laikas yra dienos metas (09.30-17.30). Šiuo metu 2002-2006 m. transliuojamas didžiausias procentas kultūrinių laidų (44%). Dienos metu rodoma daugiausiai kultūrinių laidų dėl kitos priežasties – jų daugiausiai parodoma savaitgalio

metu. Nemažai rodoma ir 21.00-23.00 metu (32%). Mažiausiai kultūrinių laidų rodoma 17.30 h - 21.00 h (24%).

Atlikus tyrimą, negalima vienareikšmiškai teigti, kad kultūros laidos 2002-2006 m. laikotarpiu rodomos tik palankiu arba nepalankiu metu. Populiariosios kultūros laidoms skiriamas palankesnis laikas, nemažai kultūros laidų rodyta, anot televizijos laidų rengėjų, palankiu metu 22.00 h. Tačiau minėtini atvejai, kai laidos buvo rodomos labai nepalankiu metu: 17.30, 23.10 darbo dienomis, 12.00 ir 13.00 savaitgaliais.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad kultūrinių laidų skaičius sumažėjo.

9 lentelė. Kultūros laidų skaičiaus kitimas per 2002-2006 m.

Kultūrinių laidų skaičiaus mažėjimą lemia ir mažėjantis autorinės produkcijos skaičius 2006 metais bei vis mažėjantis kultūrinių laidų populiarumas. Be to, nusipirkti televizijos laidą pigiau nei ją sukurti.

Kultūros erdvę žiniasklaidoje užima namudinio politikavimo ir vartojimo skatinimo sritys. Pastaroji tampa tokia aktyvi, kad per penketą metų galutinai išstumia kultūrą į viešojo gyvenimo parašę, pati tapdama naująja kultūra [20].

IŠVADOS

Po televizijos atsiradimo JAV ir Europoje susiklostė skirtingi televizijos modeliai. Jungtinėse Amerikos Valstijose televizija prasidėjo nuo komercinių kanalų su tipišku pramoginiu programavimu. Kultūros laidos JAV savo vietą rado tik tada, kai buvo įkurtas specialus visuomeninių transliuotojų tinklas. Europoje televizija beveik keturis dešimtmečius veikė kaip monopolinė industrija. Ši monopolinė padėtis rinkoje leido nepaisyti auditorijos poreikių. Vienas iš monopolinės televizijos veikimo postulatų buvo susietas su stipria kultūrinių laidų pozicija televizijoje. Padėtis pasikeitė devintajame dešimtmetyje atsiradus komerciniams transliuotojams. Šie kanalai, perimdami amerikietiškas tradicijas, subūrė didžiausias auditorijas. Tokiuose kanaluose vietos kultūrai skiriama nedaug arba išvis neskiriama. Kultūrinė informacija koncentruojama visuomeniniuose kanaluose. Tačiau ir patys visuomeniniai kanalai atskiria kultūrą nuo bendros informacijos, kurdami specialius kanalus, vadinamuosius kultūros getus.

Komerciniams transliuotojams perimant visuomeninių transliuotojų auditorijas, pastaruosius ištiko krizė. Europos visuomeniniai transliuotojai turi pasirinkti vieną iš dviejų įmanomų krypčių: vykdyti tradicinę visuomeninio transliuotojo misiją ir tenkintis minimaliomis auditorijomis arba rinktis į komercinius transliuotojus panašų programavimą, taip nuleidžiant aukšto lygio intelektualių programų kartelę, pereinant prie pramoginės stilistikos. Nemažai Europos visuomeninių transliuotojų šią problemą sprendžia įkurdami papildomus specializuotus kanalus, o pagrindinį kanalą paskirdami didžiosios auditorijos dalies skonį ir poreikius maždaug atitinkančioms laidoms.

Sovietinis laikotarpis televizijoje apibūdinamas kaip aukso amžius kultūros laidoms. Sovietmečiu kultūrinės laidos užėmė maždaug pusė viso eterio laiko. Kultūros laidas turėjo atskiros meno sritys. Daugiausiai sovietiniu laikotarpiu kiekybiniu atžvilgiu rodyta muzikos ir spektaklių. Transliuota koncertai, opera, baletas. Pastarieji buvo ne tik transliuojami, tačiau ir kuriami pačios televizijos. Kultūrai pateikti buvo ieškoma įvairių formų: žaidybinių elementai („Literatūrinių herojų klubas“), žurnalai („Tonika“, „Meno saviveikla“), televizijos kuriami meniniai filmai ir spektakliai.

Kultūrinių laidų gausą ir įvairovę šiandien galima įvertinti dvejopai. Teigiamai vertinama tai, kad sovietiniu laikotarpiu kultūrai televizijoje netrūko dėmesio, buvo atspindėtos daugmaž visos sritys, sudaromas bendras kultūrinio gyvenimo vaizdas. Neigiamai galima vertinti tai, kad dėl tuometinės politinės situacijos, į televizijos ekranus nepatekdavo asmenybės ir darbai, neigiamai vertinti politikų. Į eterį taip pat nepatekdavo populiarioji muzika, įvairūs spektakliai ir

kita kultūrinė informacija iš Vakarų. Neigiamas informacijos iš Vakarų vertinimas buvo reglamentuotas įstatymo. Į eterį patekdavo tik socialistinio meno apibrėžimą atitinkantys darbai, praėję kritiką. Remiantis tuo galima daryti išvadą, kad sovietmečiu televizija atspindėjo šiek tiek iškreiptą kultūrinio gyvenimo vaizdą.

Pirmaisiais posovietinio laikotarpio metais kultūrinių laidų skaičius sumažėjo dėl sudėtingos politinės situacijos. Tuo metu visas televizijos dėmesys buvo skiriamas politinėms, ekonominėms, diskusijų laidoms. Praktiškai kultūros laidų beveik visai nerodoma nuo 1990 iki 1993 m. Politinei situacijai tapus stabiliai, kultūrinių laidų skaičius ėmė nežymiai didėti. 1996 m. metais LTV auditorijai stipriai mažėjant dėl didėjančios komercinių transliuotojų įtakos, kultūrinėms laidoms buvo skiriamas didesnis dėmesys. Imta stiprinti aukštos kokybės programų televizijos įvaizdį, pradėta rodyti daugiau kultūros laidų. Ir toliau mažėjant auditorijai, LTV imta iš esmės reformuoti, pradėta sekti komercinių televizijų pėdomis. Televizijos kultūros laidų kokybė ėmė smarkiai kisti dėl dažnos kūrybinės grupės kaitos, nedidelio finansavimo, nepalankaus laiko. Palyginus su sovietiniu laikotarpiu, teigiamai galima vertinti kūrėjų laisvę rodyti kultūros laidas įvairiomis temomis. Neigiamas aspektas susiklostė dėl aukščiau paminėtų priežasčių. Kultūros laidų vertinimai ir reitingai yra žemi.

Analizuojant kultūros laidų (ne)populiarumą, galima teigti, kad kultūros laidos yra nepopuliarios. Viena iš nepopuliarumo priežasčių yra skiriamas LRT nepakankamas dėmesys kultūros laidoms dėmesio ir finansiniais aspektais. LTV didžiausią auditoriją surenka transliuodama informacines laidas, dėl šios priežasties politikos ir visuomenės laidos turi geriausią ir nekeičiamą laiką televizijos tinklelyje ir geriausią finansavimą. Kultūros laidoms skiriamas antraeilis dėmesys. Kita kultūros laidų nepopuliarumo priežastis yra pačių laidų rengėjų nuomonė ir suvokimas, kad kultūra yra pati savaime įdomi ir televizijos žiūrovas pats turi susirasti tokio pobūdžio laidas televizijoje. Toks kultūrinių laidų kūrėjų požiūris neigiamai veikia ir kultūros laidų reitingus, nes nesiimama iniciatyvos žiūrovų sudominimui.

Daugiausia LTV rodo populiariosios ir rimtosios kultūros laidų. Populiariosios kultūros laidos surenka didesnę auditoriją nei rimtosios kultūros, tačiau bendroje sumoje kultūros laidų reitingai nėra dideli. Populiariosios kultūros laidos vertinamos teigiamai. LTV parodo, kad gali suderinti savo misiją „teikti visuomenei kokybiškas kultūrines programas“ su populiariosios kultūros elementais ir televizijos vartotojui kaip galutinį produktą pateikti įdomią, interaktyvią kultūros laidą.

Tyrimė iškelta hipotezė, kad kultūros laidų daugiausiai rodoma šeštadieniais pasitvirtino. Procentine išraiška šeštadienis ir sekmadienis lenkia kitas savaitės dienas. Teigiamai vertinama tai,

kad didžiausias kultūrinių laidų skaičius savaitgaliais sudaro galimybes pamatyti kultūros laidas įvairios auditorijos žiūrovams. Neigiamai vertinama, kad savaitgaliais kultūrinės laidų transliavimo laikas keisdavosi ir nebuvo pastovus.

Tyrimė kelta hipotezė, kad kultūros laidos rodomos nepalankiu metu pasitvirtino iš dalies. Visi televizijos kūrėjai neigiamai įvertino savaitgalio 12.00 h ir 13.00 h. laiką atsižvelgdami į visuomenės įpročius (paprastai tokiu laiku žmonės apsipirkinėja, išvyksta, gyvenantys periferijoje dirba įvairius darbus). Derėtų pastebėti, kad 2004, 2005 ir 2006 metais tokiu laiku buvo transliuota rimtosios kultūros laida „Kultūra“ bei istorinės kultūros laidos. Daroma išvada, kad populiariosios kultūros laidoms skiriamas geresnis laikas. Laida „Krašto garbė“, „Lietuvos dainų dešimtukas“, „Lietuvos šokių dešimtukas“, kapelijų varžytuvės „Duokim garo“ 2002-2006 m. laikotarpiu rodytos penktadienio ir šeštadienio vakarais. Populiariosios kultūros laidos „Stilius“ transliacija nagrinėjamu metų laikotarpiu kito sekmadieniais nuo 16.40 iki 18.50. Šis laikas vertinamas teigiamai dėl pastovumo.

Kultūros laidų rengėjai geriausią laiką kultūros dienoms išskiria 22.00 h. Paminėtina, kad kultūros laidos tokiu laiku kultūros laidos buvo transliuojamos 2002 m., 2003 m., ir 2004 m. pirmoje pusėje.

Kultūros laidų tobulinimui reikalingos televizijos kultūros laidų rengėjų ir televizijos vadovų bendros pajėgos, priimant sprendimus dėl kultūrinių laidų pobūdžio, transliavimo laiko, finansavimo. Derėtų kurti naujo pobūdžio kultūros laidas arba investuoti į esamų laidų kokybę. Pirmiausiai tuo turėtų susirūpinti televizijos vadovybė: investuoti į techninę bazę, studijos apipavidalinimą, dekoracijas, darbuotojus. Televizijos kultūrinių laidų rengėjams derėtų kritiškai įvertinti savo darbą ir tobulinti neigiamus aspektus. Svarbu sugriauti požiūrį, kad kultūra yra nuobodus dalykas.

Culture and television. Changes in Forms of Expression

(summary)

The author's Ramune Zvirblyte master's research "Culture and TV. Changes in Forms of Expression" goal is to consider the Lithuanian television transmitting and currently displaying cultural programmes theoretically, historically and practically; to determine the qualitative and quantitative change of cultural telecasts' forms, based on the deep semi-structured interviews with the authors of programmes, directors, producers, and the Department of quantitative statistical analysis. The main tasks are to identify features of cultural telecasts and what place they take in Lithuanian society from the beginning of television era in Lithuania until 2006 (this analysis will be based on different historical periods: the Soviet Union period and the period after restoring independence); to determine the cultural telecasts genre distribution in period 2002 – 2006 with reference to quantitative and qualitative aspects; to find out the time, when usually cultural programmes are broadcast; to offer solutions to improve the cultural programmes.

Master's degree work „Culture and TV. Changes in Forms of Expression“ includes research of the cultural telecasts' changes during the period 2002-2006. This research was performed using methods of the quantitative statistical analysis and qualitative semi-structured deep interviews. During the research there was also determined the causes of the cultural programmes' changes starting the birth of television finishing nowadays. I have arrived at a conclusion that the cultural programmes on television are not popular because of the television programmes producers' and television management's approach. It was found out that the majority of cultural programmes are transmitted on Saturdays. During the research I have also decided that the popular cultural programmes get better air time than serious programmes. It was discovered that television broadcasts cultural programmes, which mostly consist of popular and serious culture telecasts. Huge influence on cultural rise during Soviet Union period was made because of the television model - the concept of public television - popular at that time. It was identified that on Saturdays at different time there were shown the most musical programmes and performances in 1957-1987.

The Master's degree work can be very useful for communication professionals, researchers, students and other members of the society who is interested in culture and television.

Bibliografinių nuorodų sąrašas

1. Arte [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Arte>. [žiūrėta 2009 kovo 19 d.]
2. ASTRAUSKAS, Rimantas. Apie muzikos suvokimą. *Kalba Vilnius.*, 1981, Nr. 40, p.
3. ALIŠANKA, Eugenijus. Chtoniškosios vaizduotės linkmės šiuolaikinėje kultūroje. *In Kultūros istorijos tyrinėjimai*. Vilnius, 1992, p. 12.
4. BARKER, CH. Global television: an introduction. London, 1997, p. 15.
5. BIANCULLI, David. *Teeliteracy: taking television seriously*. New York, 1992, p. 58-59.
6. BUZANAS, Mečislovas; ir ŠTIKELIS, Stasys. Ekranų šviesa. *In Lietuvos TV 40*. Vilnius.
7. CASTELLS, Manuel. *Tinklaveikos visuomenės raida*. Vilnius, 2005, p.325-369.
8. CASTELLS, Manuel. *Tapatumo galia*. Vilnius, 2006, p.349-366.
9. Cultural programmes on European Public television channels [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/culture/barometer_en.pdf [žiūrėta 2009 balandžio 30 d.].
10. FISKE, John. Television culture, 1987, London, p. 1-15.
11. FISKE, John. Populiariosios kultūros supratimas. Vilnius, 2008, p. 7-25.
12. Ekranai – naujieji „Pilėnai“. *Kalba Vilnius*, 1981, nr. 25, p. 4.
13. DOYLE, Marc. The future of television. Lincolnwood, 1992, p. 30.
14. GERBUTAVIČIUS, Ramūnas. LTV taryba suabejojo šiukšlių dėže, skirta kultūrai. *Lietuvos rytas*, 2004, nr. 219, p.1-3.
15. GUDAVIČIŪTĖ, Diana. „Giminės“ – visa Lietuva, ir muilo čia ieškoti nereikia, *Lietuvos rytas*, 1995, Nr. 93, p.22.
16. HOPKINS, Mark W. *Mass media in the Soviet Union*. London, 1970, p. 33-43.
17. Iš televizijos istorijos. *Kalba Vilnius*, 1961, nr. 20, p. 3.
18. Iliustruotas enciklopedinis žinynas. Vilnius, 2003, p. 347.
19. JAUNIŠKIS, Vaidas. „Giminės“ išsina pakeltomis galvomis. *Eteris*, 1997, spalio 27, p. 1.
20. JAUNIŠKIS, Vaidas. Kultūra ir žiniasklaida: epochų ženklai, rinkos malūnai. *In Meno aritmetika. Antroji knyga*. Vilnius, 2007, p. 75-89.
21. JANUITIS, Jonas. *Užvakar ir šiandien: 35 metai eterio tarnyboje*. Vilnius, 1998, p. 290-299.
22. KAČERAUSKIENĖ, Agnė. „Naujos „Giminių“ serijos „Giminės ir...“. *XXI amžius*, 2001, lapkričio 14 d, p. 6.
23. KAVOLIS, Vytautas. *Kultūros dirbtuvė*. 1996, Vilnius, p. 11-29.

24. KELMINCKAITĖ, Zita; ir POŠKIENĖ, Nemira. *Etnokultūrai skirtų programų Lietuvos nacionalinėje televizijoje ekspertizė* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, [žiūrėta 2008 kovo 12 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2233&p_d=21390&p_k=1>.
- 25., KINČINAITIS, Vytautas. *Audiovizualinės kultūros kon/tekstai*. Šiauliai, 2007, p. 120-140.
26. KUDABA, Česlovas. Daug muzikos. *Kalba Vilnius*, 1970, nr. 48, p. 5.
27. *Lietuvos televizija : istorija ir dabartis*. Vilnius, 1997, p. 49-52.
28. *Lietuvos kultūra sovietinės ideologijos nelaisvėje 1940-1990*. Vilnius, 2005, p. 5-90.
29. *Lietuvos tauta: būklė ir raidos perspektyvos*. Vilnius, 2007, p. 11-27.
30. *Lietuvos kultūros politika*. Vilnius, 1997, p. 79-83, p. 120-124.
31. Lietuvos radijo ir televizijos centro ataskaita 2002 [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos radijo ir televizijos centras. [žiūrėta 2009 balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.lrtc.lt/apie_mus/Ataskaita_2002.pdf>
32. Lietuvos radijo ir televizijos centro ataskaita 2003 [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos radijo ir televizijos centras. [žiūrėta 2009 balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.lrtc.lt/apie_mus/Ataskaita_2003.pdf>.
33. Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos veiklos ataskaita 2004 [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, [žiūrėta 2009 balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą
<<http://www3.lrs.lt/docs2/MFMXGFHV.PDF>>.
34. Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos veiklos ataskaita 2005 [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, [žiūrėta 2009 kovo 12 d.]. Prieiga per internetą
<<http://www3.lrs.lt/docs2/LSC9UEE7ZN.PDF>>.
35. Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos veiklos ataskaita 2006 [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, [žiūrėta 2009 kovo 12 d.]. Prieiga per internetą
< <http://www3.lrs.lt/docs2/MFMXGFHV.PDF> >.
36. LTV2 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/LTV2> [žiūrėta 2009 kovo 25 d.].
37. LRT [interaktyvus]. Prieiga per internetą
http://wap.lrt.lt/news_body.php?strid=2838146&id=5039413 [žiūrėta 2009 kovo 25 d.].
38. LAURISTIN, Marju and others. Return to the western world. Tartu, 1997, p.12-24.
39. MAŽEIKIS, Gintautas. Kūrybos ir kultūros industrijos raida Lietuvos regionuose pereinamuoju laikotarpiu. *In Meno aritmetika. Antroji knyga*. Vilnius, 2007, p. 31-40.
40. McLUHAN, Marshall. *Kaip suprasti medijas. Žmogaus tęsiniai*. Vilnius, 2003, p. 236-324.

41. MALLORY, Jordon *The use and abuse of television : a social psychological analysis of the changing screen*. London, 1988, p. 96
42. Media, culture and society: a critical reader. London, 1986, p. 56.
43. MEIŽELYTĖ-SVILIENĖ, Donata. „Giminių“ fenomenas. *Vyras ir moteris*, 1997, nr. 1, p. 39-39.
44. Meno saviveikla. *Kalba Vilnius*, 1963, nr. 25, p. 4.
45. Metinė žiniasklaidos tyrimo apžvalga 2004 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.tnsgallup.lt/data/files/Metines_apzvalgos/Metine_ziniasklaidos_tyrimu_apzvalga_2004_TNS_LT.pdf [žiūrėta 2009 kovo 25 d.].
46. Metinė žiniasklaidos tyrimo apžvalga 2005 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.tnsgallup.lt/data/files/Metines_apzvalgos/Metine_ziniasklaidos_tyrimu_apzvalga_2005_TNS_LT.pdf [žiūrėta 2009 kovo 25 d.].
47. Metinė žiniasklaidos tyrimo apžvalga 2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.tnsgallup.lt/data/files/Metines_apzvalgos/Metine_ziniasklaidos_tyrimu_apzvalga_2006_TNS_LT.pdf [žiūrėta 2009 kovo 25 d.].
48. Milaknis Valentinas [interaktyvus]. Prieiga per internetą http://www.foto.elta.lt/index.php?act=photo.details&photo_id=300430. Žiūrėta gegužės 2 d.
49. Nacionalinė televizija komercinių televizijų kontekste: pinigai, pramogos, priedermės. *Kalba Vilnius*, 1994, nr. 17, p. 13.
50. Operų ir baletų fragmentai. *Kalba Vilnius*, 1979, nr. 47, p. 4.
51. PEČIULIS, Žygintas. *Iki ir po televizijos*. Vilnius. 2007, 256 p.
52. PEČIULIS, Žygintas. Televizija ir kultūra: patirtis, perspektyvos. *LMA kelyje į Europos aukštojo mokslo erdvę*. Vilnius, 2003, p. 315-322.
53. PEČIULIS, Žygintas *Televizija: istorija, teorija, technologija, žurnalistika*. Vilnius, 1997, p. 45-56.
54. PEČIULIS, Žygintas. *Televizijos dramaturgija: studijų priemonė*. Vilnius, 1993, p. 52-67.
55. PEČIULIS, Žygintas. *Videoteatras: lietuviškųjų vaidybinių TV programų raidos bruožai (1957-1982)*. Vilnius. 1994, 95 p.
56. PEČIULIS, Žygintas. Televizijos programų plėtra. *In Naujosios žiniasklaidos formavimasis Lietuvoje*. Vilnius, 1995, p. 232-253
57. Petraičių šeimoje [interaktyvus]. Vilnius: Vikipedija laisvoji enciklopedija, [žiūrėta 2008 kovo 15 d]. Prieiga per internetą: http://lt.wikipedia.org/wiki/Petrai%C4%8Di%C5%B3_%C5%A1eimoje.

58. PULEIKYTĖ, Kristina. *Politinė kultūra Vidurio ir Rytų Europoje* [interaktyvus]. Vilnius, 2006-10-03, [žiūrėta 2008 vasario 18d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.geopolitika.lt/?artc=319>>.
59. RAKAUSKAITĖ, Diana. Romas Pakalnis: LRT misija – šviesti visuomenę. Iš *Bernardinai. Lt* [interaktyvus]. Vilnius, 2005 05 05, [žiūrėta 2008 04 01]. Prieiga per internetą <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/13212>
60. SAMALAVIČIUS, Almantas. Kaita ir tęstinumas. Vilnius, 2008, p. 53-54.
61. SHOOK, Federick. *Television Field production anr Reporting*. New York, 1989, p. 5-20.
62. ŠERMUKŠNYTĖ, R. *Lietuvos istorijos aktualinimas Lietuvos dokumentiniame kine ir televizijoje* (1988-2005m.). Daktaro disertacija, 2005, p.94, 152-155.
63. ŠIAULYS, Kazimieras. *Griūtis ir tapsmas : pastabos apie Lietuvos televiziją*. Vilnius, 1999, p. 35.
64. ŠIAULYS, Kazimieras. Estrados orbitoje. *Kalba Vilnius*, 1989, nr. 15, p. 10.
65. ŠIAULYS, Kazimieras. TV estrada: prasmingas reginys ar tik mados žaismas. *Kalba Vilnius*, 1979, nr. 15, p. 6.
66. ŠTIKELIS, Stasys. *Televizija ir radijas: vakar, šiandien ir rytoj*. Vilnius, 1982, p. 17-18.
67. ŠTIKELIS, Stasys. *Radijas ir televizija. Informacinis žinynas*. Vilnius. 1983, p.144-178.
68. ŠTIKELIS, Stasys. Ekranų šviesa. In *Lietuvos televizija: istorija ir dabartis*. Vilnius.1997, p. 87-97.
69. ŠTIKELIS, Stasys. *Užgrobti, bet nenutildyti*. Vilnius, 1991, p. 55.
70. ŠVĖGŽDA, Jonas. Laisvalaikis ir televizija. , 1980, Nr. 48, p. 4.
71. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius, 2006, p. 50.
72. *Televizija, radijas, jaunimas*. Vilnius, 1982, p. 26-33.
73. *Televizija Europoje: reguliavimas, politika ir nepriklausomybė: Lietuva, stebėsenos ataskaita*, 2005. Vilnius, 2006, p. 189-235.
74. URBANAVIČIŪTĖ S. Niekas tikrai netrukdytų sukurti genialią seriją. *Lietuvos ryto priedas TV antena*, 1996, Nr.3, p. 19.
75. URBONAS, Vytas. *Žurnalistikos teorija*. Klaipėda, 2002, p. 84-92
76. URBONAS, Vytas. *Žurnalistiko pagrindai*. Vilnius, 1992, p. 55-60.
77. UŽTUPAS, Vilius. *Žurnalisto žinynas*. Kaunas, 1992, p. 167-192.
78. VAIŠKŪNAS, Jonas. Etninės kultūros sklaidos problemos lietuvių valstybinių švietimo ir žiniasklaidos institucijų veikloje. Iš *Lietuvių tautinės kultūros forumas* [interaktyvus], [žiūrėta 2008 vasario 15 d.]. Prieiga>- per internetą: <http://muziejus.moletai.lt/forumas/Vaiskunas_pran.htm>.

79. „Versmės“ – naujas Lietuvos TV žurnalas. *Kalba Vilnius*, 1977, nr. 40, p. 2.
80. VITKAUSKAS, Vytautas. Lietuvių klasika televizijos teatre. *Kalba Vilnius*, 1978, Nr. 37, p. 5.
81. Vilniaus televizijai – penkeri metai. *Kalba Vilnius*, 1962, nr. 22, p. 5.
82. ŽLIBINAS, Stasys. Televizijos tikslas – ugdyti kultūrą. *Kalba Vilnius*, 1991, nr. 37, p. 14.
83. Žurnalas „Muzika“. *Kalba Vilnius*, 1984, nr. 25, p.
84. Žurnalistikos vadovėlis. Washington, 1995. P. 19-22.

1 Priedas. Interviu klausimymas

Kultūra ir televizija. Raiškos formų kaita.

1. Kaip manote, ar kultūros laidos populiaros Lietuvoje? (*Kas lemia jų populiarumą/nepopuliarumą?*)
2. Ar laikotarpis 2002-2006 m. Jūsų praktikoje kažkuo yra išskirtinis?
3. Ar galėtumėte įvardinti pagrindinius elementus, kurie įtakoja, verčia keistis kultūrinėms laidoms televizijoje? (*gal tai kažkokie istoriniai įvykiai, žmonių pasauležiūros pasikeitimas, mada, televizijos vadovybės pasikeitimas, o gal kaitos nėra*)
4. Kokių komponentų reikia laidai, kad ji būtų vadinama kultūrine laida? (*Kas būdinga? Kuo skiriasi nuo gyvenimo būdo laidų? Kodėl „Stilius“ yra kultūrinė? Ar tokias laidas kaip „Dainų, šokių dešimtukas“ galima vadinti kultūrinėmis?*)
5. Kokiai auditorijai skiriamos kultūros laidos? (*ar egzistuoja toks dalykas kaip vaikų kultūros laidos, edukacinės*)
6. Kas turi įtakos laidos populiarumui? (*Ar svarbu pašnekovai? Studijos dizainas? Skambanti muzika? Ar tam įtakos turi laidos transliavimo laikas? Kokia savaitės diena palankiausia kultūrinėms laidoms? Geriau vėlus vakaras ar savaitgalio dienos metas?*)
7. Ką galėtumėte pasakyti apie laidų trukmę? Kokia laida yra įdomesnė, patrauklesnė žiūrovui? (*ilgesnė, trumpesnė*)
8. Ar kito kultūros laidų apipavidalinimas paskutiniaisiais metais? (*Ar išvis reikalinga studija? Ar svarbi vedėjo išvaizda, rūbai, šukuosena? Laidos dizainas. Ar toks yra? Kaip kuriamas? Kas svarbu, kuriant dizainą? Ar laida turi dizainerius, ar tai daro? Kaip buvo anksčiau?*)
9. Kokia muzika skamba kultūros laidose? (*Ar ji turi skambėti kaip fonas?*)
10. Ar kultūros laidoje turi būti pramoginių komponentų? (*Ar tai daro laidą patrauklesnę/nepatrauklesnę? Ar jų turėtų būti? Ar egzistuoja pramoginės kultūrinės laidos?*)
11. Ar televizijos vedėjas/prodiuseris/režisierius svarbus? (*kuris asmuo svarbiausias kultūrinėje laidoje?*)
12. Iš kur semiatės idėjų kultūros laidoms?
13. Ar stebite užsienio arba konkurentų organizuojamas televizijos laidas?
14. Į ką kreipiamas dėmesys kuriant laidas? (*Ar reaguojate į tos dienos/savaitės aktualijas? Ar nesikartoja temos ir žmonės? Kurios naujienos svarbesnės – užsienio ar Lietuvos? Ar*

Lietuvos televizijose yra kultūros laidų formos? Ar nėra taip, kad keičiasi tik laidos pavadinimas, pvz. „Menų faktūra“, „Kultūros namai“, „Kūrybos metas“, „Kultūra“?)

15. Kiek turėtų būti kultūrinių laidų kiekviena savaitę? (*Šiuolaikinėje televizijoje pirmenybę atiduotumėte kultūros laidų kiekybei ar kokybei?*)
16. Kokiai kultūros sričiai reikėtų skirti didžiausią dėmesį? (*Kaip buvo anksčiau, pvz. populiariūs literatūrinis teatras, koncertų daug, transliuotos operos, mažiau autorinių laidų. Gal daugiau koncertams, edukacinėms ar pan.?*)
17. Atlikau statistinį 2002-2006 metų tyrimą – skaičiavau televizijos laidas. Šeštadieniais televizijos laidų daugiausia. Kodėl?

2 priedas. Interviu su žurnalistu Žilvinu Pekarsku.

Kaip manote, ar kultūros laidos yra populiarios Lietuvoje?

Ne, visiškai nepopuliarios, bet jos nėra skirtos masinei auditorijai. Išskyrus aišku keletą, dabar einantį „Lietuvos balsai“ ir „Triumfo arka“, bet jų formatas ir buvo darytas masinei auditorijai, blizgesys, popsas. Juk dainuoja ne tik pop kūriniai, bet ir arijas, chorai dainuoja tas pačias Marijono dainas, tai jų formatas, tu, kurios skirtos masinei auditorijai, tai jos ten reitingo turi, bijau sumeluot, reikėtų patikslinti. Bet kita vertus, jos neturi tokio reitingo kaip komercinių laidų, bet dėl paprasto dalyko – nacionalinis transliuotojas taip įkyriai nereklamuoja produkcijos. Na chorai, galima sakyti, kad tai yra šou. Tai kas yra šou, tas yra skirta masinei auditorijai, tai patraukia, nes šou tikslas yra patrukti. Bet jeigu mes žiūrėsime į tas kitas kultūros laidas, joms galima priskirti kad ir Liudvikos Pociūnienės „Laiko ženklai“, čia su tuo Čiurlionio portretais. Bet ten visiškai kitoks formatas ir tie jos pasivaikščiėjimai, tas minčių dėstymas dramatiškas. Tai yra iš tikrųjų išrinktiesiems. Arba antrojoje programoje buvo labai gerų laidų. Apie kompozitorius. Kaune varpai groja. Irgi vedė laidą, nežinau portretai, . apie kompozitorius pasakojo, paima vieną kūrinį. Kadangi jis yra ir pedagogas, superi laidos buvo. Nieko daug nereikia, sėdi žmogus, pasakoja, ir čia pat tu matai, kad buvo kažkokia kantata styginiams. Toks kūrinio pavadinimas. Atrodo fantastiškas pavadinimas ir galbūt mažai kam suvokiamas, bet jis taip įdomiai papasakoja, kad įdomu, kad gimė tas kūrinys, kažkokie vokiečių ar austrų atlikėjo kompozitoriaus kūrinys.

Ar buvo 2002-2006 metų laikotarpis buvo kuo nors įspūdingas?

Na pačios LTV strategijoje nėra kultūros laidoms kažkokie tai dėmesio skiriama. Daugiau skiriama aktualijų, politikos laidoms. Pažiūrėkit, kultūra net ir Kultūros ministerija, vadinkim, šiaip jos biudžetas yra `pats mažiausias, pati mažiausia ministerija. Kultūra Lietuvoje yra toks ne va tai yra toks antras ar trečias brolis, bet tai ir atsispindi politikoje it televizijoje. Natūralu, kad kultūros laidos yra vienos iš pigiausių, pigiausiai padaromos, nes pigiausiomis priemonėm. Net nemontuojam ta laida, tokia rinkodara, tokia televizijos politika, kas kultūra yra toks dalykas. Viena vertus kartais televizijos valdžia sakydavo, kad va, kodėl nežiūri, ne va tai reikia padaryti, kad žiūrėtų, gal sako jūs šou darykite. Na mes šou darėme, bet tas šou buvo, kad ateina muzikas, gyvai pagroja, padainuoja, bet tai nebuvo tas blizgučių šou. Tai natūralu, kad komercinės televizijos eina blizgučių keliu, mes ejom šiek tiek kitokiu keliu. O Jūsų klausimas buvo apie naujumą? Nieko naujo aš čia nepastebėjau. Nes mes pradėjom „Kultūrą“ 2005 ar 2004 metais, aš net dabar tiksliai neatsimenu. Pirmais metais jis buvo tiesioginė valandinė, po to tapo pusantros valandos, bet ne tiesioginio eterio.

Tada jau rodydavote sumontuotus siužetus?

Bet tai buvo du arba trys pokalbiai studijoje, sumontuoti siužetai. Bet kam reikalinga tiesioginė laida? Irgi tik dėl pigumo darė, kad nereiktų montuoti. O šiaip tai tiesioginė laida yra reikalinga tam, kad būtų tiesioginis ryšys su žiūrovais. Tad forma visiškai neatitiko paskirties laidos.

Bet šiaip tai įdomu yra, jei tiesioginė laida yra transliuojama gyvai.

Bet kita vertus, žmonės, kurie skambindavo į šitą laidą matėsi, kad nesupranta apie ką kalba. Paskambina ir ima apie politiką kalbėt.

Ar ši laida buvo vėlesniu laikotarpiu? Apie dešimtą?

Neatsimenu tiksliai, bet dieną. Dabar tiksliai negaliu pasakyti, gal ir anksčiau, apie pirmą. Bet normaliu laiku, apie dvyliką, pirmą. Bet irgi, kas tau šeštadienį žiūrės laidą apie tryliką valandą, kai geras oras? Ką kiekvienas normalus žmogus daro šeštadienį apie 13 valandą?

O tai koks laikas būtų geriausias?

Tai aš galvoju, jog dabartinis nėra blogas. Manu, kad reikia rodyti savaitės pradžioje ir dar tokiu laiku, kai nemiega žmonės. Nes kartojimą naktinį žiūrėdavo daugiau nei dieną, nes dieną nieko nėra namuose. Tai vakare 22 H. yra labai geras laikas. Jeigu žmogus nori žiūrėti, čia toks produktas kad jau neįkiši tikrai per prievartą, bet tu gali sudaryt sąlygas žmogui pažiūrėt. Tai savaitės pradžia, dėl to, kad tu gal pažvelgt, kas buvo praeitą savaitę ir kažką rekomenduoti. Penktadienį jau prasideda kažkokie jau dideli renginiai, na ir vidury savaitės aišku. Tad savaitės pradžia, antradienis arba trečiadienis labai gerai.

Ar galėtumėt įvardinti veiksmus, kurie įtakoja, verčia keistis kultūrinės laidas? Gal tai istoriniai įvykiai, žmonių pasaulėžiūra?

Vadovybės kiekvienas pasikeitimas įtakoja labai smarkiai, nes kiekvienas atėjęs. Čia kaip mes kiekvienas esam krepšinio komentatoriai. Tai atėjus kiekviena nauja valdžia pradeda pasakoti apie savo įsivaizdavimą. Senesnė valdžia sakė, kad mes turim atspindėt kultūrą, nauja valdžia sako, kad mes turim kurt ir daryt įtaką kultūrai. Bet iš tikrųjų, nežinau, man rodos, jeigu nėra pagrindo, nėra, kas atspindi, tai kaip tu gali dar kažkokį kultūrinį šou ant viršaus kurt? Turi būt pirmiausiai normali, tvarkinga laida, kuri parodo viską, kas Lietuvoj vyksta. Bet tokios laidos nėra.

Turėtų būti kultūros aktualijų laida?

Taip, taip, bet tam reiktų daugiau pajėgų, kad žmonės visoj Lietuvoj. Reiktų daug turėt reporterių, kurie daro grynai kultūrinius siužetus.

O tai kiek žmonių dirba prie Jūsų laidos?

Aš ir viena žurnalistė ir prodiuseris. Mes dirbam trise.

LT puslapyje matau daug žmonių, kurie dalyvauja Jūsų laidose. Kaip Jūs spėjate?

Ai, tiesa, dar yra knygų rubrika, tai keturi žmonės dirba. Reiškias yra viena mergina, kuri knygų rubriką ruošia, bet tai kartais kiekvienoj laidoj, kartais kas antroj laidoj. Yra Ingrida Daraškevičiūtė reporterė, aš ir viskas.

Prodiuseris dar.

Bet prodiuserinė jinai nieko nedaro, popierius tvarko, užsakinėja kameras.

Tai visas toks popierinis darbas?

Taip, popierinis darbas. Du net prodiuseriai yra, Snarskis vyriausias. Bet tai ten sakykim jie popierius tvarko daugiau, o kas atlieka tą kūrybinį darbą tai yra labai mažas biudžetas ir neįmanoma pasamdyt žmonių. Kartais kažkokį vieną siužetą gali paimti iš „Panoramos“, bet ta laida iš principo yra daroma ne per prabangiai. Ta prasme jeigu aš būčiau prodiuseris ir turėčiau milijoną pinigų, tai tikrai kiekvienam mieste būtų po vieną žmogų, kuris .. Netgi kiek Klaipėdoj vyksta svarbių renginių, Kaune. Nu ir tu negali, nes tas kas daro „Panoramą“, tai daro savo panoraminiam formate, kitaip tas naujienas.

O tai koks yra tas Jūsų formatas?

Mūsų formatas anksčiau buvo paprastas. Pradžioj laidos – probleminis pokalbis, tada siužetai, tada laidą tarsi vainikuoja pokalbis, kurios yra tarsi anonsas į tai, kas bus kitą savaitę. Pokalbis probleminis, bet su tom problemom, ne visada mes padarydavom. Kultūros žmonės yra skirtingai negu politikos kalba už akių daugiau. O į kamerą jie nelabai. Ateina ir sako: „Kai pasakysiu tarkim tam operos direktoriui apie tai, kaip ten blogai rūpinasi...“. Bet kai susėda jie šnekėt, tai ima šypsotis vienas kitam prieš kameras ir nesipyksta. Arba pykstasi, pvz. kai VEKS'ui nedavė pinigų. Bet ir tai sukandę dantis, iš vienos pusės VEKS'o projekto atstovė, dabar neatsimenu pavardės. O iš kitos pusės ministerijos atstovė, kuri realiai karmo tuos pinigus. Taip, jautėsi įtampa, jautėsi potekstės kažkokios. Nes nu tragedija, kai nukerpa pinigus projektams. Bet šiaip tai nepavykdavo išprovokuot, iš dalies ir dėl to, kad pokalbiai nemontuojami, turėkim omeny. Įsivaizduokit, ateina žmonės, atsėda, tu žinai, kad 5 minutes pakalba ir tada reklama, 5 minutes pakalbi, reklama.

Kaip supratau, Jūs nieko neiškerpat?

Nieko, va tas ir yra blogai. Jeigu galėtum karpyt, tada galėtum laisviau provokuot. Nes dabar tu turi klausimų sąrašą ir žinai, pirmam klausimui 2 minutės, antram klausimui minutė. Tu esi įspraustas į labai stiprius rėmus. Na čia tiesiog iš bėdumo.

O čia taip visada buvo?

Visada. Laida buvo nemontuojama. Turiu omenyje montuojami tik siužetai, kurie paruošiami ten iš anksto. Kas ateina į laidą, tai yra vadinamasis „life to record“ formatas. Atšneka ir viskas eina į eterį. Beveik tas pats, kas tiesioginis eteris ir tai didelis trūkumas. Negali valdyti. Žmonės įsikalba, o

jau reikia baigt. Jie ateina, pradeda kalbėt, o tu sakia jau 5,10 ir 15 minučių, reikia baigt. Jie sako: „tai palauk, juk mes dar to ir to nepasakėm“. Nu žinai, kad ateit ir per 15 min susakyt visą esmę, jau reikia būti geru „pįjarščiku“. O čia to nebuvo, tai aš manau, kad pats formatas, šiuo atveju, jeigu laida būtų montuojama ir būtų jai dvigubai daugiau laiko skirta, tu galėtum labai gerai sudėliot akcentus, išspausť, išpešt iš žmonių tai, ko tu nori. Kažkokį nu ne supriešinimą, bet parodyti problemą pačią. Turi laiko formatą, žinai, kad studiją turi valandai ir turi pabaigt per valandą. Tai kas čia per konvejeris? Batų siuivykla.

Kokių komponentų reikia laidai, kad ji būtų vadinama kultūrine? Na pavyzdžiui, „Stilius“, Dainų ir šokių dešimtukas?

Na matot, tai priklauso nuo kultūros sąvokos, bet aš manau, kad kultūra – plati sąvoka. Ne siaura prasme profesinė sąvoka, nes tada labai mažam ratui būtų įdomu. Ir tas pats šokiai, tai pramoginiai šokiai. Tai yra pramoginė kultūra, ir gali būti šokiai taip pat kultūros laida. Skiriasi. Mūsų gal daugiau yra informacinė laida.

Aš Jūsų laidą priskiriu prie rimtosios kultūros laidų. Sakykite, ar toks skirstymas teisingas?

Nu aišku, galima skirstyti į pramoginę kultūrą. Nu ta rimtoji kultūra, kartais mes stengdavomės žaismingai apie lėlių teatrą papasakoti, kad čia pat studijoje suintprovizuotų kažką atėję su lėlėm aktoriai. Ten pas mus yra buvusi ir dainavusi.. Netgi džiazmenai, prisigalvoja džiaz muzikantai šoko. Tai prisigalvoja įvairių formatų, įvairių formų, kad tas saldainis į gražų popieriuką būtų įvyniotas. Bet šiaip kultūra yra plati sąvoka ir dėl „Stiliaus“, tai jis yra daugiau gyvenimo būdo žurnalas. Pavyzdžiui ir „Nuo ..iki“ Pasakoja apie žmones, kur jie gyvena. Bet čia su kultūra mažiau susiję dalykai. Tai jau labai prie kultūros pritempti dalykai. „Stilius“ – tai kas susiję su mada drabužių, galbūt interjero tendencijom. Jeigu tai būtų apie tai, tai jau būtų kultūra. Bet iš esmės tai yra pop kultūros laida, kaip mes apsirengę. Kokiais automobiliais važinėjam ir panašiai.

Kokiai auditorijai skiriamos kultūros laidos?

Manau, kad labai įvairiai. Jūs sakot, kad turi būt metai nubrėžti?

Na pavyzdžiui „Gustavo enciklopedija“, juk tai grynai kultūrinė laida.

Na taip, ji skirta vaikams, bet žiūri vaikai ir suaugę. Nematomas, kaip pasakyt horizontas. Tai pas mus aišku, yra skirta tai publikai, kuri domisi renginiais, yra aktyvi vartotoja kultūros, kuri žino, toks sluoksnis, kuris eina į parodas, į visas operas, arba Dalios Ibelhauptaitės „Svynius todus“ ir taip toliau. Yra tokių, kurie neina, jų nesudominsi, jiems neįdomu., nieks nemokės pinigų, nors realiai kultūros vartotojas turi turēt pinigų. Aišku, vėlgi ten yra sluoksniai. Pažįstu sluoksnį žmonių, kurie naudojasi nuolaidom ir taip toliau. Bet šiaip tai pakankamai žmonės turi turēt pinigų. Vėlgi tai nėra masinis sluoksnis. Nes vienas sluoksnis tikrai nusipirks bilietus į Kirkorovą tą negu į „Svynį Todą“.

Nes „Svynis todas“ ir kiti panašūs, operos ir baletai tampa ir tokiu pasirodymu iš dalies. Nes operos teatras labai gerai tai pagavo. Sukurti madą ateiti į operą, nes žmonės, pats Kėvišas yra pripažinęs, nelabai suprasedavo, kodėl jie eina tenai. Nu net: „Ar buvai? Nu jo, mačiau“. Geras su Prudnikovu, scena naujoviškai padaryta“. Žmonės diskutuoja, kartais gal ir nelabai suprasedami, kad ten garsas kitaip ėjo, ar dar kažkas. Svarbu, kad buvo. Na tai skirta tiems žmonėms, kurie yra aktyvūs vartotojai. Knygas perka, irgi reikia pinigų, o knygų apžvalgas daro, ar nusipirksi tą knygą už 30-40 lt.

Kas turi įtakos laidos populiarumui?

Turi pašnekovai. Mes pastebėjom, kad kai darydavom interviu su kino teatro aktoriais, kurie yra matomi. Vėlgi matomumas, vadinkime žvaigždės. Koks nors dailininkas mažiau populiarus negu tie žmonės, kuriuos matom ekrane. Tai natūralu, kad jei padarai su populiariu žmogumi, laida populiarsnė. Buvo ir su Rostropovičium, ir dar kažkuo, ten neblogų. Arba buvo su lietuvių aktoriais. Jie atsiveria labai neblogai. Pavyzdžiui Regimantas Adomaitis. Tada tu matai, kad reitingai pakilo. Dar priklauso, kada laida transliuojama ir kas buvo prieš ją. Jeigu prieš ją buvo Editos Mildažytės „Šviesuoliai“, tai buvo masinis žiūrovas prie televizoriaus pritrauktas. Ir tada jie pamato „Kultūros“ pirmą siužetą ir jiems patinka, nes tai pažįstamas kažkoks aktorius.

O nebandot savo laidų derinti prie tokių programų?

Taip specialiai nedarėm, nes vis tiek išlaikėm formatą. Kad pasikviesti specialiai kažkokių aktorius, tai pereina į aktualiją. Na teatro diena, tai tu pasikvieti aktorius, pasikalbini. Bet specialiai nedarėm, tai jau yra marketingas. Na tas pataikavimas nėra savitikslis. Vis tiek tu galvoji apie kažkokį lojalų žiūrovą, kuris priima tave, ką tu pasakoji. Be to dažnai prieš mūsų laidą nebūdavo kažkoks labai reitinginis daiktas rodomas.

O kas dažniausiai būna rodoma prieš Jūsų laidą?

Reikia pažiūrėt į programą, bet kas būna, neatkreipiau dėmesio.

O kaip yra Jūsų laidoje su skambančia muzika?

Foninė muzika yra, bet ji uždedama tik ant montuotų siužetų. Pavyzdžiui eina interviu su dailininku, jis yra montuotas, pakankamai dinamiškas. Muzika yra parenkama nuotaikai kurti. Tai klasikinė, kuri atitinka to dailininko stilistiką ir pasaulėjautą. Montuoja režisierė ir kuri parenka muziką. Aš sumontuoju patį pokalbį, o vaizdą ir muziką parenka režisierė.

O kaip dėl klausimų rašymo, scenarijaus kūrimo?

Klausimus aš sau pasirašau. Kartais klausimai ir medžiaga, kurią susirenka užima ir 30 puslapių. Bet juk visko nenaudoji, nes interviu būna pakankamai lankstus.

Kokia savaitės diena palankiausia kultūrinėms laidoms?

Pradžia savaitės, na gal iš bėdos dar trečiadienis. Kad nenusikeltum į pabaigą.

Pakalbėkime apie laidų trukmę. Vienu metuėjusi „Kultūra“ buvo pusantros valandos trukmės. Ką apie tai manote?

Per ilgą žinokit. Mano galva išlaikyti tokį dėmesį neįmanoma.

Koks laikas optimaliausias?

Aš tai galvoju, kad galbūt tokiai laidai pusvalandis koncentruotas, gal geriau, kad būtų kelios laidos. Dalei atskirai, muzikai atskiria. Tai bus tikslinei auditorijai, pusvalandis koncentruota. Tai būtų tikslingiau. Esu anksčiau radijų dirbęs, tai kiek ten teko mokytis, tai optimaliausias laikas dėmesiui išlaikyti yra trys minutės. Žmogus susikoncentruoja į tai, ką tu nori pasakyti. Tai reiškia, kad tu gali daryti kelis siužetus po penkias minutes, iš tų penkių minučių tris minutes tas žmogus bus tikrai susikoncentravęs. Tai 15 minučių laidoj jai yra ta kritinė masė, kurią žmogus suvoks, na tai manau, kad 15 min dar gali būti tam, kam įdomu. Ar žinote, kuo televizorius skiriasi nuo kino? Kad televizorių gali žiūrėti ir vaikščiodamas po namus, o kino ne.

Ar kito kultūros laidų apipavidalinimas paskutiniaisiais metais? Ar reikalinga studija?

Na šiais metais buvo labai graži studija padaryta nuo rugsėjo, skaidri, spalvinga, ten tokie balionai kabėjo dideli. Ekrane buvo projekcijos rodomos, tu kalbi su žmogum ir realiai ekrane matai kino ištraukas, jeigu tai „Kino pavasaris“. Buvo šiaip moderni ir gera studija padaryta, kur buvo galima dainuoti, šokti, rodyti projekcijas. Bet taupymo sumetimais likom be studijos. Liko tik kambarėlis su „bule screen“. Dabar siužetus sumontuoja ir tik padarai anonsus. Dabar laida tapo montuojama. Bet kartu tapo ir prastesnė. Pokalbių ir studijos nebeliko, liko tik filmuoti siužetai. Juos padarėme truputėlį ilgesnius. Tad galėčiau atsakyti, kaip keitėsi apipavidalinimas: pirmais metais (2004-2005) buvo mažytė studija su tiesioginiu eteriu. Po to buvo didelė studija, tokia negyva. Klasikinė, normali, ruda su kažkokiom knygų lentynom. 2008 m rudenį Bžeskas padarė tokią prabangią studiją. Kad sėdi kaip soste, nors ten galima diskutuoti, nes ant tų blynų nelabai patogus sėdėti. Bet ji buvo akiai maloni.

Kuri buvo geriausia?

Na norisi intymumo. Kai buvo dėl grožio, tai aš sutinku, kad ji buvo labai graži. Bet ten žiūrint tą labai gražią studiją atrodė, kad vienas nuo kito labai toli sėdim ant tų apvalių blynų. O norisi taip šnekėtis, akis į akį, kad žmogui turėtų vietos ir savo popierius pasidėti, o to nebuvo. Tai matai, plusai ir minusai. Bet kad keitėsi, tai keitėsi. Tai dabar dar labiau pasikeitė, tai nieko neturim.

Ar yra laidos dizainas?

Yra, tai aplinka turi atitikti laidos tematiką. Na pavyzdžiui kultūros laidai netiktų „Tangomanijos“ aplinka. Tai turi būti intymus, akademiškas. Ta prasme, kad atėjęs žmogus nesijaustų salėj didelėj.

Reikia apriboti erdvę. Mano idėja buvo, kad viena studijoj būtų muzikavimo erdvė. Tada ir sušviest, ir nufilmuot yra lengviau.

Bet dizainerio specialaus nėra?

Ne, nu tai Bžeskas buvo, bet tik paskutiniu metu. Yra televizijos dizainerė, bet bendra visiems. Buvo ir režisierius, kuris buvo įvedęs dinamiškesnę aplinką.

Ar televizijos vedėjas/prodiuseris/ režisierius svarbus?

Vedėjas labai svarbus. Aš nesu vien tik vedėjas. Vedėjo darbas kompleksinis. Aš ir siužetus darau, ir montuoju.

O iš kur idėjų semiatės?

Na rytoj laidoj bus fotomeninkas Rakauskas. Jo gyvenimo albumas išėjęs, jis yra klasikas, toks romantikas, tai dėl to su juo ir pasišnekėjau, vis tiek tiek pokalbiai turi būti aktualūs, ne taip, kad iš dangaus. Nors galima visada rasti kabliuką, kodėl tu su tuo žmogum kalbi. Šiaip gali su Rakausku kalbėt ne todėl, kad jis išleido albumą, o kad pavasaris, žydėjimas. Jo ciklas apie žydėjimą, va tuoj bus galima ir kalbėt.

O ar stebite užsienio konkurentus?

Stebiu, rusų esu žiūrėjęs, nes mes galvojame, nu ką mes ne taip darom. Gal mes kažkokias formato klaidas, čia yra lygiai tas pats arba net blogiau. Mūsų buvusi režisierė Asta Einikytė buvo išvažiavusi į Ispanijoje vykusią konferenciją. Tai išvis sakė mūsų laida unikali buvo, bent jau tuo, kad pas mus skambėjo gyva muzika laidose, o tą iš tikrųjų labai sunku įgarsinti.

O daug tokių laidų su gyva muzika buvo?

iki šių metų buvo. Ateidavo styginių kvartetai, arba pianistai tiesiog pagrot, paskambint. Suderindavo tai progai fortepioną, į studiją atveždavo ir būdavo koncertas. Tad manau, kad daug ir pranašesni. Reitinguose tai neatsispindėjo jokiū būdu, tiesiog faina, kai ateina ir Geniušas pagroja ar Goda Gedvilaitė pianinu groja. Daug įdomių žmonių yra.

Į ką kreipiamas dėmesys kuriant kultūros laidas? Ar reaguojama į aktualijas?

Taip, stengiamės kad tai būtų susiję su praėjusiu įvykiu arba su ateinančiu.

O ar nesikartoja temos, žmonės per tiek laiko?

Ne, nesikartoja. Yra labai daug įvykių. Tiesiog jeigu tu pakalbėjai apie tai, kas bus, vis tiek po to, kai įvyko, jau nebekalbi. Gal su kitom televizijom arba su kitom laidom kažkas ir pasikartoja, bet iš principo pačioj laidoj tai ne, nes įvykių užtenka. Ir tai, mes beveik neišvažiuojam iš Vilniaus. O jeigu išvažiuotumėm iš Vilniaus, tai daug renginių, labai daug visoj laidoj.

Ar nėra taip, kad keičiasi tik laidos pavadinimas, pvz. „Menų faktūra“, „Kultūros namai“, „Kūrybos metas“?

Skirtumų yra. Visas paminėtas laidas vedavo menininkai. Kai sugalvojo šitą laidą Petrauskais, buvęs generalinis direktorius, jis sakė, kad reikia žurnalisto, kuris apie viską kalbėtų. Kai yra menininkas, tai jis kalba daugiau apie savo sritį. O čia jie norėjo, kad būtų apie visas sritis. Tai yra ir gerai, ir blogai, nes žurnalistas negali kalbėti apie visas sritis. Reikia redaktorių tam tikrom rubrikom. Bet ilgą laiką teko kalbėti apie visas sritis, reikia redaktorių tam tikrom rubrikom, bet ilgą laiką teko kalbėti apie viską. Tai skirtumas toks, kad kalbėti žmogiškesne kalba, neprofesionalia tik siauram ratui. Šiaip aš esu paprastas žmogus, bet susijęs su kultūra kaip kūrėjas, kaip fotografas, ir literatas. Bet aš neverdu tose sultyse, tam uždaram rate. Aš ir žurnalistinį darbą dirbu, aš bendrauju su visuomene. Tai galbūt todėl mane pasirinko, nes radijuj dirbau, šnekėjau įvairiom temom, tai pasirinko. Apie kultūrą šnekėt lengviau. Bet tai daliai patiko, daliai ne. Kiti sakė, nu ką čia jis ne menininkas, kai jis čia gali kalbėti. Nu bet tada kiekvienas tik savo sritį siaurą išmano. Yra visuomeniški rašytojai. Pavyzdžiui Renata Šerelytė vedė ir greit ją uždarė. Nes va čia ir yra sėkmė, gal ir mane uždarys. Bet esmė tokia, kad tu ateini ir pritampi arba ne. Aš jau dirbu šešis metus ir manau, kad tai neblogai.

O kiek turėtų būti kultūrinių laidų kiekvieną savaitę?

Manau, reikėtų skirti dėmesį kokybei, bet aš sakau, kad jeigu kiekvieną vakarą po pusvalandį penkias dienas, dalei, muzikai, fotografijai, šokiui.

O kam reikėtų didžiausią dėmesį skirti?

Reikėtų žiūrėti pagal populiarumą, dabar galima operoms. Bet čia yra kūrybinis požiūris. Dabar opera ant bangos, bet kita vertus, manau, kad čia yra kūrybinis požiūris. Tie kas kuria laida, na yra operos žurnalas „Bravissimo“, jie padarė žurnalą, padarė įdomų. Arba gali būti slenkantis grafikas galbūt. Vieną savaitę trys laidos viena tema, kitą savaitę kitos. Pavyzdžiui specializuota laida apie kiną, bet kas antrą savaitę. Ir tokiu būdu tie žmonės kino nebūtų užmiršti. Aš tai iki pusvalandžio trumpinčiau, nes senais tarybiniais laikais žmonės vieną laidą kurdavo 2 savaites arba net ir mėnesį. Buvo visai kita ritmika ir kitoks kūrimas. Dabar tai yra konvejeriu sukama, tam yra pirmadienį nuo 12 iki 6 ir antradienį nuo 12 iki 6. Pasidalini su knygų rubrika ir su Ingrida. Jeigu tu išvažiuosi į Kauną filmuot, tai visą dieną ir sugaiši, daugiau nieko nenufilmuosi. Ta prasme kultūra yra daroma labai minimaliom priemonėm.

Daugiausiai laidų 2002-2006 metais buvo šeštadieniais, kaip manote kodėl?

Tai jos nugrūstos į tą patį nepopuliariausią laiką. Juk realiai žiūrėk, kaimo žmonės išeina šieno grėbt, miesto žmonės išvažiuoja. Nu aš pats negadinu akių šeštadienį, sekmadienį. Jei galiu, aš išvažiuoju kur nors, slidinėt, vasarą į gamtą, į kaimą, aplankyti draugų?

Manote, kad tai LTV vadovų požiūris?

Manau. Tai yra daugiametė strategija tokia, kad kultūros laidos yra nugrūstos ten, kur: „ai, reikės, susiras“. O su politinėm laidom taip niekada nebūna. Taigi politikos laidose apie dinamiką kalbos nebuvo. Buvo tik kalbančių galvų žanras.

Kaip manote, ar svarbu kultūrinėje laidoje pramoginiai elementai?

Priklauso nuo laidos, bet manau, kad nėra svarbūs. Pavyzdžiui Rusijoje transliuojama laida yra „kalbančių galvų laida“, trunkanti apie valandą, be jokių vaizdų ir pramoginių elementų. Bet negaliu atsitraukti, kai tik įsijungiu.

3 priedas. Interviu su kultūros laidų prodiuseriu Viktoru Snarskiu.

Ar kultūros laidos yra populiarios Lietuvoje?

Bendrajai prasme tai tikrai nepopuliarios, bet jeigu taip pasižiūrėjus į reitingus ir kad kiekvienais metais vis daugiau ir daugiau žiūri, tai galima sakyti, kad populiarios.

Tai kas lemia tą jų populiarumą arba nepopuliarumą?

Oi, čia daug faktorių..

Na pavyzdžiui?

Na paprasčiausiai visuomenės gyvenimo būdas, kuris keičiasi, visuomenės įpročiai ir visa kita. 1993-1991 ir 1994 ir teatrai buvo tušti, taip?

Taip, taip.

Dabar sunku gauti bilietą, reikia iš anksto pirkti. Vadinasi pasikeitė kažkas visuomenėj, atsitiko kažkas, nors ta visuomenė pasidarė labiau vartotojiška, bet ji jau pradėjo ieškoti kažkokių kitokių dalykų. Ne tik pramogos ar gatvės koncerto nemokamo ar dar kažko. Išaugo ta visuomenė, jau gali už kažką ir susimokėti, pradėjo domėtis tokiais, gal tikresniais dalykais.

Tam darbui, kurį aš rašau, pasirinkau 2002-2006 metus. Sakykite, ar tas laikotarpis buvo kuo nors ypatingas? Ar laidos buvo kitokios?

Nu tame laikotarpyje irgi buvo labai įdomių dalykų ir televizijos prasme, nes pvz. Buvo atsiradusi tokia laida kaip kultūros namai. Ir jinai turėjo tokią tvirtą poziciją tinkleryje – ji buvo kiekvieną dieną – pirmadienis, antradienis, trečiadienis, ketvirtadienis, turėjo po valandinę laidą, tai čia buvo toks iššūkis ir televizijos darbuotojams, ir visuomenei, ir kūrėjams patiems. Čia buvo gaminta su prodiuserine firma, kartu pasidalinta ir sąnaudos, ir grupė buvo visai, apskritai atnaujinta kūrybinė grupė tų televizijos laidų kūrėjų, nes iki tol lyg tai buvo pastovūs darbuotojai. Čia matyt viską reikėtų sieti su reforma televizijos 2000-2001 metais.

Kokia reforma?

Tai buvo kažkaip tai užtvirtinta prodiuserinė sistema televizijoje ir dalis laidų jau buvo perkama, taip pat ir kultūrinių, ir dalis laidų buvo gaminama čia. Jau buvo ta prasme labai atvertos durys tiems išoriniams prodiuseriams, ir šiaip labai teigiamų pokyčių davė visi šitie dalykai. Ir to išraiška buvo, kad atsirado „Kultūros namai“, penkios pozicijos. Buvo kultūros žurnalas, kultūros istorijos žurnalas, muzikinis žurnalas, ten atsirado ir Donskis ir atsirado apskritai Donskis televizijoje su šia kultūros laida. Tai aišku sumanyta savo tokia forma, tai jau aišku strateginiai televizijos dalykai, ne redakcijos, ne stiliaus, tai su tokia forma buvo galima matyti, kas labiau žiūrima, o kas mažiau žiūrima ir kas įdomu buvo ir kas mažiau įdomu buvo, nors šalia to gi atsirado ir nauja laida „Laiko ženklai“, kas yra kultūros istorijos laida.

Vedama Liudvikos Pociūnienės. Ji atsirado 2002 metais?

Taip, jinai atsirado ta laida ir toliau dabar gyvuoja. Jinai sugebėdavo vis kiekvienais metais po truputį keistis, tiek formatu keistis, buvo valandinė laida, vėliau pusvalandinė. Ritmas rodymo – buvo 2 kartus per mėnesį, vėliau atsirado kartą per mėnesį. Dabar išvirto į „Čiurlionio kodą“, tai nereiškia kad kitais metais vėl nebus „Laiko ženklai“, tai priklausys nuo jų kūrybiškumo ko gero. Na yra tokia laida „Kultūros miesteliai“, su Nijole Baužyte.

Irgi nuo 2002 metų?

Ne, ji gyvuoja jau vienuolikti metai. Gal net ir daugiau. Bet jei kalbėti, tai taip gal, kaip taip ritmingai atsiranda, jau laidų kaip šimtas, tai šitie dalykai.

O ar yra kultūrinių laidų forma? Ar jos keičiasi? Ar išvis yra ta kaita? Kas įtakoja?

Nu forma, kas gali įtakot? Jei yra laida televizijos žurnalas, ir pvz. „Kultūros namuose“ buvo atsiradusi tokia laida „ Kultūra gyvai“, kur ėjo koncertai, tai jau tikrai buvo skirtingų formų laidos. Ten yra koncertas, gyvai įrašytas koncertas. Jis buvo įrašinėjama mūsų radijo studijoje, jūs gal šito ir nepastebėjot, nes ėjo Kultūros laidų rėmuose ir taip ir vadinosi. Dabar mes turime kultūrą gyvai ir kultūros sostinę pavadinta ir visa kita, čia buvo jeigu neklysti 2002, 2 sezonas „Kultūros sezono“, kur ta laida ir ėjo. Paskui gi atsirado ir kultūrinis kanalas, kur ten buvo irgi nemažai laidų.

Jūs turite galvoje LTV?

LTV2. Tai paskelbė, kad tai kultūrinis kanalas,. Nu kaip, kadangi pinigų tam kanalui..., tas kanalas buvo suorganizuotas iš vidinių resursų, papildomų lėšų nei valstybė, transliavimui gal tik skyrė, o pavyzdžiui visa kita televizija turėjo daryti iš tų vidinių resursų, iš reklamos, ir visa kita, ir tas kanalas irgi darė savo. Na gal dabar tas kanalas nėra pats populiariausias, reitingai jo nedideli, nu bet vis viena, jeigu jo laidą vieną kitą pasižiūri 30 tūkstančių žiūrovų, tai nėra mažai.

O televizijos laidų vadovybė, ar ji turėjo kokios įtakos kultūros laidų formoms?

Įtakos? Inu paprastai vadovybė ir įtakoja O vadovybę įtakoja ko gero pinigai, kur yra televizijos biudžetas, kuris nesikeičia n metų.

Nesikeičia biudžetas?

Taip, televizijos biudžetas nesikeičia aš jau nežinau kiek metų. Valstybė skiria tik tam tikrą sumą, kuri buvo pamatuota kažkada savu laiku, nepriklausomybės atgavimo pradžioje buvo pagalgota, nu jeigu komercinės televizijos susirenka tiek pinigų tai tiek ir galim duoti. Ir nuo tų laikų niekas nesikeičia. Jeigu televizija sugeba atsižvelgiant į visus įstatymus, kiek ten reklamos gali naudot, kokios gali nenaudot, atsižvelgiant į tuos įstatymus, tai televizija, jeigu sugebėdavo surinkti daugiau

lėšų, tai sugebėdavo, bet iš esmės biudžetas niekad nesikeitė, nu kas yra visai nelogiška. O dabar krizės metu tą patį biudžetą, kur skyrė kelinti metai irgi mažina.

Kaip Donskis?

Nu su Donskiu gal kiti dalykai yra. Šiaip tai niekas tiksliai neįvardijo, kaip čia yra. Bet jeigu jis iš tikrųjų kels kandidatūra Europarlamente, tai kažkaip iš tikrųjų yra neetiška ta prasme prieš kitus.

Sakykite, kultūrinė laida. Kokių komponentų reikia, kad ji būtų vadinama kultūrine? Pavyzdžiui, „Stilius“, internetiniame LRT puslapyje skelbiama, kad tai kultūros laida. Asmeniškai man tai yra gyvenimo būdo laida.

Na, o gyvenimo būdo žurnalas? Tai čia ne kultūra? Na o iš ko tada susideda kultūra apskritai? Nu vis vieną kultūra yra elitinis menas, ir mokslas, ir gyvenimo būdas, populiarioji kultūra. Tai ką. Populiarioji kultūra, tai jau ne kultūra? Kultūra, tiktai yra visai kiti uždaviniai, visai kiti tikslai, nu ta prasme ir kitos išraiškos, priėmėmis. Nu jūs palyginkit operos dainininkę ir estrados dainininkę. Bet kuriuo atveju, ar reikalingas muzikinis išsilavinimas, ar kažkokie specifiniai reikalavimai – operos dainininkas, ką jisai turi išmokęs, jis mokosi 7-8 metus Muzikos akademijoje, ką jisai turi išmokęs, ką gali atiduoti žiūrovui ir sugebėti, ir ką turi sugebėti baigęs Konservatoriją, nu dainininkas kad tik baigęs tą konservatoriją. Gali ir balso neturėt, arba tas balsas bus kažkoks va toks. Ir sau tris natas žino, pabarškina ir gali sau laisvai liaudies dainas dainuoti, bobutės irgi dainuoja liaudies dainas ir kartais dar gražiau nei atlikėjas su visu orkestru.

O dainų, šokių dešimtukai. Tai kultūros laidos ar ne?

Taip, kultūros laidos.

Maskolūno laida? Mokslo, edukacinė, švietėjiška ar?

Ne, nu nemaišykim sąvokų, mokslas irgi yra kultūra. Tai laida, kuri kalba apie mokslą, jos pasiekimus, tai jinai jau tampa ne kultūrinė laida, šiaip edukacinė? O jūs dar minėjot švietėjišką. O švietimas jau kultūra, ar ne?

Taip?

Tai kokių klausimų dar gali kilt? Ji yra kultūrinė be jokių abejonių, jeigu kalbėt apie kultūrą kaip apie tokią. Vis vieną kultūra susideda iš elitinės kultūros, iš mokslo ir iš populiariosios. Trys dalykai labai aiškūs, ir jei mes nesuplakame į vieną krūvą, jeigu pavyzdžiui va mes elitinės kultūros, tokios laidos, ar apskritai yra pasaulyje. Mes galim priskirti prie kultūros operos spektaklius, teatro spektaklius, filmą galima priskirti, prie elitinės kultūros, tai yra filmas, aišku ne laida, tai yra elitinė kultūra. Dokumentinis filmas- taip, elitinė kultūra, jeigu dokumentinis filmas apie mokslo pasiekimus, apie visuomenės santykius, ta prasme apie kūrėjus, tai yra elitinės kultūros objektas.

O tai kokiai auditorijai kultūrinės laidos yra skiriamos? Gal ir negalime tiksliai suskirstyti?

Kultūrinės laidos visada yra skiriamos yra visiems. Aš negaliu pasakyti, „ne, jūs vaikai nežiūrėkite“. Man atrodo, kultūrinę laidą gali žiūrėti visi.

Pavyzdžiui Gustavo enciklopediją.

O tai ką nekultūrinė? Kažkaip abejonių nekyla. Nesvarbu, kad jinai yra kaip ir vaikams skirta, lyg tai specifika tokia yra, bet ji tą patį turi: ir švietėjiškų elementų, net ir populiariosios kultūros tokių momentų, kaip pavyzdžiui jumoras, santykis kažkoks tai, o jeigu taip, tai būtų galima pasakyti taip: kuo daugiau ir įvairesnių jausmų sukelia ir veikia žiūrovą laida, tuo labiau jinai yra kultūrinė. Jausmai gi apsprendžia šituos dalykus, jokia kita, aš nežinau veiklos rūšis, neapeliuoja į žmogaus jausmus. Ar ne taip?

Na taip, o kas turi įtakos, kad laida būtų populiari? Juk kultūros laidų reitingai yra skirtingi. Muzika? Dizainas? Vedėjo apranga? Ar laidos transliavimo laikas?

Gerai, jeigu, aš sakau, ji bus pati populiariausia laida, jeigu mes turėsime labai gerą vedėją, labai gerą režisūrą, ta prasme, labai gerą režisierių, išradingą. Visi tie žmonės pirmoj eilėj turi būti kūrybingi. Jei nėra kūrybos, nėra ir tos kultūros. Kūryba yra kultūros pagrindas. Jeigu mes nesinaudosim geriausiais pasiekimais, čia jau apie televiziją, geriausiais dizaino pasiekimais, ar ten kostiumo dizaino, ar apskritai interjero dizaino pasiekimais, nu mūsų laidos gal ir nebus pačios geriausios.

O ar įmanoma visa tai panaudot?

O viskas vėlgi atsiremia į kitą pusę, į tuos aiškius pinigėlius. Jeigu bet kuris nacionalinis kanalas, LK, TV3, Baltijos televizija gali laisvai rinkti reklamos lėšas, transliuodami per dieną originalios produkcijos 2-3 valandas, tai TV originalios produkcijos kiekvieną dieną turi pagaminti po 6 valandas, dvigubai daugiau, turėdami net gal mažesnę biudžetą negu iš tikro yra. Tai kaip tai atlikti, kaip tai paskirstyti, jeigu ir reikia kultūrinėm mažumom, reikia pratransliuoti ir mišias. Vieno TS kaina, pamainos kaina yra apie 4 tūkstančiai. Įsivaizduojate, išvažiuoja TS pro tuos vartus, ir išvažiuoja 4 tūkstančiai? Tai čia yra toksai nu brangus malonumas, ar ne? Studija kainuoja tenai 2500 tūkstančio. Tai kaip, įėjai į studiją, tai gerai, jeigu ten valandą būni, jeigu 2 valandas, tai gali tuos 2000 padalinti, tai kainuoja. Ir aišku, visuomenės poreikiai, įsijungus televiziją yra gauti informacijos ir pramogos, viskas. Daugiau nelabai ko ir reikia.

O tai geriau ta visuomenė kada įsijungtų televizorių, ar vakare, ar dienos metu?

Geraiusia tai yra pastovumas. Žiūrovas susiranda. Tas žiūrovas, kuris nori sužinoti apie kažkokius kultūrinius renginius, apie parodas, apie kultūrinį gyvenimą, tai geriausiai kad tas laikas pastovus ir visiškai nesvarbu, ar vidurnaktis, ir gali būti ir ryte, susiras.

Donskio vienu metu laida ėjo labai vėlai.

Visos laidos ėjo apie 22:00. Gal ir buvo kada 22:20, ne vėliau. Kaip praktika parodė, geriausias laikas yra sekmadienio popietė. Jeigu jie sugebėdavo tą laidą pasižiūrėti apie 90 tūkst. Žiūrovų, kartais daugiau, kartais mažiau sekmadienio dieną, tai antradienio vakarą jį žiūrėdavo 50-60 tūkst. 60 tai jau būdavo labai gerai.

Tai dieną yra geriau?

Šiuo atveju yra labai konkretūs dalykai. Pavyzdžiui, kad ir tas pats kultūros žurnalas „Kultūra“. Jis šiais metais buvo rodytas, pakeitė kelis laikus. Šeštadienio pavakare yra 70 -80 tūkst. Žiūrovų tai yra daug, bet televizijai, kaip televizijos programai, tai yra duobė, nes „Panorama“ surenka ten kelis šimtai auditoriją, tai jau nėra gerai, ar ne? Tai 60-70 tūkst. yra daug, daugiau nei bet kada. Bet ta pati laida, jina rodoma 12 valandą dienos, jina kartais turėdavo ir pusę procento, t.y. 15 tūkst. žiūrovų. Dabar ji turi apie 40 tūkst., antradienio vakarais. Lygiai yra ta pati „Kultūra“, kurios yra skirtingos 3 pozicijos. Galima labai konkrečiai kalbėti ir atsekti. Ar šeštadienio vakaras dėl to gerai, kad galima. Nu daugeliui žiūrovų, o gal nedaugeliui. Nes yra daug žiūrovų, kuriems neįdomūs „Žvaigždžių duetai“, jie nori kažką kitą žiūrėti, jie žiūri kultūros laidą. Ir tokia galimybė buvo, o kai jos nėra. Saku, televizijai yra naudingiau, kad toj pozicijoje būtų laida, kurią žiūrėtų 160 tūkst. -200 tūkst. Žiūrovų, būtų labai gerai.

Kiek turėtų trukti kultūros laida? Koks laikas geriausias? Juk yra kultūros laidų, trunkančių ir 5 minutes, bet buvo ir pusantros valandos trukmės. Kokia optimaliausia trukmė? Kaip geriausia išlaikyti žiūrovą?

Nuo trukmės niekas nepriklauso. Nepriklauso, ar mes išlaikysim žiūrovą. Tai jau priklauso nuo laidos struktūros, sudėtingumo, tai va čia priklauso. Jei žmogus nueina į kiną, tai jau dabar kadangi kinas brangiai kainuoja, tai vadinasi jisai į bet kokį kiną neina, jisai jau eina pasirošęs. Tai jisai ir moka tuos 18 litų, kad pamatytų, kad lyg tai jį ir sudomintų. Ir dabar gal nėra taip, kad vidury filmo ar prasidėjus filmui, žmonės labai ramiai pakyla ir jiems neįdomu, jie išeina. Vis dėl to taip gal nebūna.

Na tai labai seniai mačiau.

Seniai matėte? Tai vis dėl to, kad žmonės domisi prieš mokėdami pinigus jie nori šiek tiek užsigarantuot, kad eina kažko pasižiūrėti. Kaip ir į spektaklį jie eina, taigi tikėdamiesi kažką atrasti, kažką sužinoti.

O kaip tai susiję su laidos trukme?

Nesusiję. Laidos trukmė visai nepriklauso. Buvo 15 minučių kino laida, ji normaliausiai sau ėjo 15 minučių ir pakankamai pagal tą poziciją, kada jina buvo rengiama, ten po vakaro žinių ir puikiausiai 15 min eidavo prieš elito kiną ir tas reitingas buvo pakankamas. Kitas dalykas, kad tos laidos

žiūrovus surenka ir kai jos kartojamos, jos gi nepasens ta pačia sekunde, kai pavyzdžiui žinios ar informacija, kur kita dieną jau neaktuali. Gal po dešimt metų ji vėl aktuali bus kokiam kitam kontekste, bet praėjo ir viskas.

Ar kultūros laidoms reikalinga studija?

Studija?

Aha, ar svarbu jos dizainas, apipavidalinimas?

Aš jau minėjau, sakau, viskas yra labai svarbu. Sakau, jeigu naudotumės geriausio dizaino, geriausio muzikinio apipavidalinimo, geriausią vedėją susiras, nu tai bus ir geriausia laida. Kas yra dermė visų šitų dalykų ir kas yra labai svarbu.

Ir muzika skambanti?

Taip.

Pavyzdžiui Liudvikos Pociūnienės laidose muzika yra labai dramatiška. Skirtingose laidose skamba skirtinga muzika.

Nu be abejo svarbu. Juk kiekvienas galvoja apie auditoriją ir apie tai, ką siūlo. Nu nežinau, kaip skambėtų koks Rimiškis dainuojantis Pociūnienės laidoje. Nu aš nežinau, kažkodėl nedrįsta niekas pabandyt.

O pramoginiai komponentai, ar reikalingi?

Nu vėlgi čia..

Ar tai padarytų laidą patrauklesne, ar irgi reikėtų kiekvieną individualiai žiūrėti.

Yra gera pramoga ir yra bloga pramoga. Tai aš nežinau, vieni pramogauja gerdami, butelį sukdami, kiti pramogauja pavyzdžiui dainuodami, lankydami chorą, jiems irgi pramoga. Čia yra skirtingi dalykai. O gera pramoga. Na galima kalbėti apie tai, ką mes matome viešose erdvėse, kad ir koncertus. Pavyzdžiui, kur renginiai rengiami tam tikromis progomis aikštėse ir visi kiti. Kur mesti dideli pinigai ir pramoginis koncertas gali būti labai vykęs. O kur ten nėra tų pinigų, kas kaip sugalvojo, ta taip išėjo, ką sugalvojo, tą padainavo ar pašoko, tad tas ir matosi, kaip yra. Ir tuos dalykus kažkaip suvienodinti. Juos atskirti reikėtų.

Na pavyzdžiui, dainų, šokių dešimtukai yra kultūrinė laida, bet labai daug pramoginių elementų.

Bet tai čia juk yra populiariosios kultūros laida. Populiariosios. Šou elementai jie visur gal ir yra gerai, tokia instaliacijų šou. Instaliacija apskritai yra šou, pasirodymas. Yra gera instaliacija, ir yra bloga instaliacija. Vėlgi gali lyginti. Ir visada ten bus pramogos, ir šou elementų. Ir apskritai ir filosofijos, ir kultūros, geros kultūros.

Kuo svarbus televizijos laidos režisierius, prodiuseris, vedėjas? Bandau išsiaiškinti, kuris asmuo yra svarbiausias.

Nu, man atrodo taip. TV pirmiausiai yra komandinis žaidimas, kaip ir krepšinis, futbolas ir čia vienas žmogus yra visiškai niekas. Kažką. Visada reikalingas ir režisierius, ypač kultūros laidose. Nors jau publicistinėse laidose galima apsieiti.

O ką daro režisierius kultūrinėse laidose?

Ką daro režisierius? Režisuoja. Palaukit, ką jisai mokosi 5 metus Muzikos, teatro akademijoj? Režisūros specialybė yra profesija. Tokia profesija, Aš nežinau, ji apima ir žurnalistiką, ir kino meną, ir visus tuos komponentus, kur yra pavyzdžiui vedėjas., vaizdas nufilmuotas. jeigu taip primityviai sujungia vieną dalyką į laidą. Jisai sujungia Filme irgi yra ir kompozitorius, ir aktoriai, ir prodiuseriai. Ar daug žinote režisierių?

Na keletą.

O aktorių?

Aktorių daugiausiai.

O prodiuserių?

Nelabai.

Va matote, televizijoje taip pačiai kaip ir kine. Aktoriai kuria kiną paskiausia, tai ir vedėjas yra paskiausias. O kas jį padaro aktoriumi? Tai padaro scenaristas, režisierius. O kas padaro filmą? Filmą padaro prodiuseris. Jis viską finansuoja, vienaip, antraip, trečiaip. Ta prasme jis surenka pinigus. Jis vadovauja ir atsako už rezultatą. Aš nekalbu apie filmus, kurie gauna visuomeninės lėšas, ten finansuojami iš kultūros ministerijos. Kinas ir yra verslas, ar ne? Yra ir labai geras, labai gerai apmokamas verslas pasaulyje, kalbėkim apie Holivudą, apie Europos kiną. Dauguma vis tiek yra orientuotas į žiūrovą, ir į komerciją. Oskarus gauna filmai, kurie atneša daugiausia, surenka daugiausiai lėšų. Kurie gal ne brangiausiai buvo pastatyti, bet daugiausiai surinko pinigų. Kažkodėl gal tas kriterijus nėra blogas, nes žiūrovas mokėdamas, tikisi ir gauna. Jis už tai susimoka. Tai ir TV yra visiškai tas pats, režisierius savo darbą dirba, vedėjas savo, prodiuseris savo. Vienas be kito negali.

O Jūs stebit užsienio laidas, konkurentus?

Nu kaip, TV yra daug kam prieinamas muzikinis kanalas MEZZ. Išskyrus gerą muziką, gerai parinktą muziką, gerų atlikėjų ten daugiau nieko ir nėra. Kaip televizijos vaizdo, meno išraiškos yra labai nedaug. Ten yra ir baletas, bet jis nufilmuotas labai paprastai. Kaip TV, iš esmės tokia primityvi, bet yra puikūs atlikėjai, jie parodomi labai primityviai paprastai. Tu gali pasiklausyti muzikos, pažiūrėti, kaip atrodo, gali susipažinti su atlikėjais, tai va tiek pradžiai ir užtenka. O toliau

būdamas Italijoje tu ieškosi Italijos atlikėjų, būdamas Anglijoje gal ir Geniušą susirasi, Prancūzijoje gal į kokį Rubackytės koncertą nueisi. O dabar yra ir kultūros kanalas. Šiaip atvirai pasakysiu, aš stebuklų nemačiau. Nei yra ARTE kultūros kanalas, ta prasme ant ausų nesistoja. Niekas nesistoja ir labai nenustebina. Na kas gali nustebinti? Na labiausiai gali nustebinti atlikėjas, savo balsu, kūryba. O televizija yra transliacijos dalis. Ji retransliuoja ir pati labai retai sukuria kažkokį originalų ir gerą produktą, kaip kultūros produktą, kaip elitinės kultūros produktą. Gali sukurti ir filmą, gali sukurti ir išskirtinį serialą, nors aš nesu matęs tokių pvz. Bet kokių atveju, ji yra transliuotojas.

Į ką kreipiamas dėmesys, kuriant kultūros laidas? Į užsienio ar Lietuvos naujienas? Ar nesikartoja formos, žmonės?

Atvirai pasakius, aš sakau, nors tai nėra taisyklė, kad labiau orientuojama į Lietuvos naujienas, kultūros renginius, parodas ir dailės parodas. Pvz. Lietuvoje beveik jokio dėmesio nekreipiame į tai, kas vyksta užsienyje, nes mes nesam tokie turtingi. Ne dėl to, kad mes negalim nuvažiuot ar dar kažką. Gal ir galėtumėm nuvažiuoti. Bet dar yra tokia misija fiksuoti tą einamąjį laiką. Ir nu kaip, mes kultūros sostinės renginiai eina sau, o mes einam sau. Kad ir LK. Bet kuris nacionalinis transliuotojas yra gavęs transliavimo sklaidos teises, nes jis turi propaguoti kultūrą bedraja prasme. O čia yra privaloma. Nei vienas kanalas nerengė kalbos laidos, niekas nenori transliuoti nacionalinio diktanto.

Nes jiems neapsimokėtų?

Kuria prasme neapsimokėtų? Gal ir tiesioginės naudos negautų, bet kiek žmonių apšviestų. Būdamas patriotas. Be to savininkai tikriausiai ne lietuviai.

Sakykite, ar buvo raiškos formų kaita? Pvz. „Kultūros namai“, „Menų faktūra“? gal keitėsi tik pavadinimas?

Jos visiškai panašios., tai yra kultūros žurnalai.

O tai kuo jos skiriasi?

Pavadinimu, vinjetėmis ir tuo, ką jie rodydavo skirdavosi. Jeigu vieni orientuodavosi į kultūros politikos klausimus, tai „Kultūros namų“ būdavo keturios laidos. „Kultūros namai. Mozaika“ ten buvo 10 vidutiniškai siužetų kiekvieną savaitę per 50 min. 10 informacinių kultūrinių siužetų. Kultūrinis informacinis žurnalas, ar ne? „Menų faktūra“ turėjo atlikti tą patį. Ką „Kultūros namai“ darydavo su Donskiu ir tai, ką darydavo kultūros žurnalas, tai yra informacinę laidą, tai turėjo tai padaryti viena menų faktūra arba „Kultūra“ žurnalas. Nu galima kiekvieną labai smulkiai nagrinėti, kuo jie ten skyrėsi. Nuo bet kuo skiriasi Šiaurės Atėnai nuo pvz. Literatūros ir meno? Ar nuo metų? Skiriasi ir turiniu. Literatūra ir menas yra kitoks. Arba jaunimo žurnalas „Nemunas“. Ir pvz. metai arba kultūros barai. Juk skiriasi.

O sakykite, 4X12 buvo kultūros namų laida?

Tai čia buvo trečia, vedė Aidas Pakrošnis. Tai šita pozicija buvo bene populiariausia. Buvo 4 siužetai po 12 min. Buvo siužetas etnokultūrinis, privalomas, paskui muzika su daile keitėsi. Muzikos arba dailės kas antrą, buvo kino ir užsienio siužetas kažkokio kultūros reiškimo ar kultūros įvykio. Tai va buvo 4, muzika, dailė, etnokultūra, kinas. Teatras. Jis irgi kaitaliodavosi.

O kinui buvo? Pvz. elito kinas?

Tai čia jau eina kiti dalykai, kai filmai. Elito kinas buvo toks momentas, kai būdavo pristatinėjami šitie filmai, tai darė Izolda Keidošiūtė. Ir ne vienus metus, ir visai neblogai. Nes vis viena būdavo duota laiko iki 10 minučių. Paskui jie pakeitė tą laidą. 25 kadras, „Kino pasaulyje“, vėliau ji pranyko. 2002 metais ji dar gyvavo. Elito kinas trečiadieniais. Pats elito kinas atsirado man atrodo 2001 metais. Čia Prancuzevičiaus yra sugalvota ta vieta tinklelyje. 25 kadras buvo 15 min laida, Kino pasaulyje prieš, dabar lyg ir nieko nėra.

Kaip manote, kiek kultūrinių laidų turėtų būti per savaitę?

Ai, čia galima pasakyti, kad kultūros niekada nebus per daug jeigu iš tikrųjų kultūros.

O kokia kultūros sričiai reikėtų skirti didžiausią dėmesį?

Labiausiai elitinei kultūrai. Visa kita užgožia be jokių pastangų. Nes elitinė kultūra tada yra ir teatras, ir dailė, ir kinas, ir muzika, ir operos teatras ir apskritai muzika. Filharmonijos koncertai ir visa kita.

O gal viso šito dabar nėra? Gal daugiau buvo sovietmečiu?

Tai dabar irgi nėra spektaklių, vienas kitas.

O reikia ar ne?

Be jokios abejonės reikia. Reikia, kad už tai, ką valstybė sumokėjo, bent jau turėtų į ką pažiūrėt ateinančios kartos. Tai yra ir aktorių menas, kuris išnyks staigiai, pasibaigus spektakliui dingsta. Jeigu jo neužfiksuosi, jokios istorijos neturėsi, nei teatro, nei kita. Aktoriai į televiziją visą laiką žiūrėdavo kaip į papildomą pajamų šaltinį. Atbėgę po repeticijos spektakliui, jie dar spėdavo užsifilmuoti vieną kitą sceną. Tai dabar vis viena taip neišeina. Kitas dalykas, dabar yra labai brangu. Pigiau yra įsirašyti teatro spektaklį ir jį parodyti, ir valstybei turėti. O ką kitos televizijos gali pasiūlyti valstybės archyvui, kas turi išliekamąją vertę ir ką va šita televizija gali pasiūlyti. Dažnai užmirštama, tai kas turi išliekamąją vertę ir tai, kas dingsta.

Kaip manote, kodėl šeštadieniais rodoma daugiausiai televizijos laidų?

Aš nežinau, negaliu pasakyt. Tai vienintelė laida „kultūra“ ir būdavo, o jei ten dar kokią „Gustavo enciklopediją“ priskirti, dar „Mūsų miesteliai“ atsirasdavo arba „Laiko ženklai“. Ir dešimtukai. Bet

jeigu taip atskyrus laidas, populiariosios kultūros ir gyvenimo būdo, pramoga. Vėlgi sakau, pramoga yra gera, pramoga yra ir visai ne kultūringa, kur sunku ką ir pasakyti.

4 priedas. Interviu su režisieriumi Juozu Javaičiu.

Kaip dėl kultūros laidų Lietuvoje, populiarios ar nelabai?

Nepopuliarios.

O kodėl?

Todėl, kad jei pasižiūri į reitingus, tai reitingai yra gana žemi. Didelė dalis auditorijos žiūri kitas laidas. Na tai kas iš tikrųjų vadinama kultūrinėmis laidomis, o ne tokiomis pop laidomis. Sakyčiau, kad reikėtų visa pirma skirti kultūrinės laidas.

Atlikdama tyrimą aš kultūros laidas skirsčiau į rimtosios, populiariosios, vaikų. Kaip manote, ar toks skirstymas geras?

Taip, aš manau, kad taip.

O kas lemia tų laidų populiarumą arba nepopuliarumą?

Aš kadangi labai daug metų dirbu televizijoje, tai galiu pasakyti, kad jeigu eina komercinė laida ir ji turi tokį labai normalų komercinį reitingą, yra labai įvairios temos. Vos tik atsiranda šiek tiek gilesnė tema, iškart reitingas krenta. Reiškias, matomai televizijos žiūrovas netrokšta, kad jam čia užimtų smegenis. Kalbant apie kultūrą televizijoje, tai taip, yra kultūros faktas, bet manau televizija tik iš dalies gali atlikti tą funkciją, ką atlieka aukštoji kultūra ir menas.

O ką priskirtume prie aukštosios kultūros ir meno? Ar tai tas pats, kas ir elitinė?

Galima vadinti įvairiai. Elitine norima pasakyti, kad ją tikrai išrinktieji žiūri. Bet aš nežinau, ar pavyzdžiui koks nors mokytojas, ar inžinierius, ar jie išrinktieji yra. Kai sakome elitinė kultūra, tai būtų galima manyti, kad tik tie patys kultūros žmonės ir žiūri.

Savo darbe nagrinėju 2002-2006 metus. Kaip manote, ar šis Jūsų praktikoje laikotarpis buvo kuo nors ypatingas?

Kadangi čia jau dirbu virš 20 metų, tad galiu ta tema kalbėti. Po 2000 Milaknio reformos LTV situacija pasikeitė, nes jeigu iki tol komercinės televizijos užsiiminėjo kuo jos norėjo, nesirūpino, edukacinėmis arba kultūrinėmis laidomis, o nacionalinis transliuotojas tų programų turėjo. Tai po Milaknio įvykdytų televizijos reformų, požiūris į kultūrą labai radikaliai pasikeitė. Nacionalinis transliuotojas ėmė tapti komerciniais ir sakykime netgi tokios laidos kaip „Kultūra“. Aš prisimenu, nors negalėčiau pacituoti, tačiau atsakingai sakau, tuo metu dirbantys prodiuseriai, aš tuo metu turėjau „Kūrybos metą“, pasikvietė R. Miliūtė. Ji tuo metu buvo televizijos direktorė, o Ryškus buvo televizijos prodiuseris. Tai va jie atsisėdę, labai arogantiškai rodo mums į popierius, į reitingą mūsų laidos, jis buvo tarp keturių ir penkių procentų, ir sako: „Pas jus žemas reitingas“. O aš tuo metu arogantiškai pareiškiu, kad aš darau laidas savo draugams. Turėjau galvoje savo kraujo grupės žmones. Mes tame dalyvavome - Dalia Kutavičienė, Donatas Tutlys, operatorius ir aš, kadangi mes

tas laidas darėm. Ir tada tuo metu buvo mestas lozungas, kad reikia laidos, kuri žmogui būtų suprantama, kuri apie kultūrą būtų. Bijau pameluot, bet po tos reformos – ar truputį vėliau, ar truputį anksčiau, to pasekoje atsirado laida „Kultūra“, matomai, kad jau „Kūrybos meto“ nebus. Jeigu „Kūrybos metas“ turėjo reitingą 4-5 procentus, tai „Kultūra“ turėjo reitingą 0,1 arba 0.2 proc. Čia buvo supopuliarinta laida. Ir buvo pasodintas vedėjas. Aš nieko prieš neturiu prieš tą žurnalistą, kuris dirba, tačiau žmonės, kurie žiūri kultūros laidas, tai jiems reikia kompetetingo vedėjo ir kompetetingos informacijos. Pavyzdžiui vedėjo balsas ar net jo išvaizda svarbu. Aš klausau to žmogaus ir galvoju, ar man pasikliauti juo, jo požiūriu, ar ne. Iš tiesų Žilvino Pekarsko požiūris, jis yra žurnalistas, nėra tos kultūros ir aukštosios kultūros žmogus. Iš tiesų buvo prašyta žmogaus, kad jis populiariai perteiktų klausimus, tai jis taip ir darė. Ir tie žmonės, kurie žiūrėjo kultūros laidas iki 2000 metų, jie liovėsi žiūrėti. Ir aš manau, kad laidų kokybė stipriai suprastėjo, kai veidas pasidarė nekompetetingas toje srityje. Tiek aš, tiek visokie mano kolegos pasižiūri tą laidą, ir sako, kad tas vedėjas visai nereikalingas. Nemanau, kad šitą laidą reikėtų tempti prie žiūrovų skonio.

O kaip reikėtų kurti tokio pobūdžio laidas? Kaip suprasti „netempti prie žiūrovų skonio“?

Aš juk pasakiau tą pavyzdį, kad kuo sunkesnė tema, tuo mažesnis reitingas. Po nepriklausomybės metų, kai prasidėjo visas kismas, prasidėjo visi komerciniai dalykai. Ir aišku tai, ką padarė Valinskas ir kiti komercinėse laidose, visiškai žiūrovą atmušė, atbaidė ir tarytum padiktavo, ir „Žvaigždžių keliai“ buvo labai aukšto lygio dalykas. Auditorija stipriai pasikeitė. Ir aišku kitas dalykas, galimybių tos kultūros vartojimui ir pramogai atsirado labai daug. Ir televizija tapo ne tokia svarbi, radijas manau svarbesnis. Juk dauguma televizoriaus nežiūri, įjungia kanalą ir jisai fone eina. Tai kaip mes galim norėti kažkokio vertingesnio produkto? Ir tai turėtų kompensuoti specializuoti kanalai. Ir pas mus toks kanalas atsirado, LTV2. Gaila, kad užsilenkė autorinė produkcija visame kame ir liko tiksliai kartojimai.

O kas įtakoja keistis kultūros laidas? Pavyzdžiui, „Kultūros namai“.

Aš galėčiau pasakyti, kad tie pavadinimai, tie kultūros almanachai, tai buvo „Kultūros namai“, dabar „Kultūra“. Dar buvo „Kultūros naujienos“ kažkada. Tai sakysim, kad jie nedaug ir skyrėsi. Ir sakykim, kad sezono pradžioje kanalas gali pateikti kaip kažkokią naujieną. Bet išskyrus pavadinimą, ten nieko daugiau naujo ir nebūna. Gal šiek tiek kitokio pobūdžio produktas yra „Esamasis laikas“, kuris dabar eina. Aš turiu prisipažinti, kad mačiau vos porą laidų, veda Ryškus, jie turi tokį autobusiuką ir važiuoja po Lietuvą. Pavyzdžiui važiuoja į Panevėžį, pasižiūri parodą Dobužinskio, parodo jo paveikslą kokia 5 sekundes, tada pasikviečia kažkokių debilų spuoguotus berniukus, atseit kultūros vartotojus, ir jie važiuoja tam autobusiuke ir kalbasi: „niu tai kaip paroda? Graži... Nu tai kaip Jums patiko? Nu, patiko, bet galėtų būti ir geriau“. Tai va tokiam lygyje. Po to

analogiškai nuvažiuoja į kitą miestą ir televizijoje visi labai patenkinti, labai geras produktas, labai šiuolaikiškas. Aš žinau, kad kažkur pasaulyje analogiška laida eina. Bet tokiose valstybėse kaip Amerika arba Rusija yra didžiulė auditorija ir viskas kitaip. Netgi tokio pobūdžio laida, netgi asmenybės, kurios veda tą laidą ir netgi žmonės, kurie ten papuola tikriausiai įdomesni yra. Manau, kad laidų labai artinti prie auditorijos nereikia. Tiesiog turi būti kompetetinga laida ir tiek. Pavyzdžiui pažiūrėkit, aš palyginsiu su laida apie žvejybą. Kas mėgsta žvejybą, tai ją žiūri. Pabandykit Jūs ten pasodinti žurnalistą, kuris neišmano tos srities. Tai niekas nežiūrės. Tai aš manau, kultūros laidą susiras ir žiūrės žmogus tokią, kokia yra kompetetinga. Tai ar aukštoji ar ne aukštoji nėra svarbu.

Tuo metu, kai dirbau „Kūrybos mete“ su kolegomis Mariumi Ivaškevičiumi ir Sliūga, mes buvom padarę tokį projektą. Apie jį buvo rašyta. Tai „Kultūra su blondine“. Tai buvo sumanyta interaktyvi laida su komponentais studijoje vedėjas apie aukštąją kultūrą. O po to turėjom suradę tokią fainą vedėją Gustaitę Tanią su kojom iki pažastų. Labai graži. Ji motociklu važiuoja po subkultūrinės grupes. Ir kaime naktį, kur koks kultūrnamiškas net neveikia ir lempos išdaužytos, ir visa kita. Tas projektas Ryškui labai patiko, jis sakė, kad tokia turėtų ir būti kultūros laida. Nes iš tikro, čia buvo bandoma sujungti aukštosios kultūros dalykus su kitais. Tai toks pateikimas man atrodo yra geras. Jei imtume ir tą mergaitę, kuri simpatiška ir gražiai kalba lietuviškai su akcentu, kuri plačiaja prasme kultūros dalyvė. Laida buvo brangoka, ji tada nepraėjo. Tuo metu kaip tik prasidėjo tokia devalvacija tose laidose. O kai atėjo Petrauskis tai ten aš net neturiu ką pasakyti. Visiškas profanas su savo pageidavimais, koncertų lygio skoniu. Tai eidavo ir sudarinėdavo programas pagal savo skonį. Man atrodo „Gero ūpo“ yra to laikotarpio produktas. Iš tikrųjų tas prodiuseris labai gerai pataikė į auditoriją. Ir lyg pataikė į auditoriją, ir lyg tai reitingus turi. Tai bet koks yra mūsų skonis. Aš nesakyčiau, kad televizija turi labai užsiimti mokymu, auklėjimu, švietimu. Bet turi aiškiai tai daryti, ir galima daryti ir nenuobodžiai. Bet suprantam, kai mums formuojamas toks skonis. Kai atsirado LTV2, daugelis žmonių buvo pasiilgę tos kultūros, labai džiaugėsi tuo kanalu. Bet kai padaryta? Ten tikrai yra gerų projektų, bet jie buvo apmokami dvigubai, trigubai mažiau nei projektai, kurie pirmam kanale. Aš va pats turėjau gyvenimo ratu, iš pradžių mes ją turėjome pirmam kanale. Kadangi jai gerai sekėsi, ją perkėlė į pirmą kanalą ir mes iškart gavom dvigubą honorarą už tą pačią programą.

Tai žmonės tuo kanalu labai džiaugėsi. Bet kiti, pavyzdžiui mokytojai, gydytojai, periferijoje gyvenantys, tarkim žmonės su aukštuoju išsilavinimu, kaip tik jiems tos kultūros ir labiausiai reikėtų. Bet jie tos kultūros kanalo nematydavo, nes jį matydavo tik didieji miestai.

O sakykite, kokių komponentų reikia, kad laida būtų vadinama kultūrine? Na pvz. „Stilius“ Jūsų nuomone yra kultūrinė ar ne? Ar tai gyvenimo būdo žurnalas, ar tai tas pats?

Na tada galima svarstyti, kuo skiriasi bulvarinis žurnalas nuo informacinio. O „Stilius“ rimta ar nerimta? Manau, pirmaisiais visada reikia tiesos. Aš nenoriu nieko blogo pasakyt apie tą „Stiliaus“ laidą. Bet aš labai sunkiai pasakyčiau, kad tos laidos, galbūt televizijos žanrų klasifikacijoje galbūt. Na nežinau, pažiūrėkite, galbūt apie 80 proc. Žmonių negyvena taip, kaip ten rodo. Sakykime mes jau gyvename žymiai paprasčiau, mažiau arogantiškai nei ten rodoma. Tai ką, tai rodoma kaip siekiamas idealas? Ar čia idealas - gyventi skoningoje, estetiškoje aplinkoje, aš nežinau. Nu čia daug iš tikro būtų galima šnekėti.

O sakykite, kokiai auditorijai yra skiriamos kultūros laidos?

Na bent aš taip įsivaizduoju ir baisiai norėčiau, kad tai darytų nacionalinis transliuotojas. Aš nekalbu apie komercinius kanalus, jų tikslas uždirbti pinigus. Tai tam ir yra nacionalinis transliuotojas, įstatymuose numatyta, kad tai darytų. Tai aš vis dėlto manau, kad kaip ir žvejybos atveju reikia orientuotis į auditoriją, kuri suinteresuota kultūrinėmis tematikomis. Pavyzdžiui, kas nutiko „Kultūros“ atveju? Kad ji būtų neprieinama žmogui mažai pasiruošusiam? Nemanau, kad tai yra gerai.

Buvo darytas atviros Lietuvos fondo tyrimas, neatsimenu, kaip tas darbas vadinosi, bet ten buvo duomenys, skaičiai ir visa kitas, kas sakykime Jums būtų įdomu. Kuriame įrodinėjama, kad kultūra ekonominiu požiūriu yra naudingas dalykas. Ir kad išsivysčiusiose šalyse formuojamas visai kitas požiūris į kultūrą. Ir aš manau, kad auditoriją reikėtų svarstyti būtent tam kontekste. Dabar manoma, kad kultūra turėtų būti toks dalykas, kaip „Medžioklėje ir žūklėje“ skirta tik auditorijai, kurie mėgsta žvejybą, tai čia tiems, kurie mėgsta kultūrą. Aš manau, kad tai vis dėlto turi būti adresuota į plačią auditoriją. Ir nepriklauso nuo to, ar reitingai bus dideli, ar ne. Vis tiek visada atsiras žmogus, kuris tai įsijungs, bet jei jis toj terpėj neegzistuoja, tai vis dėl to yra galimybė, nešiklis, kuris visa tai atneša į vienus namus.

O svarbu yra transliavimo laikas?

Taip.

O tai kada turi rodyti – vakare ar savaitgalio dieną?

Čia vėl ta pati problema, todėl kad vėl kultūra patalpinama į bendrą kultūrinį kontekstą ir vėlgi renkamas tas laikas, kuris vis dėl to yra pats pigiausias.

O kuris geriausias?

Na aš turiu omenyje realų laiką, kuris yra brangiausias, tą PRIME time. Nuo 19 iki maždaug 21 valandos. Paprastai prieš žinias, prieš ir po brangiausias laikas. LRT atveju, jei kultūrinė laida eina

po PANORAMOS, tai labai puiku. Gal 19 valanda ir per anksti. Kai pavyzdžiui LTV2 labai protingai darė. Eidavo laidos 19:15, 19:45. Tai jau PRIME TIME, autorinės laidos.

O šeštadienio dienos metas?

Pats mirtinas sezonas, pats mėgiamiausias laikas televizijoje, tai kažkodėl taip yra penktadienio vakaras, šeštadienio rytas iki 12 yra geras laikas ir sekmadieniais iki 12, kol žmonės dar vartaliojasi lovoj. Tai va ten va kitokie dalykai eina. O pirma valanda kultūros laidoms šeštadienio dieną. Na jei eitų pusantros valandos vakarą kultūros laida, tai būtų visai neblogai. Na aišku ne su tokiu paviršutiniu vedėju, koks dabar yra. Aš palyginsiu su Rusijos televizijos laidomis, kur irgi vyksta labai analogiški procesai ir visa kita. Tai ten vis tiek tie didieji komerciniai kanalai turi po vieną kitą kultūrinę laidą, na yra dar kanalas „Kultūra“, kurio auditorija procentais panaši į Lietuvos. Bet jei sudėtume visą tą Rusijos kultūrinių laidų auditoriją, būtų daugiau žmonių nei gyvena Lietuvoje.

O ar stebite, ar lyginate užsienio kultūros laidas su LTV?

Kai aš turiu galimybę pasižiūrėti, tai aišku, kad žiūriu. Ten yra labai aukšta kokybė.

Rusijoje ar kur nors kitus?

Rusijoje. Lenkai taip pat turėdavo aukštos kokybės laidas. Apie kultūrą padarytas įdomias laidas ir tikrai nenuobodžiai. Dabar ten reikalai suprastėjo, bet gal pas juos irgi yra kažkoks antras kanalas, kurio aš nematau. Šiaip tai nėra labai geri reikalai su kultūra. Normaliai žiūrima į tai Prancūzijoje. Normaliai, tik sakyčiau, kiek kitaip Didžiojoje Britanijoje. O kitose valstybėse: Ispanijoje, Italijoje, tie komerciniai transliuotojai. Aišku ir nacionaliniai labai viskas panašu. Unikalus aišku ARTE kanalas. Tikriausiai Jums žinoma, kai Prancūzijos ir Vokietijos vyriausybė įkūrė tą kanalą ARDE. Irgi įdomus dalykas. Prieš kokius dešimt metų, gal truputėlį mažiau tai buvo įdomus dalykas dėl kanalo reitingo. Čia juk ta pati televizija ir programa, tik Prancūzijoje eina prancūziškai, o Vokietijoje vokiškai. Ir jeigu reitingas Prancūzijoje apie 7% yra, tai Vokietijoje 1-2-3%. Aš bijau sumeluoti, bet proporcija turėtų būti tokia panaši. Tai Prancūzija tokiu aukštosios kultūros požiūriu yra kultūringesnė šalis. Nors nepavadinčiau Vokietijos nekultūringa.

Reikėtų pasakyti, kad televizija nėra ta pagrindinė media, kuri turėtų užsiimti kultūros propagavimu. Yra pastarųjų dešimtmečių tendencija – specializuoti kanalai. Pavyzdžiui yra kanalas „Mezzo“, tai tu visą parą gali žiūrėti kokybiškus dalykus.

O ar ten yra kultūros laidų?

Kartais yra filmai dokumentiniai aš mačiau visai neblogų, kurie nu nėra autorinės laidos, bet tai yra vis tiek pasakojimai apie kultūrą. Tarp kitko, laida ar filmas dokumentinis televizijos?

Jūs buvot parašius klausimą apie laidos vedėją. Buvo laida „Kūrybos metas“. Pas mus sąmoningai toje laidoje nėra jokio vedėjo.

Ar reikia vedėjo?

O vedėjas tuo atveju yra praktiškai autorius, žmogus, kuris dirba už kadro. Aš kartais būnu kadre, bet aš nesėdžiu kaip gražuolė ir tikrai nereiškiu savo išminties. Nežinau, kokios išminties turėtų būti vedėjas, kuris galėtų laikyti save programos veidu. Na pas mus Lietuvoje gal vienas du tokie yra.

Aistė Mažutytė?

Taip, Aistė Mažutytė. Taip, aš dabar pasiskaičiau ji išeina iš „Panoramos“, skaičiau internete komentarus, labai šilti, geri. Tai išties komentarai apie žmogų protingom akim ir kuris supranta, ką šneka. Ji ne žurnalistė, ji kultūros žmogus. Aš pats visai netyčia prieš 20 metų atsidūriau televizijoje. Ir nuėjau vesti teatro laidą, nes studijavau režisūrą Sankt Peterburge. Ir absoliučiai neturėjau jokio supratimo apie televiziją ir apskritai jokio noro televizijai. Ėjau 6 mėnesiams, kad gaučiau kažkokią algele. Ir man pradėjo sakyti, kad man labai gerai išeina. Aš ir dabar televizijos nevertinu. Taip, jinai turi didžiulę įtaką, bet man tai nėra kažkoks didžiulis informacijos šaltinis. Problema tame, kad aš buvau pakankamai jaunas pacanas ir bendraudavau su visokiomis tamulevičūtėmis, banioniais. Vėliau man protini žmonės sakė, kad aš kalbu su jais ir nesvarbu, apie ką mes kalbamės, bet matosi, kad tu žinai, kas yra teatro dulkė. Aš niekada nežarstydavau išminties.

Tad grįžtant prie to, ar su vedėju laida, aš manau, kad labai svarbi pati pozicija, pats pasakojimas. Jeigu aš pasikviesiu žmogų tai manau, man žymiai įdomiau pateikti daugiau asmenybių, o ne pačiam savo išmintį žarstyti. Reikia taip padaryti, kad pati laida kalbėtų. Vadovybė labai nemėgsta laidų ir visada man bando man aiškinti. O aš saku pyp.. Žodžiu, keiksmožodžius.

Sakykite, ar studija reikalinga?

Žiūrint, kokio pobūdžio laida. Jeigu laida yra diskusija, tai kalbant apie kažkokią erdvę, tai galima labai patogiai imti studiją ir diskutuoti. Bet šiaip studija baisiai negyvas dalykas. Aš turiu tiesos jausmą kaip režisierius ir aš nekenčiu dirbti studijoje. Nes studija yra teatras, yra faršas. Man žymiai labiau patinka filmuoti žmogų jo natūralioj aplinkoj, nes ta aplinka taip pat apie jį kalba. Galų gale televizija – tai ne laikraštis ir ne radijas. Vaizdas čia stipresnis už tekstą. Nes kartais teksto net neišgirsta žmogus, o vaizdą tikrai mato. Tai suprantat, jei aš matau, koks gražus vedėjas(a), tai gal būt pats herojus yra žymiai įdomesnis. Per tą laiką baisiai keitėsi laidų ritmas.

Kas yra laidų ritmas?

Tempas, montažo intensyvumas. Kai įsidarbinau 1986 m, tai buvo montuojama su milžiniškais magnetafonais. Buvo per valandą padaromi koki 4 suklijavimai, 4 montažai. Buvo nustatyta tokia norma. Pati technologija neleido greičiau daryti. Tai nufilmuoti ilgiausią gabalą 15 min ir niekur nemontuoti. Aš dabar kai pasižiūriu į išlikusias laidas, tai susiimu už galvos, kaip visa tai lėtai. Po to atsirado naujos technologijos ir montažas intensyvėjo.

Galima įsiklausyti į pašnekovą, galima jį ir formaliai apklausti. Aš matau, kaip mano kolegės dirba. Niu bile kaip, kad tik būtų marga.

Pavyzdžiui Rusijoje yra laida „Naktinis skrydis“. Jį veda toks Maksimovas. Toks storas ir visiškai neišvaizdus, jis niekada nežarsto jokios išminties, nepasakoja, nedemonstruoja savo erudicijos. Bet tie 6-7 klausimai, kuriuos jis per valandą užduoda, aš matau, kokia erudicija ir koks gylis slypi už jo. Nagrinėjami kultūros teorijos ir filosofiniai dalykai. Bet ir herojų pasikviečia, kuris prikausto tavo dėmesį valandai viršaus. Ir nėra nei jokio siužeto, nei montažo, nieko. Ir aš kai turiu negaliu atsitraukti nuo tų laidų. Bet manau, kad tokia laida Lietuvoj neįmanoma. Ir ne todėl, kad mes neturėtumėm asmenybių ar neužtektumėm, nei viena televizija nesiryžtų tokios laidos transliuoti.

O ar yra, kad kultūros laidose kartojasi žmonės, temos?

Aš Jums pasakysiu elementariai. Aš manau, kad Lietuvoje tų laidų ir tų kultūros temų ir eterio laiko tiek mažai, kad šitoms temoms tikrai žmonių užteks. Bet ar užteks bulvarinėm laidom, tai nežinau.

Ar turi būti kultūros laidoje pramoginių elementų?

Būtinai, aš galėčiau pasakyti daug visokios kritikos, ir baigdamas pasakyčiau, kad kultūros laida, tai nereiškia turi būti nuobodžiai, neįdomiai, nykiai daroma kultūros laida. Netgi tas pavyzdys su vienu vedėju, septyniais klausimais ir valandos trukme, ir herojumi. Ir jeigu herojus toks tikrai yra kuris prikausto dėmesį, tai problema yra surasti tokių herojų. Tai čia ar yra pramogos elementų? Nu lyg tai ne. Bet pati asmenybė yra patraukli. Jei yra charizmatiška asmenybė, tai jau yra pramoga. Tad jei pramogos elementus suprasti kaip kažkokius intarpus, tai kažkokie pagardinimai, pasaldinimai. Aš tik noriu pasakyti, kad jokiū būdu nereikia autoriams galvoti ir prodiuseriams rengti, kad ji būtų neįdomi. Pirmiausiai ji turi būti įdomi, nes televizija yra ne kas kita, o pramogos rūšis.

Kuris asmuo svarbiausias kultūros laidoje – prodiuseris, režisierius, vedėjas?

Asmenybė, kuri tą laidą daro. Tad manau, kad autorius. Apie visus kultūros laidų prodiuserius aš galiu pasakyti labai blogai. Ir pradėdant visų pirma nuo to, kas vadovauja televizijoms, menininkai, mokytojai visokie su savo mokytojo mentalitetu. TV2 prodiuseris, net nežinantis kultūros žmonių pavardžių. Kompetetinga laida turi būt, suprantat.

Į ką kreipiamas dėmesys kuriant kultūros laidas? Ar į aktualijas reaguojama, ar kaip?

Aš manau, kad jeigu normaliai sustyguota programa, tai sakysim kultūros aktualijom, informacinėse laidose turėtų būti skiriama ne mažiau laiko negu kokiam nors sportui. Aš tiesiog sprogstu iš pavydo, kai klausau dešimties minučių sporto aktualijas. Man neįdomu, kiek jinai kilometrų nubėgo. Yra kažkas, kam įdomu. Tada ko. Bet kai sporto minučių skaičius viršija kultūrinių minučių skaičių, tada jau nėra gerai. Tad žodžiu informacija turėtų veikti informacinėse laidose, o kažkokio

almanachinio pobūdžio laidos. O tematikoj tai manau visų pirma yra aktualijos, kas vyksta su mūsų žmonėmis, tiek Lietuvos, tiek tarptautiniu mastu.

Kaip manote, kiek kultūrinių laidų turėtų būti kiekvieną savaitę?

Na būtų geriausias kokybės ir kiekybės santykis.

Kaip manote, kodėl šeštadieniais kultūros laidų daugiausia?

Todėl, kad blogiausiai žiūrimas laikas. Aš Jums sakau kompetetingai, nes aš žinau, kokie maždaug yra reitingai. Aš dirbau kurį laiką BTV vyriausiu režisierium. Domėjausi ne kultūros laidomis. Ten iš manęs buvo reikalaujama dirbti kaip komerciniam kanale ir aš pats užsakinėjau komercines laidas. Aš galėjau bandyti įtakoti kanalo savininkus, kad būtų traukiama į mano pusę, tačiau aš to net iš toli nedariau.

5 priedas. Interviu su žurnaliste Liudvika Pociūniene.

Interviu su Liudvika Pociūniene

Kaip manote, ar kultūros laidos populiarios Lietuvoje?

Nu jos negali būti populiarios, nes jom visada skiriama tik tai, kas lieka. O nuo to, kas lieka, geros laidos nepadarysi.

Per mažai finansavimo?

Ne tik. Tas finansavimas yra blogiausiai matoma problema. Bet iš esmės reikia būti labai jau pasišventusiu, kad vis tiek darytum tą. Iš tikrųjų vargo yra daug daugiau nei gerą publicistikos laidą padaryt. Yra gana ribotas medžiagos korpusas. Jei tu sukiesi tarp tų maždaug probleminių dalykų, nusikaltimų, aktualijų, tai bet kuriuo atveju tau užtenka į internetą ir informaciją turi. Dar turi vieną kitą pažįstamą tam tikrose vietose iš kurio tu gauni informaciją, o paskui jau tik tavo talento reikalas, ką tu iš to padarysi. Su kultūra yra kitaip. Ta prasme, kad pirmiausiai reikia akiračio, įdirbio, kuris per vienus metus nepasidaro, kad jau jaustum, kur čia ta aukso gysla, ką čia verta paminėti, ką geriau apeiti. Bet va tą nuojautą reikia turėti, o ji atsiranda tik bedirbant.

Kuris svarbiausias žmogus iš kultūros laidų rengėjų? Ar tai būtų prodiuseris, ar režisierius ar vedėjas?

Nu aš tai nežinau, bet šiaip visa komanda turi turėti kažkokį supratimą apie visus tuos dalykus. Nes jeigu tik kas nors labai disonuoja, tai žargonu šnekant, tai gali „parauti“. Ta prasme, kad reikia begalę medžiagos peržiūrėt. Tai nėra tai, kad spustelk internetą. Taip, bazinė informacija internete yra, ją gauni, jei tau tik žodyno reikia, viskas tvarkoj. Bet paskui iš tikrųjų tu turi nepaleist iš rankų knygų, tų knygų pasidaro daug, tą viską kažkokiu tai būdu reikia sisteminti savo galvoj. Tai nėra taip, kad tu ant to srauto pakibai, ir kas ant to srauto plaukioja, tą pasigavai ir viskas. Vis tiek kultūros laida nėra gera, jeigu joje nėra koncepcijos. Tu negali pavyzdžiui daryti, kaip paprastą monografiją. Iš karto matyti tai, tai nesižiūri. Net jeigu tu labai apie įdomią asmenybę pradėsi tuo, kada gimė ir baigsi, kada mirė, tai nieko nebus. Reikia jau gero medžiagos žinojimo, kad surastum paprasčiausiai nuo ko pradėt, užsukt intrigą ir tą visą išvyniot.

Šou, kažkokios populiariosios kultūros elementų reikia ar ne?

Kultūros laidai galbūt šou elementas nėra būtinas, nes pati kultūra yra labai įdomus dalykas, jeigu gerai parodysi. Ir šou elementai yra žaidimas, turgus trupučiuką. O su kultūros pačia tematika kaip disonuoja. Nereiškia, kad negalima įdomiai padaryti kultūros laidų. O kultūros laidas vis tiek darai pagal profesionalius kultūros dėsnius. Jeigu tu jais visiškai nesidomėsi ir nusikalsi jiems, ir darysi atvirkščiai. Kitaip tariant bandysi knyginę informaciją tokia forma ir pateikti laidoje, tai nieko iš to nebus. Reiškia reikia atrasti savo raktą, savo kažkokį tai priėjimą prie problemos. Paprastai mes sau

vadinam piko taškai tokie yra. Tai gi jeigu vieną kitą piko tašką užčiuopi, Ir tada tu turi vaizdinę rasti. Bet jis negali būti toks paprastas, kaip kokioj nors buitinėj, publicistinėj laidoj. Nes tu turi vizualinį sprendimą iš tikrųjų sukurt.

Kiek žmonių dirba Jūsų laidoje?

Stengiamės pastovų operatorių turėti, su mumis jis jau daugelį metų dirba, na nebent išpuola, kad jau jis kine dirba. Turim garso specialistą. Aš sakau, kad ir vairuotojas yra kūrybinės grupės narys. Na taip, nes nuo vairuotojo nuotaikos labai daug kas priklauso. Jeigu jis tik įsėdęs į mašiną sako, tai kada važiuosim namo? Tai tada nieko gero. Na žodžiu, tai nuo vairuotojo irgi daug priklauso. O šiaip tie žmonės, kurie jau privedinėja iki galo, yra trys: tai montažo režisierius, režisierius ir aš. O praktiškai visą ideologiją, scenarijaus reikalus mes dviese su režisierium darom. Tai reiškia, kad negalima taip, jog tu kažką parašai, o po to kažką tai darom. Faktiškai visa laida yra darbas keturiom rankom, nes labai dažnai būna taip, kad nuo vaizdinio sprendimo priklauso tai, kaip tu tekstą sudėliosi.

O Jūs visa tai galvojate? Iš kur semiatės idėjų?

O idėjos, net nežinau. Aš galbūt net nesu toksai turtingas idėjų žmogus, bet jei jas kas nors pametėja, tai pagaunu. O pavyzdžiui mūsų režisierius Petras Savickis turi didelį televizinių stažą. Iš tikrųjų jo filmografija netelpa į vieną lapą. Ir tai yra žmogus, kuris pastoviai domisi, pastoviai vis nauji filmai pas jį sukasi, pastoviai naujos knygos. Ir jis jau yra tokių originalių idėjų žmogus iš tikrųjų. Tai gal aš ne tiek daug savo originalių idėjų pametėju, bet tiesiog mano darbas yra suteikti tą teisingą scenarijinį pavidalą šitiems dalykams ir pabūti teatre.

Sakykite, studija kultūros laidoms yra būtina, ar ne?

Iš tikrųjų nebūtina. Ir mes kodėl atsiskakm studijos. Pirmose laidose dirbome studijoje, nes montuoti epizodai kaštuoja daug sveikatos ir laiko. Nes kiekviena sumontuota minutė ima valandas montažinėje. Tai studijinis pokalbis, jeigu jisai gerai nusisekęs, jis negadina laidos ir į studiją gali pasikviest daugiau žmonių, ir paveikti pokalbį, bet ilgainiui kažkaip mes ėjom ta linkme, kad studija atsibosta. Tie pokalbiai linkę ilgėti, ir išstumti filmuotus epizodus. Nes pokalbis jis jau pats savaime yra įdomus ir daugiau tada nieko nebereikia. O mums dar rūpėjo kažką parodyt, kad būtų ne vien pokalbis, bet ir kad dar kažkas būtų. Tai aišku, sąnaudos didesnės. Ir visa tau sueina į valandų valandas. Bet iš tikrųjų yra įdomiau dirbti, kai tu važiuoji, žmones filmuoji prie jų darbo stalo. Namuose jie geriau atsiskleidžia, gali pasiimti ką iš savo popierių, ar paveikslą, ar kokią nuotrauką parodyt. Nu taip atsivedi žmogų į studiją, pliką, pasimetusį, pasodini po prožektoriais. Yra labai nedaug žmonių, kurie atlaiko kameros spausimą. Tad turi labai pasistengti, kad pašnekovas užmirštų kamerą ir galvotų apie tai, ką jis šneka.

Kokių komponentų reikia laidai, kad ji būtų kultūrinė? Pavyzdžiui „Stilius“ yra kultūrinė ar ne?

Kultūrinė. Jie juk pasirenka ne bet kokius žmones, o tuos kurie yra kultūros, jei į kultūrą žiūrėsime kaip į gebėjimą pasirinkti geriausią. Tai tokiu atveju aš išsivaizduoju „Stilius“ yra apie tuos žmones, kurie sugeba pasirinkti, kad jis kabinsis ant sienos tokį paveikslą ir ne kitokį. Ir kad jisai į kulinariją gali žiūrėti kaip į meną.

Darydama statistinį tyrimą Jūsų laidą laiko ženklai priskyriau prie istorinės kultūros kategorijos. Ar nesuklydau?

Tiesą sakant televizijoje tai ir reikia atspindėti kultūrą plačiaja prasme.

Kiek Jūsų manymu turėtų užtrukti kultūros laida?

Tarp kitko šitas formatas 47- 49 minučių jis optimalus yra kultūros laidai. Jeigu tu turi pretenzijų į aukštąją kultūrą. Jeigu trumpesnė laida, tu nelabai gali ir temą išvystyti tiek, kiek reikėtų. Tai mes prie to formato labai prisijaukinom. Buvo kažkada pusvalandinė.

Laiko buvo per mažai?

Faktiškai taip, nes tada spėji tik prabėgti. Aišku, tada reikia rinkti temas, kurios nereikalauja didesnės įžvalgos. Tiesiog jau temas renkiesi kitaip pusvalandinėje laidoje.

O diena kuri yra geriausia? Nes per visą „laiko ženklų“ gyvavimo istoriją, ji ėjo labai skirtingu laiku.

Taip, tikrai buvo įvairiausių laikų, nes tiesa pasakiau nelabai ir žinojau, kur tą laidą ir padėt. Aišku, ją nuneša visos PRIME time programos komercinių transliuotojų. Pagal man, vėlus vakaras yra geras laikas. Nes tuo metu darbus žmonės lyg ir pabaigę.

Turite omenyje apie 22H?

Apie 22 h, manau yra labai optimalus laikas. Manau šeštadienio popietė, kaip dabar eina apie trečią. Iš tikrųjų daug daugiau žmonių pamato. Kai eidavo šeštadieniais 12, tai praktiškai visi atsikėlė ir į parduotuvę. Na didžioji dalis žmonių tuo metu apsipirkinėja, tai jau yra nelabai. Savaitgaliais yra geriau kultūros laidai, nes darbo dienom tie žmonės labai įtemptai dirba ir vakare susidėję koją ant kojos, jau pageidauja atsipalaiduoti. Aišku, idealu būtų jeigu būtų įmanoma turėti tokius biudžetus, kad padaryti tokias kultūros laidas, kurios padėtų atsipalaiduoti ir suteiktų kažką naudingo. Bet aišku nieko nepadarysi ir su tais resursais darom ką galim. Manu, kad šeštadieniais yra gerai, nes žmogus jau truputiuką pailsėjo. Šeštadienio popietė, dar nesiruošia niekur eiti, čia valanda, o gal ką įdomaus pamatys.

Jūs minėjote sąvoką „aukštoji kultūra“. Kas Jūsų manymu tai yra?

Na tai jeigu pradėdam apie kultūrą ne bendrais bruožais, o pradėdam skirstyti. Tai ta aukštoji kultūra, kur vis dėl to yra išliekančios vertybės. Kada tai išliks ir po 50 metų ir kad ta vertė kyla. Čia turbūt kalba apie vertybių kultūrą, tai kas formuoja vertybinę žmonių orientaciją. Ilgą laiką tai buvo labai nemadinga, gal dėl to, kad ta aukštoji kultūra buvo išstumta į marginalijas. Bet visą laiką maitintis kažkokia surogatine produkcija žmonės negali. Ypatingai, kai išrinka va tokie sunkmečiai. Manu, kad jeigu žmonės neturėtų tos vertybinės atramos, mes būtume padarę labai juodą darbą.

O kaip manote, ar kinta kultūros laidos? Ar tai susiję su Jūsų paminėtom kultūros vertybėm?

Net ir nežinau, kaip į šitą Jūsų klausimą atsakyti. Va kiek teko „Pragiedruliuose“ dalyvaut, kolegų darbus net vertint teko. Apskritai televizijos laidų lygis po trupučiuką kyla. Techniniai reikalavimai, režisūra turi būti įtraukianti ir nepaleidžianti, tai iš tikrųjų matosi, kad žengiama į priekį, tiktai tai, kad tai nėra vien tik kultūros laidų. Tai viso bendro konteksto. Visos laidos jei jos nori nenuskęst, jos turi temptis. Tik tai, kad kultūrinės laidas yra žymiai sunkiau tempti negu visa kita. Ten technikos išmokai ir viskas ok yra, o ten reikia pažangos, o ta pažanga duodasi sunkiai.

Ar televizijos vadovas turi didelės įtakos kultūros laidoms?

Tai aišku, kad televizijos vadovas, turi didelės reikšmės. Smagu, kad pats vadovas yra kultūringas žmogus.

Kas turi įtakos laidos populiarumui? Ar pastebėjote kodėl vieną ar kitą laidą žiūri daugiau žmonių? Ar tai gali būti dėl pašnekovo? Ar kas nors kita?

L.P. Tarp kitko labai daug tų indigridientų, kad laidą pažiūri ir pasako, kad patiko. Daug pagyrimų sulaukiam dėl „Čiurlionio kodo“. O vienas iš tokių dalykų ir buvo užduotis sau: minimum terminų, minimum specifinės kažkokios informacijos. Bet kalbėt ne tik apie žmogaus gyvenimą, bet ir apie meną. Išvengiant visų klišių ir klasifikacijų. Stengiamės, kažkiek išvengėm, kažkiek ir ne. Vieną iš paskutiniųjų interviu darėm su Algiu Uždaviniu. Aš jam skambinau ir sakiau, kad man reikia suprantamai apie sudėtingus dalykus. Tai žmogus, kuris garsėja tarptautinių žodžių vartojimu. Jis vienam sakinyje gali penkis pavartot. Jis sugebėjo taip save disciplinuoti, kad išėjo interviu suprantamas žiūrovui. Tai pasirodo žmogus gali, tik iš anksto reikia aptarti sąlygas.

Sakykite, ar Jūs stebite užsienio kultūros laidas?

Labai mėgstu „Mezzo“ ir labai mėgstu „History“. Tai mano du kanalai, kuriuos nuolat žiūriu.

Mezzo“ nėra kultūrinių laidų, ten daugiau muzika transliuojama.

Ten yra kelios laidos. Aš prancūziškai tik kas trečią žodį suprantu, tačiau jos taip padarytos, kad aš negaliu atsiplėšt. Ten daug dinamikos, veiksmo, įmontuoti muzikantai, repetacijų metu ir visokie kitokie. Praleidus valandą pasijunti, kad lyg ir pažįsti tą žmogų.

O kaip manote, kokia kultūros sričiai reikėtų didžiausią dėmesį skirt?

Man atrodo Lietuvoje labai iš tikrųjų yra nuskriausta dailė. Nes tarkim jeigu apie literatūrą, apie kiną ir net apie muziką yra, tai vizualiniams menams skiriama labai nedaug. Ir mes po to dejuojam, kad mūsų žmonės skonio neturi, namų nemoka įsirengt, samdosi dizainerius, nors ten dvi spalvas sudėt būtų paprastas dalykas. Iš tikrųjų mokykloje yra per mažai tų valandų. Juk pvz. visi japonų vaikai kaligrafiją mokosi. Išmoksta jausti ir tą lapo plokštumą ir tą spalvos derėjimą. Mokomi apie įvairiausių dailės raiškos būdus. Visus tuos dalykus moko, tai žmonės turi supratimą. O mūsų žmonės pamato kokį šiuolaikinio meno kūrinį ir baisiai piktinasi. O kaip jiems nesipiktinti. Jie juk kokio ir Antano Gudaičio nelabai suvokia. Jis puikus koloristas ir klasikas ir nepristatomas mūsų publikai. Tai ką jau kalbėti apie dalykus labai atitrauktus nuo įprastinio realizmo.

Kaip manote, kiek kultūros laidų turėtų būti per savaitę?

Aš manau, kad iš esmės jų daug nereikia, nes išsibarsto pajėgos. Geriau mažiau, bet gerų. Bet aišku, kad reikalingos laidos su ryškia orientacija į auditoriją. Ir dar turi tipologiškai būt skirtingos laidos. Aš turiu omenyje, kad būtinai reikalingas kultūros žurnalas, kuris duoda bendrą savaitės vaizdą kalbant apie aktualijas. Ir ne šiaip sau kultūros žurnalas, o kultūros žurnalas, kuris būtų labai rimtai kritiškas. Sako, kad kritikuoti yra blogas tonas. O kad kritika yra dėmesys menininkui, tai nėra, kad sudirbau šiaip sau. Rimta kritika yra būtina kultūros laidoms. Nes priešingu atveju yra bala, kai žmogus dirba vakuume ir nieko nežino. Prisiklauso liaupsių premjeros proga per televiziją, tai yra ne tai, kas turėtų būti. Tas turėtų būti žurnalinė laida, terpė kritikai. Parodyti žiūrovui ir pakomentuoti, ką padarė gerai, ir ką padarė blogai. Ir kai žmonės, kurie turi tą tikrąjį išmanymą ir supratimą apie vertybę, kurios kultūroj turi atsispindėti. Nors tikriausiai jau visą šimtą metų kalbama, kad kultūra gali ir be prasmės gyvuoti. Tai manau, kad tokia laida yra būtina ir negalima to pakabinti ant vieno žurnalisto.

Tai tiks žurnalas yra „Kultūra“ per LTV?

Na taip, bet jų per mažos pajėgos ir jie nespėja, o čia reikia labai geria išdiskutuoti, ką mes atspindėsime problemiška, o ką verta paminėti žinute. Reikia atsirinkti ir ką kviesti į tą laidą. Tai žodžiu tai yra didelis darbas, jeigu tai nori rimtai daryt. Ir savaitė yra labai mažas laiko tarpas. Nežinau, ar turi prasmę kažkokios tai specifinės, vienai kultūros sričiai skirtos laidos. Dėl to, kad jos nueina į labai specifinį lygmenį. Jeigu yra žmonių, kurie nori būti apsišvietę, sakykim inžinieriai ar programuotojai. Na tiesiog tie žmonės, kurie nori turėti malonumą iš kultūros laidos. Tai jam nėra taip svarbu, kad ta laida būtų specialiai apie teatrą, apie muziką ar dar kažką. Tiesiog laida, kurioje būtų kalbama apie kūrybą. Bet tokia universali, įvairioms kultūros rūšims skirta laida reikalauja didelio pasiruošimo.

O tai kokiai auditorijai turėtų būti skiriamos kultūros laidos?

Dar viena klasifikacija – pagal amžiaus grupes. Nes aš giliai įsitikinęs, kad Gustavo enciklopedija yra grynai kultūros laida. Buvo ginčų dėl to, ar traukt į „Pragiedrulus“ ar netraukt. Čia yra labai svarbu, nes kada pripratinsi žmogų prie kultūros vartojimo, jei ne nuo mažens. Ir jis tikrai rimtą didelį darbą daro žmogus, irgi minimaliom pajėgom ir versdamasis kūliais. Bet reikalinga kultūros laida ir paaugliams. Dabar tai daugiau tokios gyvenimo būdo daugiau. O būtent paauglystė yra tas radikalus amžius, ar žmogus bus toliau kultūros vartotojas, arba jis atšoks nuo to ir daugiau niekada neturės susidomėjimo. Mes vaikus dar šiek tiek išlaikom, o paauglius jau paleidžiam. O po to susigražinam keturiasdešimtmečius ir pensininkus. Nors kiek aš žinau, jaunesni žmonės žiūri, tad galima pasiekti, kad šitai auditorijai tai taptų įdomu, nors tikrai reikia ant galvos atsistot.

Ką galite pasakyti apie muziką kultūros laidose?

Turite omenyje foninė?

Galima kalbėti ir bendrai.

Na muzika yra labai svarbu, mes tarpusavyje net juokaujam: juk pradžiai sudedi vaizdą, o muziką dedi tik po to. Kai vaizdas sudėtas, tai ir laida guli kaip ant žemės. Muzika jau pakelia laidą ir tada jau skrenda. Tai žodžiu iš tikrųjų muzika yra labai svarbi. Pasakysiu daugiau – netgi kalbėjimas turi būti muzika. Jeigu nėra muzikinio prado, tai tą reikia dėti į knygą, o ne į laidą.

Sakykite, ar Jums 2002-2006 metų laikotarpis buvo kuo nors ypatingas?

Man labai buvo ypatingas XIX a. Strazdas, Daukantas va šitie visi dalykai. Tai pačiai buvo atradimas, nes apie šį amžių yra begalė literatūros lenkų kalba, o lietuviškai labai mažai, tad išmokau lenkų kalbos. Ir tada man XIX amžius atsivėrė, nes šiaip labai apie jį mažau turim, mažai žinom. Viena vertus, tai juodasis užmarštis amžius, o kita vertus, tai titaniško darbo išsiveržti iš nebūties amžius. Ir visi šie personažai, ir Rėza, ir Archeolis.

Kiek metų ėjo „Laiko ženklai“?

Nuo 2000 metų. Dabar 9 ar 10 sezonas. Aš jau nebežinau, kiek tų laidų padaryta. Jau šimtą mes seniai prašokom. O dabar gal ir jau 200. O visada yra taip, kad susikaupia kritinė masė naujam ciklui. Va aš dabar užčiuopiau kažką įdomaus, bet jeigu aš dabar „išausiu“, tai jau bus sudeginta tema. Tai geriau jau mes tą temą turėsime, o prie jos kitą sezoną dar prilips keletas ir tokiu būdu susiformuoja tie ciklai.

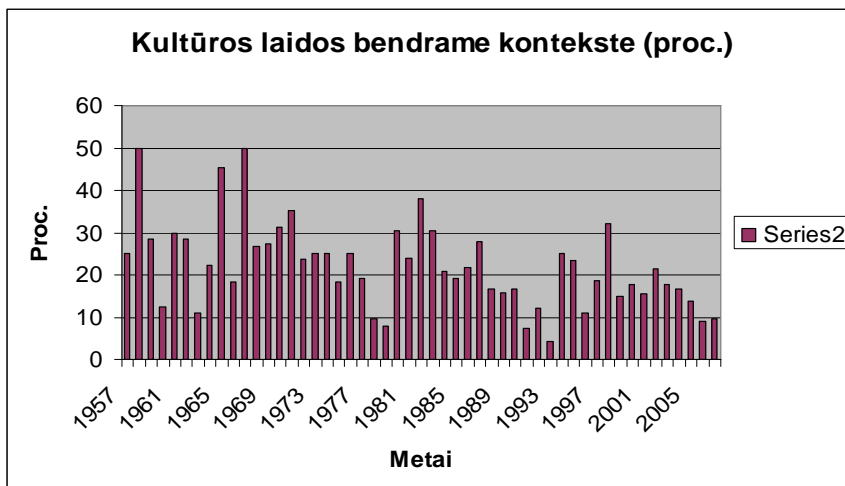
Daug kas TV skundžiasi finansavimu. Jūs nesiskundžiat?

Nu šiemet mes negalim skųstis, nes labai neblogai susiderinam. Ir faktiškai galima iš to pragyventi. Bet va kaip kitą sezoną bus tai nežinau, nes jie labai žada apkarpyt finansus. O kuriant tokį projektą kaip laiko ženklai, tu neturi laiko chaltūrai, kur nors kad dar užsidirbtum. Tu jau turi dirbti nuosekliai ir mūsų yra per mažai. Du žmonės prie tų scenarijų reikalų ir visos tos ideologijos, tai

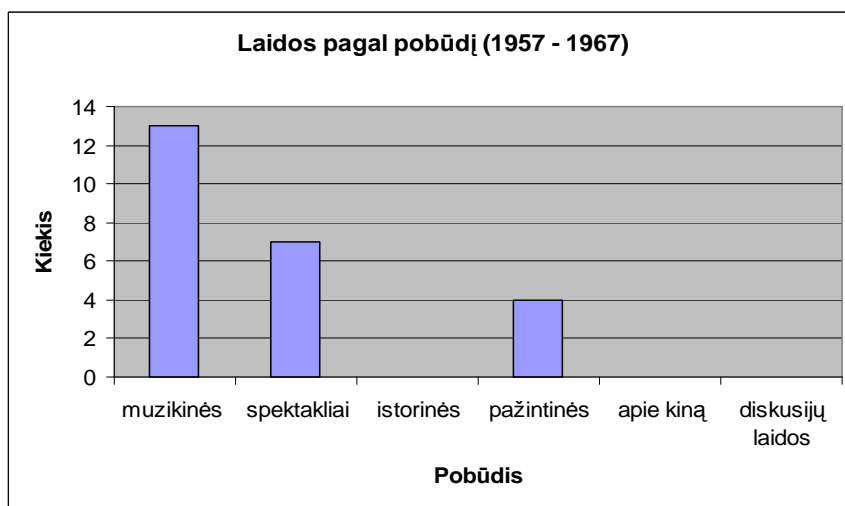
yra žiauriai per mažai. Pažiūri prancūzų ar rusų laidų titrai. Tai mes į jų reklamos krepšelį negali lygiuotis aišku. Bet kai sumoka už mūsų 2 darbą, atidirbusių už tris, tai jau yra normalu. Nežinau, kaip ten toliau viskas bus. Aš tikrai visą laiką sakau, kad taupydami – neprataupykit, nepadarykit didelio nuostolio į ateitį. Aišku, yra dalykų, ant kurių galima sutaupyti. Bet yra dalykų, ant kurių sutaupius, faktiškai grynasis taupymas gaunasi.

6 priedas. Televizijos kultūros laidos 1957-1987 m.

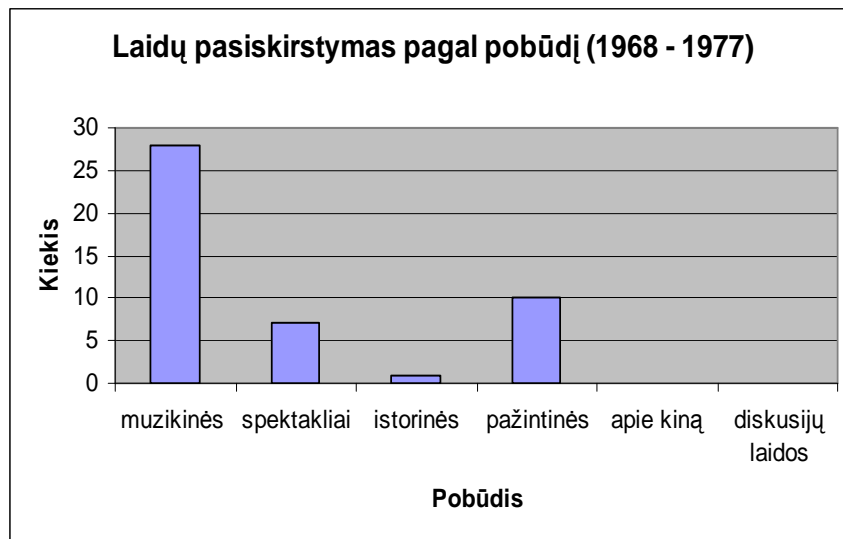
1 diagrama. Kultūros laidos bendrame kontekste

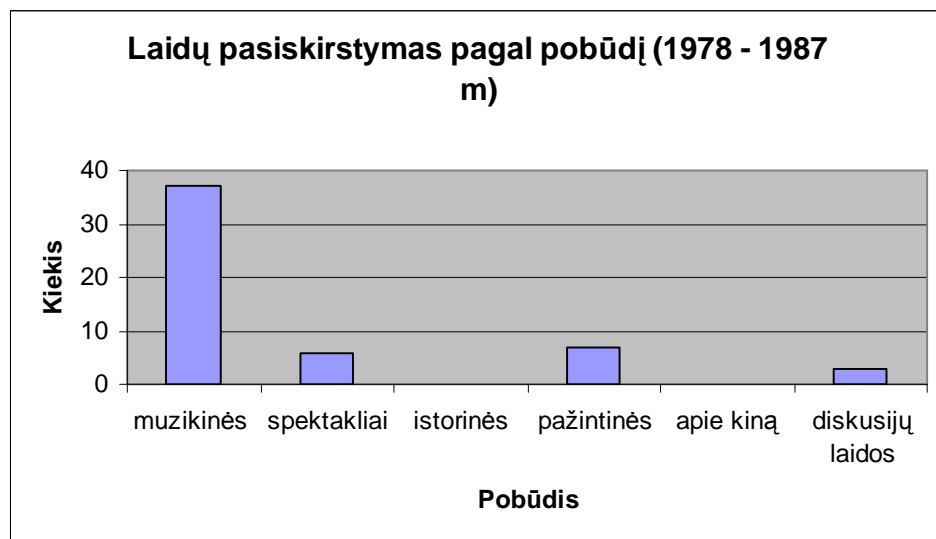
2 diagrama. Laidos pagal pobūdį (1957-1967 m.)

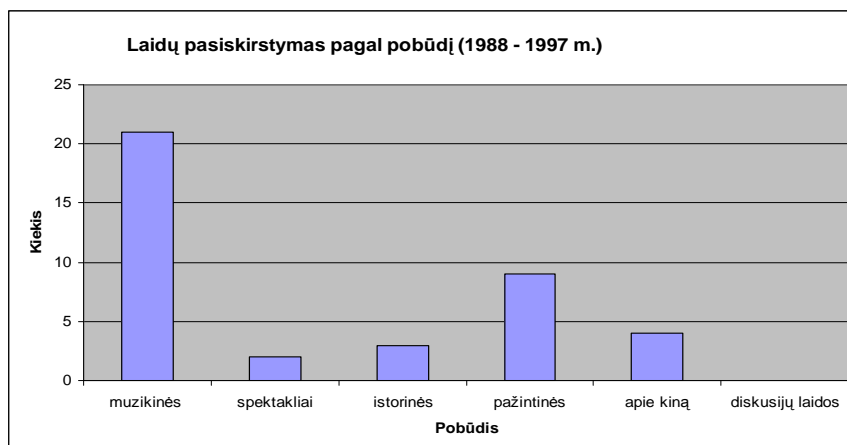
3 diagrama. Laidų pasiskirstymas pagal pobūdį (1968-1977m.)

4 diagrama. Laidų pasiskirstymas pagal pobūdį (1978-1987 m.)

5 diagrama. Laidų pasiskirstymas pagal pobūdį (1988-1997 m.)

7 diagrama. Laidų pasiskirstymas pagal laiką (1957-1967 m.)

